

# მ რ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მუათე

№ X

რ მ ბ რ მ ბ ე რ ი, 1903

186.

ტფილისი

ქობულაძის გამომცემლობის დაბეჭდვის სახლი

1903



Дозволено цензурою. 4 Декабря 1902 г. Тифлисъ.



## შინაარსი

I—მრუდე მსხალი.—მოთხრობა ვ. ბარნოვისა	ბმ.	1
II—მსხვერპლი. - კოპედია სამ მოქმედებად, ალფ. დოდე-სი, თარგმანი ინ-ანისა. (გაგრძელება)		27
III—გლახიკაცი.—რომანი ვილჰელმ ფონ-შოლენცისა, თარ-გმანი ივ. შალუძორდვინოვისა (გაგრძელება)		58
IV—მოკლე მინერალური ძივია.—თეორეტიული ნაწი-ლი, ა. კლდიაშვილისა.		37
V—უცხოეთის მიმოხილვა.—1. ჰუნგრეთი და ავსტრია. „კვა-ლის“ შეცდომა.—2. მანჯურია.—3. კიდევ „საერთო ნია-დაგი“-ს გამო.		20

## მრუდე მსხალი

### 1

— ხალხო და ჯამაათო! თქვენ ამის სახეს კი ნუ უყურებთ და ფერს, თქვენ იმას კი ნუ იტყვიოთ, მუქი რამ პატარძალი მოიყვანა კანებიანო, თქვენ ამის უნარი ნახეთ და გამრჯელობა! ქალის ჯარასავით ტრიალი ოჯახს წაღმა დააბრუნებს, ამის გავარჯიშებული ხელი, ამის ქრა-კერვაში დახელოვნებული მარჯვენა სოფელსაც დაეხმარება. სწორეთ ათი თითი სანთელია სახლში შენათებული, აგრემც მიცოცხლებს ღმერთი ამ ჩემ ქარუმადათ შვილს! თქვა ძალუა-მართამ, როცა შეიყვანა პატარძალი სტუმრებთ საგსე დარბაზში.

სჯობდა კი, რომ არაფერი ეთქვა ძალუა-მართას, რადგან იმისმა სიტყვებმა მეტი ცნობისმოყვარება აღძრეს ხალხში და ყველამ თვალები შეანათა მწარიანთ გარუჟულ გოგოს. პატარძალი ისეც კრთებოდა და იბუზებოდა, ეხლა ხომ მთლათ დაიწო სირცხვილით, აღმური აედინა, თავი ჩაღუნა, წელში მოიხარა, თუ რამ ყავლა ჰქონდა, ისიც დაჰკარგა და დუხჭირი რამ წარსდგა ხალხის წინ.

— მუქი კი არა, სწორეთ ზანგია ე გულჯვდრის შვილი.

— მწარიანთ ჯიშია და კუპრში გამოსული!

— აფსუსი არ არის, ამ თეთრ ბიქს ე ნახშირა გოგო ჩაეკრას გულში

— ეგ თვალდამდგარი ი ათიოდ თუმანს თუ დახარბდა, რომ აუთქვეს, თორემ ესეთ ჯოჯოს რათ აუთრევდა თავის ნანინანატრ შვილს.

— ქრთამის გარდა ოჯახსაც მიეტანა: მწარიაანთ ძლიერ კერას დაემოყვრა, ზურგი მექნებაო პირველ ხნებში.

— ცალკე გამოსვლას ხომ არ აპირობს?

— არც უიმისოა.

— სახლიკაცებს კიდევ იმისთვის ჩამოსტირით თავპირი.

— ხუმრობა ხომ არ არის, მონახევრეა: ერთი ძმისა რომ ეგგენი არიან, მეორე ძმისა მალხაზა არის.

ესე ლაპარაკობდა ქორწილის ხალხი და კვლევა-ძიებაში იყო ერთხანს. მალე კი გადიყარეს გულიდან ფიქრები: შავმა ნუნუამ და უხვმა ვახშამმა დააფიწყა მექორწილეებს პატარძალიც და ყველა მისი მისადევარიც. აივსო ღვინით ჯერ ისევ ბოზბაშიანი ჯამი, დატრიალდა ყანწი; ხალხი შეზარბოშდა, აფიჟინდა, კარგ გუნებაზე დადგა და მწარიაანთებული აპუბტებიც შაქარზე ტკბილათ მოეჩვენა, უთეთრესათ.

ქორწილმა მიინც ისე მზიარულათ ვერ ჩაიარა, როგორც შეეფერებოდა ცალყურაანთ ოჯახს და მათ სამზადისს: უკმაყოფილების ბინდი რამ გადაჭფეროდათ ოჯახიშვილებს და სტუმრებსაც უჩრდილაგდა სიხარულს.

## II

მწარიაანი კანით ხომ შავნი იყვნენ, გულიც შავი ჰქონდათ, გამურული, ჩახვეულ-გაუტანელი. იმათი ქალის წამოყვანა, და ისიც უფროსის დაუკითხავათ, არ უამათ ცალყურაანთ; შეფიქრიანდნენ, ვაი თუ ჩვენმა გათქმულმა ოჯახმაც ვერ დაიტოოს ახალი რძალი და რყევა დაიწყოს, დაირღვესო.

ოჯახი კი სწორეთ გათქმული ჰქონდათ ცალყურაანთ, თითით საჩვენებელი, ხალხითა და დოვლათით საესე. ქლიან დარბაზში რომ თავს მოიყრიდა ჯალაბობა, სტუმრეული გეგონებოდათ. პაპა და დიდედა, მათი უფროსი შვილი დემეტრე, მისი ნაშენი შვიდი ვაჟი და ორი ქალი, რძლები და წვრილფეხობა, მალხაზა თავის დეღით; მთელ ჯარს წარმოადგენდა ეს ამოდენა ხალხი.

ეს ერთი ძმა დემეტრე იყო გამრავლებული, თორემ მეორე ძმა თითქმის ამოწყვეტილად ჩაითვლებოდა: თითონ ის აღრევე მოკვდა, იმის ქვრივს უფროსი შვილები დაეხოცა და ერთათ ერთი შვილი-ლა შერჩა—მალხაზა. ძალუა-მართა მხოლოდ მალხაზას-ლა შეჰყურებდა, ცისა და ქვეყნის შუა მის მეტი არაფერს გააჩნდა. როცა დავაჟაკადა მალხაზა, ძალუა-მართამ თავის ნებით შერთო იმას ცოლი. შავი ქალი მოუყვანა, თვალათ ნასი, მაგრამ მწარიანთ თეონა ნამდვილ შინაური პური ეგონა იმას, მახობელა.

ტყუილად კი ვასწია ძალუა-მართამ ურჩობა და აწყენინა სახლიკაცებს: მაზლოცა და მაზლის ცოლიც თავაზიანად ეპყრობოდნენ იმას და პატივისცემით, მათი შვილები და შვილიშვილებიც ყოველთვის სიყვარულით ეალერსებოდნენ; მის შვილ მალხაზას უფროსები თავის შვილებიდან არ არჩევდნენ და პატარებმა ხომ არც კი იცოდნენ, რომ ეს ძია სხვა ძიებზე უფრო შორეული იყო მათთვის.

ეს ყველა ესე იყო, მაგრამ ძალუა-მართას გული მაინც ნაკლული ჰქონდა, კეთილთ სავსე არ იყო მისი გული, ერთ კუთხეში ბოროტი რამ გრძნობა ჩასდგომოდა და დღითი-დღე მატულობდა: ძალუა-მართას ჰშურდა, რომ უფროსი რძალი შვილებით იყო გარშემორტყმული და ქმარიც ცოცხალი ჰყვანდა, თითონ კი კარგი ქმარშვილი დაჰკარგა, უფროსი რძალი აგერ შვილი-შვილებითაც აივსო, ის კი ერთ-დერ შვილს შეჰყურებდა თავისას ჯერ, ისევ დაუქორწილებელს.

ძალუა-მართას უნდოდა, მისი შვილი მალხაზა გაერჩიათ სხვებისაგან, სხვა მოძმეებისაგან, უნდოდა, უფრო მეტი მიეკერძათ იმისთვის, უფრო მეტი შეღავათი მიეცათ იმისთვის და რადგან ამას ვერა ხედავდა, ჯავრობდა, ბოლმა მოსდიოდა. ჰქონდა კიდევ საჯაგრ-სადარდი: ნახევარი მამული და სახლკარი მისი მალხაზასი იყო, სახლიკაცები კი თითქო ვერა გრძნობდნენ ამას და ბიქს თავიანთთან ერთათ ამუშავებდნენ, მხარდამხარ.

ძალუა-მართა მეტადრე მაშინა გრძნობდა თავის თავს დაჩაგრულად, როცა ახალი რძლის მოყვანაზე ჩამოვარდებოდა



ოჯახში ლაპარაკი: პაპა რიგ-რიგზე აქორწინებდა ბიჭებს, აგერ ჯერი მეხუთე ბიჭზე იყო მიმდგარი, მაგრამ ეს მეხუთეც მისი შვილი მალხაზა როდი იყო, რადგან ის მეხუთეზედაც უმცროსი იყო, სულ რამდენიმე თვით იყო პატარა, მაგრამ მაინც უმცროსი ერქვა. მალხაზა კი უცოლოდ რჩებოდა ჯერჯერობით, თუმცა აგერ ოცდა სამი წლისა შესრულდა.

— როდემდის უნდა ველოდო მაგათ? როდის დააქორწინებენ ეგენი თავიანთ ბიჭებს, რომ ახლა ჩემი შვილისათვის მოიცალონ, — ჩიოდა მართა.

— ერთათ-ერთი შვილი დამრჩენია და მეჩქარება ვნახო მაგის ბედნიერება: ვინ იცის, დღეს რა მოაქვს და ღამეს რა.

ძალუა-მართამ ველარ მოითმინა და ერთხელ სიტყვა გაუტარა პაპას, მაგრამ იმან გაკვირვებით შეხედა რძალს, წამობერტყა ჩიბუხი გამხმარ ხელის გულზე, მემრე მიიხედა წისქვილისკენ და უთხრა:

— ჩემო რძალო! ერთი მალხაზას უთხარ საფუკვაფი წაილოს წისქვილში და დღესვე გამოფუქვას, ეხლავ დააყაროს.

— დააყრის, ბატონო, თუ ჯერი მიერგო.

— უთხრას, რომ პირველად იმას ჩამოაფუქვევინონ.

— როგორ შეიძლება, ბატონო! თუ სხვის ჯერი იქნება, არ დაუთმობენ.

— ჰო და, ჩემო რძალო, თუ იქ ჯერით არის საქმე და წესით, აქაც რიგი უნდა იყოს დაცული და უფროსობა, თორემ ოჯახს პირი ეერთმევა, აიბნევა და დაიქსაქსება, — მიუგო უფროსმა და ჩიბუხს დაუწყაო ტენა.

ძალუა-მართა ცივად გამობრუნდა და სწორედ მაშინ გადაწყვიტა აღარ დაჰმორჩილებოდა უფროსის ნებას.

### III

სამართლიანი იყო უფროსის სიტყვა და ქეშმარიტი, მაგრამ სასიამოვნო კი არ იყო ძალუა-მართასათვის და გულის მოსაუხანი. ვანა ყოველთვის ტკბილია სიმართლე და აღდგო-



მის კვერცხისავით ხელში სათამაშებელი! ესე რომ იყოს, ყველა ხელს წაატანდა იმას.

ძალუა-მართა მოუთმენლათ მოელოდდა შვილის გაბედნიერებას, ოცდა სამი წელიწადი მოელოდდა ამ დღეს და რადროს-ღაცდა იყო და ჯერი? აკი აღარც დაიცადა! ურჩი გაუხდა ოჯახს, თავწვერაობა გასწია და სახლში რძალი დაუკითხავათ შემოიყვანა.

ვაუკაცებს არ მოსწონდათ ძალუა-მართას თვითნებობა, სწყინდათ, რომ წინ წაუარა უფროსებს და შეარყია ოჯახის წესი. მემრე ვისთვის? ვიღაც გონჯი გოგოსათვის, რომელიც უფულ-უმზითვით გამოისტუმრეს, თუმცა აუთქეს დედაკაცს; არ კი შეჭმევნოდა მწარიიანთ ოჯახს ცარიელი ქალის გასტუმრება, არც ცალყურაანთ ოჯახს ცალიერი რძლის მოყვანა.

— თანაც ხმა დაუყრიათ, ისე იხვეწებოდნენ ცალყურაანთ, რომ თუ ფეხი დაგვექირებინა, თითონ მოგვიტანდნენ საქორწილოსაო.

— რა გვექონდა სახვეწი?! გოგოს სილამაზეს დაეხარბდით თუ იმის ჯიშსა და ჯილაგს.

— თუ ჩემთვის ეკითხა ძალუა-მართას, მე მაგ ქალს სახლში არ შემოვაყვანიებდი, თქვა ბებიაშ.

— მერე რამდენ ლამაზ გოგოს ექირა მალხაზაზე თვალი!

— ჩვენ ოჯახს ვინ დაარიღებდა ქალს-

— ალბათ, ეგეც ბედია და იღბალი: ცოლქმრობის საქმე ზეცას რიგდებოა.

— რაც მოხდა, მოხდა! ეხლა მწარიიანთ თონაც ჩვენი სახლის შვილია, ოღონდ კი შეგვეთვისოს და ოჯახს რყევა არ დაუწყოს, დააბოლოვა სიტყვა პაპამ.

მაგრამ პატარძალმა ვერ შეითვისა საქრმეულო, თავიდანვე აითვალწუნა ცალყურაანთ კერა, გული ვერ გაუსწორა ვერც კაცებს, ვერც ქალებს, ვერც ყმაწვილებს. ქალები იმას არაფერს უშავებდნენ, კიდევ ანებივრებდნენ, როგორც პატარძალს, მაგრამ თითონ შნოიანები იყვნენ და ედუსქირმა გოგომ შური აართო იმათ, შეიძულა. იმათი დანაშაული მართო

ის იყო, რომ როცა ქალს აბანებდნენ, ან რთავდნენ და შუსტაკს უსვამდნენ, ღიმილი ვერ შეეკავებინათ, ბევრჯელ კიდევ ანიშნებდნენ რასმე ერთმანეთს და წასჩურჩულებდნენ. ახალძალა კი ეჭვიანი იყო, ამჩნევდა ამას ყველაფერს და გესლით ივსებოდა. მაზლებიც აითვალწუნა: იცოდა, რომ ისინი წინააღმდეგნი იყვნენ მის მოყვანისა და ერიდებოდა, ცვათ ეპყრობოდა; კაცებიც გრძობდნენ ამას და ზურგს უქცევდნენ. რადგან უფროსები უგემურათ ეპყრობოდნენ ქალს, ბავშვებიც უფთხობდნენ, არ ეკარებოდნენ, თუმცა აღერსის ეშხზე მოსული ახალძალა ცდილობდა მ-ეზიდნა ისინი. ვერ შეექვსა მალხაზას ცოლი ცალყურაანთ კერას და ოჯახმაც გარიყა ის, ვერ შეისისხლხორცა.

რძალი ხომ განზე გადგა, დედამთილიც მისკენ გადიხარა, მხარდამხარ გაჰყვა მას და ამ ორმა დედაკაცმა რომ გაიწია, მალხაზაც ადვილათ გადითრიეს, რადგან ჯამბარით იყო მათზე მიბმული. ოჯახის კედელმა პირიჰქნა, გადიხნიქა და დანგრევაზე მიდგა ცალყურაანთ განთქმული კერა.

## 18

— თეონავ, შვილო! ხომ ხედავ, როგორ აბუჩათ აგვიგდეს და დაგვცინიან, ეჩურჩულებოდა დედამთილი რძალს; ჩვენ მალხაზასაც ეხლა უფრო მეტს ამუშავებენ, მინამ წინათ: ჰაი ტყე, ჰაი წისქვილი, ჰაი ქირა! სულ მალხაზა და მალხაზა! შინ კი ველარ დავინახეთ და...

— იმ დღეს, დედიჯან, სოლომანამ დაუყვირა, ადექ, რაღა დროს ძილია, შუადღე მოვიდაო, ჯერ კი მტრედის ფრათაც არ იყო ნანათი.

— გატანჯულია დედამკვდარი მაგათგან.

— ამ წინაზე კადევ პაპამ უთხრა, ნუ გეხარება, ეხლა ცოლშვილიანი ხარ, მეტი გინდა დაუნდა მეტი გაისარჯოვო.

— სწორეთ ჩვენთვის დაუბრმავდა მა ბერიკაცს თვალები! ცოლშვილიანი რომ არის, მამულიც ნახევარი მაგისია, ბატონ-

კაცურათ უნდა აცხოვრონ, საცა სამართალია. არა, აღარ შე-  
ნიძლიან ამათი გაძლება! კმარა, რაც ჯანი შევალიე ამათ.

ესე ტუტუნებდნენ რძალ-დედამთილი და გზას იწალდავ-  
დნენ განზე გასასვლელათ; თავიანთ სურვილს თითონვე ამარ-  
თლებდნენ, რა არის გაყრის მიზეზი გვაქვსო.

— შეილო მალხაზ! — ეკითხებოდა ძალუა-მართა თავის  
ბიქს, — ისევ შენ უნდა წახვიდე საზამთროს ქირაზე?

— ჰო, დედი! სხვებს არა სცალიანთ.

— რა ცალი ჰკილიათ? სცალიანთ კი, მაგრამ ერიდებიან  
ბოსტანში წასვლას, არ დაგვცადოსო; წილის წამოსაღებათ  
მარდათ ჩამოვლენ!

— რა წილის წამოსაღებათ, დედიჯან? — შეეკითხა რძალი.

— არ იცი, გენაცვალე? მაგრამ თქვენებურები ხომ ვერ  
დადიან ბოსტანში. ალგეთის ბოლოზე დიდძალი ბოსტანია.  
ნესე - საზამთროს ურმით ეზიდებიან ქალაქში. თითო ურმის  
ქირა ოთხი-ხუთი მანეთია. ქირის გარდა მეურმეს ათი-თხუთმე-  
ტი ნესე-საზამთრო ეძლევა ურემზე. ეს არის წილი. ამის შესა-  
ნახათ კოფოსთან არის გოდორი ჩაქედილი. ამ თავის ნაწილს  
მეღრმე ჰყიდის ან შინ ააზიდენებს. როდესაც ურმები მიდიან  
ქალაქისკენ, აქედან ცხენებს ჩავაშველებთ ხოლმე წილის წა-  
მოსაღებათ.

რძალ-დედამთილი თავიანთ ვაჟკაცით ერთ მხარეს გადგნენ,  
ერთი პირობა ჰქნეს, კავშირი რამ დადეს ოჯახის წინააღმდეგ.  
ჯერ არ გამეზღავნებინათ სურვილი, ჯერ გადაჭრით არა ეთქ-  
ვათ. რა, მაგრამ ყველანი კი გრძნობდნენ მომავალ განხეთქი-  
ლებას და აფრზაურს.

პაპაც ატყობდა ამას და სწყინდა, რადგან ხედავდა, რომ  
ერთ ოჯახათ ყოფნა უფრო ხელსაყრელი იყო იმათთვის, ვიდ-  
რე დანაწილება: დიდ ოჯახში მარჯვეთ იყო განაწილებული  
შრომა, ყველა საქმისათვის მზათ იყო რომელიმე მორბედი,  
მარტოხელი კი ვერ გასწვდებოდა სოფლის აუარებელ საქმეს;  
დიდ ოჯახში შესამჩნევი არ იყო რომელიმე წევრის შინ არ  
ყოფნა ან ავათმყოფობა, რადგან სანაცვლო მშრომელი მოი-



პოვებოდა სახლში, მცირე ოჯახის ჩარხი კი უნდა დამდგარი-  
 ყო ამისთანა შემთხვევაში; სიმხიარულეც მეტი იყო დიდ  
 ოჯახში; სადილ-ვახშამი სტუმრეულობასა ჰგვანდა, საუბარს და  
 სიცილ-თქართქარს ბოლო არა ჰქონდა. ამისთანა ოჯახი ყოველ-  
 გვარ ბეგარასაც ადვილად იხდიდა, ყველას ადვილათ ისტუმ-  
 რებდა მღვდელი იყო ის თუ დალაქი, სასოფლო ხარჯი თუ  
 სახემწიფო. დიდი ოჯახი კავშირი იყო მოქმედ მოძმეებისა,  
 ძლიერი კავშირი და ადვილათ უმკლავდებოდა ყველანაირ მო-  
 თხოვნილებას.

მაგრამ ესეთი თვისება რომ ჰქონიყო დიდ ოჯახს, საჭირო  
 იყო თანხმობა, გულწრფელობა, უფროს-უმცროსობა, მორჩი-  
 ლება. პაპამ კი დაინახა, რომ თანხმობა დაირღვა იმის სახლში;  
 მიხვდა, რომ სარგებლობის მაგივრათ ვნებასლა მოიტანდა ამის-  
 თანა ნაძალადევი ერთობა, რომ აწ შური, ბუზღუნნი და გულ-  
 ღრძობა დაისადგურებდა მათ კერაზე. ამისთვის იყო, რომ  
 პაპამ გადასწყვიტა აესრულებინა ძალუა-მართას სურვილი, როცა  
 ის ცხადათ გამოსთქვამდა თავის გულისნადებს, თუმცა კი ეძნე-  
 ლებოდა დარღვეული ოჯახის დანახვა.

✶

შვილდი მოზიდული იყო, ლამბა დაქიმული და მცირე  
 რამ მოძრაობა კმაროდა, რომ ისარი გაფრენილიყო ვისიმე  
 გულის გასავმირათ; ცალყურაანთ ოჯახი ისე იყო ზავითთ საე-  
 სე, რომ საშალის კერაც ეყოფოდა ბოროტის გადმოსანთხველათ,  
 ქარ-ბუქის ასატებათ. მაინც ქრთილის ტოლა იყო ის ამბავი,  
 რომელმაც არეულობა ასტება ოჯახში და დაარღვია ის.

ჩვენი წესია, უმცროსი ქალ-რძალი წინ უნდა მიდიოდეს,  
 გამოცდილები კი უკან მისდევდნენ. საყდარშიაც ამავე რიგზე  
 დგანან ხოლმე. რათა? რა ვიცი! იქნება იმისთვის, რომ გამოუ-  
 ცდელს დეკეულს ზურგით ფოცხვერი რამ არ წაეტანოს. დიდ-  
 ხუთშაბათს ცალყურაანთ ქალ-რძალი რომ საყდარში წავიდა,  
 უფროსები ვერ გაჰყვნენ თან, არ ეცალათ. თეონამ შეიგვიანა.

სახლში და უკან მოექცა ქალებს. იმათ არ მიაქციეს ამ გარემობას ყურადღება და იმავე რიგზე მივიდნენ საყდარში; იქაც იმავე რიგზე მოუხდათ დგომა, ისე რომ უმცროსი რძალი უკან იდგა. მწარიანთ ქალმა ეს ძალიან ითაკილა და საწყენათ მიიღო; ალბათ აბუჩ.თ ამიგდესო, იფიქრა და გაწყრა. წყენა მართო ტუტუნ-მურძურით გათავდებოდა, რომ სახიფათო შემთხვევა არ დართობოდა ზედ.

თორმეტ თავ სახარებაზე ხომ ხალხ სანთელი უჭირავს, სახარების კითხვის დროს ანთებენ, გათავებისას აქრობენ. ამ დროს ბევრი ლეჩაქ-ბაღდადი იტუსება ხალხით გაქვდილ ეკლესიაში, ზოგი შემთხვევით, ზოგი განზრახ. მწარიანთ ქალსაც გაფრიალებულ ლეჩაქზე მისცეს სანთელი და აუბურბურბურეს. ჩავარდა ჩოჩქოლი. მისცვივდნენ, მოუსრისეს ლეჩაქ-ბაღდადი, გაუქრეს ცეცხლი, მაგრამ რა გამოვიდა: ახალი თავსახურის მაგივრათ ნამწვები-ლა ჩამოსძენძოდა უშნოთ ჩაწნულ ბუწკებზე. ამ ამბავმა სიცილი ასტება ახლო-მახლო, სიცილი მოედო გარშემო ყველას, საწიგნმდინ მივიდა იგი სიცილი და დიაკვანი გააცინა, სიცილმა მიაღწია თითონ მღვდლამდინ. კუჭკუჭებდნენ ცალყურაანთ რძლებიც; გზაზედაც სიცილითა კვდებოდნენ, ხელცახოცებს იფარებდნენ.

— აი, ბატონო, ლეჩაქი და ბაღდადი დამიწვეს, მასხარათაც ამიგდეს: საყდარშიაც და გზაზედაც სიცილ მაყრიდნენ, შესჩივლა დედამაილს თეონამ.

— ვინა, გენაცვალე?

— აი, ამათ! დახე, ეხლაც როგორ იხიქებიან; დუქნებწინ სულ ხარხარით მომდევდნენ.

აილურსა ძალუა-მართა, აიწვერა. რძლებმა რომ შეხედეს, უფრო აუტყდათ სიცილი. იმ გუნებაზე იყვნენ ისინი, როდესაც კაცს თავისთავათ ეცინება და კასკასებს. ამან მთლათ გაამწარა ძალუა-მართა და ხმა აამაღლებინა.

— რას ითხიქებით?— შეუტია ქალებს, — რძალი გამითახსირეთ და ხარხარებთ კიდევ ლირუათ!



— თითონ რომ უშნო იყოს, ჩვენი რა ბრალია, გაუბედა უფროსმა რძალმა.

— უშნოებიცა ხართ და უნამუსოებიც! კიდევ ურცხვართ რომ ხმას იღებენ...

— რა ენა წაგიგძელებია და ჰლაშქრამ ყველას! ჰკითხე მაგათაც, როგორ ყოფილა საქმე და ისე ილაპარაკე, გამოექმამაგა რძალს მისი დედამთილი.

— აქ საკითხავი არაფერია! ამოდენა ხანი ვითმენ თქვენ ხელში, ათასი მწარე დღე გამოვიარე თქვენ სამსახურში და ეხლა გინდათ ჩემი შეილ-რძალიც იმავე დღეში ამყოფოთ. არა, დედავ და თვალთ, სხვის ხელში შემაცქერლები როდი ვართ, რომ სხვის მონები ვიყვნეთ!

— ეე, ჩემო რძალო! ვიცი, რაც გალაპარაკებს, თორემ, ღმერთმა ხომ იცის, შენ ჩვენ ოჯახში არა გაგკირებია-რა; შენ განზე გადგომა გინდა, გინდა ე ბიჭი გავყარო, მაგრამ ენახოთ, მართო წვერაობით რას შეიძენ.

— თუ არას შევიძენთ, ბატონო, წყნარ ცხოვრებას მაინც გავატარებთ, თავისუფალს.

— ასრულდეს ნება ღვთისა!

რახან ერთი დაიწყო გაყრაზე ლაპარაკი, აღარ შედგა; კამათმა თანდათან იმატა, იზარდა, გაფართოვდა, ჩიითრია ოჯახის ყველა წევრი, ხმა გაიშხვილა, აიმაღლა, შფოთად გადიქცა, დათრგუნა ყოველივე კეთილი გრძნობა, აზრი, პატივისცემა

მაინც ზომ ეგრე ვიცი თ ჩვენში! გაყრა და მამულის გაყოფა ისე საძნელო საქმეთა გვაქვს დადებული, გაყრა ისეთი სახიფათო რამეა ჩვენთვის, რომ თავისი თავისს არ ინდობს, ძმა ძმის ბოროტსა ნდომობს, თვეობით და წლობით ოჯახს მოსვენება არა აქვს და სისხლის ღვრამდინ მიდის საქმე. ანგარიშს არა ვართ შეჩვეული და ეს იმისთვისა ხდება. შემდეგ განაყოფები მოშურნეებად ჩაუდგებიან ერთმანეთს და სისხლს უშრობენ.

იბრძოდნენ ცალყურაანი. იბრძოდნენ შინ და გარედ, სახლში და ბანზე, დერეფანში და ეზოში, გომურში, ბაკში,

კალოზე, მინდორში, ტყეში; ყველგან იბრძოდნენ ცალყურა-ანი, სახალხოდ ლანძღვდნენ ერთმანეთს, ათრევდნენ, ლაფს ასხამდნენ. ვისაც აქამდინ კარგის მეტი არა ვაგეგონა რა ცალყურაანთი, ეხლა მათი ავი გაიგო დაჭარბებით, ერთი ათად. გადმოაბრუნეს სახლი, საქვეყნოდ გამოჰფინეს, თუ რამ დაგლეჯილ-დაფლეთილი ჰქონდათ ან ჰქუქყიანი; თავზე გადიბერტყეს, თუ რამ მტვრიანი ებადათ და მწიკვლიანი. მასხარები შეიქმნენ და სამასხაროდ გახადეს თავიანთ კერა. ბოლოს მოხელეები და შუამავლები ჩაერივნენ საქმეში და, როგორც იყო, გააზავეს მებრძოლნი.

## V

რომ გაჭირდა საქმე და სახრინავზე მიდგა, შუაკაცები დასხეს მეთქი მოსარიგებლად, რამდენიმე ქეთხუდა კაცი მიიწვიეს. შუაკაცებმა ჯერ ურჩიეს ძალუა-მართას არ გაჰყრიყო იმისთანა დიდ ოჯახს, რადგან ესეთი ძლიერი კერის მფარველობის ქვეშ უფრო უზრუნველად იცხოვრებდა ის, მაგრამ როცა დედაკაცი უარზე შედგა, მიჰყვეს ხელი და გაყვეს ყოველივე უძრავ-მოძრავი.

მამული სულ მამა-პაპეული აღმოჩნდა და ზედ შუაზე გადასჭრეს, ნახევარი მალხაზას აკუთნეს, ნახევარი სხვებს. ამ გარემოებამ გული ატკინა დანარჩენებს: მალხაზას წინათ ძმათა სახავდნენ, თავიანთ თანასწორ მოძმეთ, ეხლა კი გამოვიდა, რომ ის ერთი სხვა ყველა ძმებს უდრიდა. ამ გარემოებამ შური აღძრა განაყოფების გულში. თითონ მალხაზასაც თითქო შერცხვა და თავი მალლა ველარ აიღო, თვალი ველარ გაუსწორა მოძმეებს. ძალუა-მართა კი ცას დაეწია სიხარულით და სწორედ გადიხარხარებდა, თუ კაცებისა არ შერცხვენოდა.

შუაკაცებმა სადგომი სახლი დიდ ძმას დაუომეს, როგორც ჯალაბიანს, და მის საბადლოდ მეტი ეზო მიუზომეს მალხაზას; თანაც ნება მისცეს საკუთარი სახლის აშენებამდინ ისევ საერთო სახლში ეცხოვრა, მხოლოდ ცალკე, ოღაში.

მოშველდნენ ცალყურაანი, მოისპო მათ შუა ხმა-მაღლა ლაპარაკი, აყალ-მაყალი, ჩხუბი; განაყოფებ შუა ეხლა ქიშპი ჩამოვარდა, ჯიბრი უსიტყვო, მაგრამ ძლიერი. ძალუა მართა ცდილობდა ისე მარჯვით წაეყვანა თავისი საქმე, როგორც განაყოფებს მიჰყვანდათ და უფრო უკეთაც, თანაც ისე უნდოდა მოეხერხებინა ყველაფერი, რომ განაყოფების თავი არაფერში დასჭირებოდა; მთლათ განკერძოვდა ახალი მოსახლე, აღარაფერი იმშენია საერთო. ოდის კარი და განაყოფების დარბაზის კარი ერთსა და იმავე დერეფანში გამოდიოდა; ძალუა-მართამ დერეფანი გაყო, გადაღობა, ლასტები ჩახირა შუაში. ფრინველი აღარ გადმოაქაჩანა. განაყოფებმა თითქმის უმძრახათ დაიჭირეს ერთმანეთი.

ამ გაბოროტებულ ურთიერთობაში მალხაზას უფრო უჭირდა საქმე, რადგან მარტოხელი იყო. ცალათ მუშაობდა ვაჭაკი, მარტო-მარტო და აბა როგორ გაუსწორებდა უღელს გამრავლებულ ოჯახს. წელზე ფეხს იდგამდა ბეჩავი. ძალუა-მართა ხომ თავს არა ზოგავდა და თავის მაგალითით ამხნევებდა ისეც შრომით გადაქცეულ შვილ-რძალს. დასაძინებლათ რომ დაეყრებოდნენ, არაქათი აღარა ჰქონდათ ერთმანეთისთვის სიტყვა ეთქვათ.

ეს ქაპანწყვეტა მინც ვერ აკმაყოფილებდა იმით და გული ემღვრეოდათ, ჯავრობდნენ. არამც თუ განაყოფებს არ ელაპარაკებოდნენ ან ლანძღვა-თრეფას ეტოყდნენ, ერთმანეთსაც ბუზღუნით ეუბნებოდნენ ქანცგაწყვეტილნი. ახლა საქმლის გაკეთებას არ იტყვიან? ძალუა-მართა ათვლიერედა, რასა ხარშავდნენ განაყოფები და ცდილობდა თითონაც ის მოემზადებინა, იმაზე მეტიც შეემზადებინა, იმას კი აღარა ჰფიქრობდა, რომ მეორე სახლში ათასი მორბედ-მოქმედი ტრიალებდა.

მალხაზას მეტადრე მკაში გაუჭირდა ძალიან. ერთი ნამგალი რა თავწყალ გაადენდა შემოსულ ყანას? ქირნახული იპნეოდა, მომკალი დასჭირდა. მეკალოც დაიჭირა. თან სახლის შენებაში იყო გართული. ახლა სოფლის ათასგვარ მოთხოვნილებების გაძლოდა და ყველასთვის პასუხის გაცემა მარტოხელობას უჩვევ-



მა ვერ აიტანა ამოდენა შრომა და მოიქანცა, ჩაწყდა. გაავდა, აზავთდა, აღრინდა.

არც მეორე მხრიდან იყვნენ გულსავსენი და მხიარულნი. ძალიან სწყინდათ, რომ მთელი მამული ორათ გაეყოთ და ყველგან შევიწროვდნენ—სახლში, ეზოში, კალო-საბძელში, ბაღში, მინდორში. რაც აქამდინ თავიანთი იყო, ეხლა სხვისა გახდა და მერმე ისე, რომ ფეხის გადადგმის ნებას არ აძლევდნენ, არ აწაწანებდნენ, ყველგან ღობეს, ხარიხოს ან ლასტს უზი-რავენენ წინ. ბაღიც ხომ შუაზე გასკრეს და ღობე გადაავლეს.

ესე აზავთებულნი რომ იყვნენ ცალყურაანი, მაშინ მოუ-ხდათ ხიფათი

## VII

შკათათვე განახევრებული იყო, როდესაც მრუდე მსხალს თვალი შეუვიდა. თუ გახსოვთ, ეს მსხალი ცალყურაანთ ბაღში იდგა, ზედ შუაზე. ვეება ხე იყო, მაგრამ მაღალი არა ჩანდა, რადგან ღერო ძალიან წაზნექილი ჰქონდა და მარტო ტოტები აეშვირნა ზევით; ისე იყო ხე წაწოლილი, რომ მარჯვე ბიჭები უხელოთ გავდიოდით ზედ. ვენახი რომ გაჰყვეს ცალყურაანთ, მიჯნამ ზედ იმ ხის ძირზედ გაიარა: ძირი განაყოფიანთ წილში მოჰყვა, ღერო და ტოტები მალხაზას წილში. მაშინ ამ გარე-მოებას ყურადღება არ მიაქციეს, სწორეთ აქ კი ყოფილიყო ეშმაკის მახე დაგებული.

მალხაზაანი ჰკრეფდნენ შემწიფებულ მსხალს და შეექცეო-დნენ. ვინ ჰყვანდათ დამშლელი? განაყოფები თავიანთად სთვლიდნენ ამ მსხალს, მაგრამ აზრადაც არ მოუვიდოდათ დაე-შალნათ მალხაზაანთთვის ხილის მოწყეტა. მალხაზაანი კი წა-ქეზა ამ ამბავმა და მრუდე მსხალს თავიანთი ხე დაარქვეს. ჰაი ჩვენი მსხალი, ჰაი ჩვენი მრუდე მსხალი! მალხაზა გონებაში ჯერ არ ეთანხმებოდა დედაკაცებს, მაგრამ ბოლოს ისიც დარ-წმუნდა, რომ მსხალი მართლა მისი იყო.



— რათ უნდა იყოს იმათი? მარტო ფესვებია იმათ წილში, მთელი ხე კი საჩვენოშია, ეუბნებოდნენ დედაკაცები და მალხაზაც ესლა წინააღმდეგი აღარ იყო. რას აგებდა? რალაც ექვი კი ჰქონდა გულში და ყოყმობდა.

— მაინც ხომ საიმათოშია ამოსული ი მსხალი.

— ადგილი კი საჩვენოში უჭირავს და მაშ ჩვენია!

— როგორღაც გული არ მიმწევს, ასე გონია იმათიან.

— რა გელაბარაკოთ! ლაჩარი კაცი ხარ, ლაფაჩი რამ და ლუკმას ხელიდან გამოგტაცებენ. სწორეთ უგერგილო რამა ხარ, ლუყურტი! მე თუ არ მებძოლა, იქნება მთლათ უწილკედოც გამოგდეთ სახლიდან.

ამ ლაბარაკში იყვნენ მალხაზანი, როდესაც ეზოში გამოვიდნენ. გაიხედეს ბალისკენ და ელდა ეცათ: ეშააკათ განაყოფიანთ წენგუა ჩასულიყო ვენახში და მრუდე მსხალს მოჰქცეოდა თავს.

— დედი, დედი! შეხედე, ჩვენ მსხალზე ვილაც ასულა, — თქვა რძალმა.

დედამთილმა ხელი მიიღო შუბლზე და გახედა.

— წენგუაა, ი შეჩვენებული, წენგუა! დახე როგორ ბერტყავს! დაუჩემებიათ მსხალი, სწორეთ დაუჩემებიათ!

— აბა თუ დაუჩემებიათ და მე გიჩვენებთ ი ბლუკუნას სეირს! — თქვა მალხაზამ, მისწვდა სახრეს და გაეჭანა.

— შენ, ეი! ამ წამს ჩამოეთრი ძირს, ამ წამს!

— რა გინდა, კაცო?

— ღმერთმა რომ არ გიცის! არ გეყოთ, რაც ჩემი მამული ქამეთ, რომ ესლაც არ მასვენებთ?

— რას ამბობ, კაცო? ე მსხალი ხომ ჩვენია, საჩვენოში ამოსული! მიუგო წენგუამ და ჩამოვიდა.

— თქვენ წილში მარტო ფესვები აქვს; წადი და ღრდენი ფესვები. მთელი ხე საჩვენოშია გადმოსული და მსხალი ჩვენია.

— კარგი, მალხაზ, თუ ღმერთი გწამს! აგერ კაკალი მთლად გზაზეა გადასული და მაშ გამვლელ-გამომვლელისა იქნება.





— ჩენია მეთქი, თორემ ამ სახრეს ხედავ! ძალიან თავს წახვედით ამ ბოლოს დროს.

— თავწასულები თქვენა ხართ, რომ მტრათ მოგვეკიდენით, აღარ გვასვენებთ—თქვა წენგუამ და აიღო კალათა შინ წასაღებათ, მაგრამ მალხაზამ არ დაანება მსხალი, ხელიდან გამოსტაცა.

— რას მიჰქარავ, ბიჭო!—შესძახა წენგუამ და ხელი წაატანა მალხაზას.

მალხაზა გადახტა უკან და მძლავრათ დაუქნია სახრე. წენგო წინ იწევდა, ცდილობდა ხელი მოეკიდნა ბიჭისთვის, მაგრამ ეს მარდათ ხტებოდა ხან უკან, ხან გვერდზედ და თან მარჯვეთ ხმარობდა ჯოხს. სახრეს სულ შხივილი გაჰქონდა ჰაერში.

— გიჩხუბნიათ სახრეებით? არა?! ვაი რა უშნოთ გაუზღინხართ გოგოსავით! სახრე სახიფათო იარაღი არ არის, იმით მკვლელობა ან დასახინჩრება შეუძლებია. იფნის სახრე აიღე, რომ წვრილ წვერში არ გადაგიტყდეს, მარდათ გაისარჯე, სხარტათ! როგორა ხტის ცერცვისავით! ჰაი შე უშნოვ! ხარსაც არ დაჰკრავენ თავში და შენ სახეში უმიზნებ?! ქვეით ჩამოჰკარ რბილოსა, კოქებში დაჰკარ, კოქებში, რომ დადაგო. რა შხივის! რატაკი-ტაკი გააქვს სახრის წვერს! ცეცხლს უკიდებს, ცეცხლს! რას იღრიჯები, შე ლაჩარო! სასიკვდილოთ ხომ არა გკოდავს, მხოლოთ გწვავს. მოითმინე და შენია გამარჯვება. ოთხ ხუთ დღეზე ნაშოლტარიც გაქრება.

წენგო არ ჩამოუვარდებოდა მალხაზას, მაგრამ ხელცარიელი შერჩა უიარაღო და მხოლოთ დასაქერათ ეტანებოდა ბიქს, ის კი გველანასავით უსხლტებოდა ხელიდან. შეებურა, აღანძა, დაწვა, ადაგა ბიჭი. გამწვავებული წენგო ბოლოს ერთი გადახტა ვეფხვივით, ჰკრა ორივე ხელები მალხაზას გულში და მსხალს მიაწყვიტა. თუ თავის დიდი ქუდი ჰხურებოდა ბიქს, არა უშავდა-რა, მაგრამ ჩხუბში ქუდი გადაჰვარდნოდა და ტვინი შეანთხია ხეს. სწორეთ ამ დროს კიდევ ჩამოეშველნენ

მოჩუბრებს. შეიქმნა ალიაქოთი: წყალი, ყურები, ლაკინები, ჯანჯლარი. სულ ტყუილათ! მოკვდა ბიქი, მოკვდა!

## VIII

დედაკაცები უყურებდნენ მალხაზას, როდესაც ის ბალისკენ მირბოდა, უხაროდათ, როცა წენგუა ჩამოაგდო ხიდან, მხნეობა შეუქეს, როცა მსხლის კალათა დააგდებინა ხელიდან, მაგრამ, როცა სახრე შეემაღლა და ცემა დაუწყო კაცს, მაშინ კი შეშინდნენ, წივილ-კივილი შეჰქმნეს.

— ჯერ მალხაზაა გამარჯვებული, ძალა ჯერ მისკენ არის, მაგრამ წენგო ხომ ლეკია დაუნდობელი.

ამ ფიქრმა ელვისავით გაურბინა დედაკაცებს და შიშის ზარმა აიტანა ისინი. გაეშურნენ ბალისკენ, მაგრამ ძალუა მართას შიშისაგან მუხლი მოექრა; მეზობლებმა მიასწრეს იმათ. კალოობა იყო, კაცები შინ ირეოდნენ და ჩხუბის ხმაზე მიასწურეს, მაგრამ, აკი გითხარით, ველარ მიასწრეს: მალხაზა გულშემოყრილი ეგდო, როცა ისინი მივიდნენ. მივარდა მართაც და მოექიდა მომაკვდავს: კალთაში ჩაისვენა, ჩასძახოდა, ჩაჰკიოდა, ჰკოცნიდა. მალხაზამ ერთი კი გაიბძოლა, თითქო ამოძრომას აპირობსო დედის უბიდან, და გაითანვა.

სახტათ დარჩა ძალუა-მართა, გაშტერდა, გაშრა. გამოართვეს შვილი ხელიდან და ფარდაზე დააწვინეს, აგერ სახლში იიტანეს და ტახტზე დაასვენეს; ჰბანენ, სისხლსა სწმენდენ; ბალიში დაუდეს თავით, ასწორებენ, მოვიდა მსუღრავიც, მალხაზას დაეპატრონა. ძალუა-მართაც ფუსფუსებს, მისდი-მოსდევს, თუმცა აღამიანის სახე აღარ ადევს, თვალეები ჩასცვივინა, გაქვავებულია. აგერ მღვდელიც მოფარფატდა, ეზოშივე ჩამოიკიდა ოლარი, მაგრამ მხოლოთ დახედა მალხაზას, არ კი აზიარა.

— რატომ მაშინვე არ შემატყობინეთ? ეს კაცი კიდევ გადაცვლილა.

— მაინც ველარ მოასწრობდით, მამაო, ზიარებას: მაშინვე მოკვდა, ერთი კი გაიბძოლა და მისცა სული.

— საწყალი ბიკი! სთქვა მღვდელმა, პირჯვარი გადასწერა მიცვალებულს და თვალცრემლიანმა შეჰვედრა:

— უფალო ყოვლად მოწყალეო, კეთილი ანგელოზი დაადევნე განსვენებულს და შეიწყალე! მემრე მიუბრუნდა ძალუა მართას:

— პირჯვარი დაიწერე, უბედურო! ილოცე, ცრემლი გაღირსოს უფალმა, იქნება ჰპოვო რამ შეღავათი.

ძალუა-მართა მხოლოთ თვალებს აქყეტდა, სმენით კი აღარაფერი ესმოდა; ნელის ხმით ვაის გაიძახოდა და ხელს ლოყასთან აქანებდა ჩამოხოკვის სახით.

მოამზადეს მიცვალებული, დასუდრეს; ტახტები აჰყარეს, საფენი ძირს დააგეს; დასვეს ქირისუფალი, რძალი გვერდით მოუხვეს ორივე ძაძებში. განაყოფიანთ დედაკაცებიც გარს შემოუხსნდნენ ცხედარს. უფროსი რძალი ხმითა ტიროდა, სხვები ქვითინებდნენ. ძალუა-მართა კი მხოლოთ ვაის იყრიდა ნელის ხმით და ლოყასთან ხელს აქანებდა დახოკვის სახით. შემოვიდა მღვდლის ჯალაბი.

— ეს რა მოგვლია, უბედურო? მოგიკლეს ნანინატრი შვილი!

— არა, მღვდლის ჯალაბო, ჩემ მალხაზას მხოლოდ სძინავს.

— მტერმა დაიძინოს ესე!

— სძინავს, როგორ არა! გაიღვიძებს და თითონ გაიმბობს როგორც მოხდა ყველაფერი. არა, შვილო მალხაზჯან? შეეკითხა დედა და მიუჩოჩდა ცხედარს და ზედ მიეყრდნო, როგორც ძუძუსთან აკვანში და ნანა დაიწყო ნელის ხმით. ნანას თანდათან ძალა მიეცა; თავი აიღო ნანამ, წელში გაიმართა, მალლა მალლა წავიდა და თან შესაზარათ ათრთოლდა. ძალუა-მართას მიცვალებული კი არ ედო წინ, ჩჩვილი ედგა აკვით და თავისს იმედებს დაჰმღეროდა ზედ, თავის ნატვრებს მოუთხოვდა ნანაში: პაწაწა მალხაზა, ძუძუს ძლივს იდებს; მოჩიტდა მალხაზა, დედა იცნო, თვალებში გონება დაეტყო; მოიზარდა მალხაზი, ტიკტიკი შეიძლო; შეღერებული ბიკი შე-



იქმნა მალხაზა, გლახურ საქმეში დახმარება შესძლო; თავმო-  
 წონე ახალგაზდაა მისი მალხაზი, საცოლედ გამზადებული; ვაჟკა-  
 ცია მარჯვე, კობტა, შინაცა და გარეთაც გამოსადეგი, ყვე-  
 ლასთვის სასიამოვნო, საყვარელი; ქორწილია გაჩადებული,  
 მალხაზას ქორწილი; ცალკე მეოჯახეა მალხაზა, სოფლის თვა-  
 ლი კაცი, თითოთ საჩვენებელი... ატაცებულმა ქირისუფალმა  
 ამ ნანაში წარმოსთქვა, რაც იმედები უღვიოდა გულში შვი-  
 ლის შესახებ, რა ნუგეშებს და ნატვრებს შესწირა თავის ქა-  
 ლობა.

ამ ნანამ ყველანი აატირა. ნანის ხმაზე ისინიც შეგროვდ-  
 ნენ, ვინც გარეთ იყვნენ ან შინ ფუსფუსებდნენ, კაცებიც  
 გარს შემოეჯარნენ. გამწარებული დედა რომ უცრემლოთ  
 მოსთქვამდა, სხვები ცრემლად იღვრებოდნენ; კაცებს ქულები  
 მიეფარებინათ თვალებზე და ქვითინებდნენ.

### IX

როცა ძალუა-მართა მოსთქვამდა ნანას ხმაზე იმ იმედებს,  
 რომლებიც თავის მალხაზაზე დაემყარებინა, იქ მივიდა, რო-  
 გორ უმტყუნა ბედმა ბიჭს, როცა იმან სხვის საკუთრებას წაა-  
 ტანა ხელი. აქ ცხადად წარმოუდგა დედაკაცს, რომ სხვის სა-  
 ქონელს დედისა და ცოლის დარიგებით წაეტანა ის. თუ იმათ  
 არ წაექვებინათ ბიჭი და არ მიესიათ წენგოსათვის, თითონ  
 მალხაზას ფიქრათაც არ მოუვიდოდა რაღაც პანტის გულისათ-  
 ვის ჩხუბი და მაშ ეხლაც საღსალამათი იჯდებოდა თავის სახლ-  
 ში. ეს უბედური აზრი წარმოუდგა დედას, განათდა, გაზვიად-  
 და და დაიმონავა ის. ძალუა-მართამ ეხლა მკვლელად ჩასთვა-  
 ლა თავისი თავი, თავის შვილის მკვლელად და ამ საზარელმა  
 ფიქრმა ხმა გააწყვეტინა ქირისუფალს, ალაგობრივ ჩაკეცა ის.

— უი, ჩამქოლეთ, გენაცვალეთ, ჩამქოლეთ! — შებღავლა  
 დედაკაცმა და ლოყას ხელი იკრა, ჩამოიხოკა.

ამ ქირს ვერ გაამჟღავნებდა უბედური, ვერ იტყოდა, მე  
 წავაქეზე შვილი, ძალის-ძალად მივაგდე სახიფათო საქმეზედაო;

ამ ამბის საქვეყნოდ გამჟღავნება არ შეიძლებოდა, რადგან მაშინ დედა კი არა, სულთამხუთავი გამოვიდოდა თავის შეილისა. მაგრამ ამ ჯოჯოხეთურ ფიქრის მთლად დაფარვაც რომ არ შეიძლება! ძალუ-მართას იქვე გვერდით უზის უბედურობის მოწამე. იგი მოწამე თითონაც შიგ ურევია საქმეში და პირი აქვს აკანილი, მაგრამ მაინც მოწამეა და შეუძლიან ოდესმე გასათრევად დადოს მართას სახელი, საგმობელ-საზიზლარი გახადოს იგი. ეს მოწამე მისი რძალია, საწყალი მალხაზას შევბნეული ცოლი. მართამ უნებლიეთ შეხედა იმას; რძალმაც თვალი თვალში გაუყარა და აგრძნობინა, რომ ისიც იმაზე ფიქრობდა მაშინ.

— ვაი, დამქოლეთ, გენაცვალეთ, დამქოლეთ, ვუუ! — შესძახა დედაკაცმა და ლოყები ჩამოიბღღენა, სისხლის ღვარი დაიდინა.

მობრძობით ტირილი ველარ მოახერხა კირისუფალმა და სევდის გამოსახატავად მხოლოდ ერთხმივ-ლა გაბლუოდა.

— ეჰ, კაცს რომ წერა აიტანს და ეშმაკი შეუეჯღებება, თორემ პანტისათვის თავი როგორ შეაკლა სხვას, — სთქვა ერთმა.

— რა ბიჭი დაიღუპა სულ უბრალოდ!

— გულკეთილი კაცი იყო, ხათრიანი და ირაღაც მსხლისთვის ისე რამ გააბრაზა, რომ ცემა დაუწყო კაცს?!

— ალბათ, მაცთური რამ შეუჩნდა, მავნე, თორემ განა არ იცოდა, რომ ის ოხერი მსხალი სხვისაა, სხვის წილში ამოსული.

— ეშმაკი კი, არა, ხალხნო, მე ვიყავ, მე, რომ შევეუჩნდი უბედურს და აღარ მოეუსვენე! მე ვიყავ, რომ ავაზავთე და წავაქეზე, თორემ ჩემ მალხაზას ჩხუბი არ უყვარდა, ის ხელს არაფის ახლებდა, თუნდა მთელი ბალიც ამოეგდოთ, — თქვა მართამ გულში და ისევ შეხედა თავის რძალს.

რძალმა თვალი თვალში გაუყარა დედამთილს. რა გონჯი რამ მოეჩვენა ი გოგო!

— მე ვარ, ხალხნო, მე ი ჩემი ბიჭის ბედმწერალი და დამღუპველი! თავიდანვე მე ავუჩნდი მაცდურათ, თორემ აბა





ამ ჯოჯოს შეირთამდა ის, ამ გომბიოს მოიყვანდა?! — ამბობდა გულში მართა, მაგრამ პირზე კლიტე ედვა და ცეცხლზე ცეცლი ედებოდა. სიტყვა აღარ ჰქონდა პირში და მხოლოთ გაღმუ-ოდა მხეცივით საზარლად.

ან კი რაღა უნდა ეთქვა, რაღა ეთქმოდა?! სიხარბემ და ზავთმა რომ დასძლია და შვილს აქეზებდა ავ საქმეზე, ეხლა ცხადათა ჰქონდა ეს თვალწინ, მაგრამ ხომ ვერ იტყოდა ამას, და ეს გამოაუთქმელი ვარამი ბურთივით ჩასჩროდა მას ყელში, სიტყვას აღარ ათქმევინებდა არც ეხლა, როცა მიცვალებული ედო წინ, არც გასვენებისას, არც ეკლესიაში, არც სასაფლა-ოს გზაზე, როდესაც დედაკაცები უკან ჩამოაყენეს სოფლის პირას და მხოლოთ კაცებმა გაიტაცეს მკვდარი სამარისკენ. ქირისუფალი მხოლოდ გაღმუოდა ჩახლენილი ხმით, რო-გორც ნადირი რამ ვნებული, და თან პირს იხოკდა, თმას იგ-ლეჯდა.

ეს გაურკვეველი გაჭირვებული სახით ბლუილი შეეთვისა ძალუა-მართას, მის საკუთარ ხმათ გადაიქცა და მარად ისმოდა მის სახლიდან, მის დერეფნიდან, მის მიდამოდან, მის ბანიდან; ისმოდა იგი ხმა დილით და საღამოთი, დღე და ღამ, ყოველ ჟამს, ყოველ წუთს, ყოველ წამს.

ამ გაბმით ღმუილმა შეაწუხა შინაურიც და გარეულიც. რძალმა ვეღარ გაუძლო შემზარავ ხმას და გაეცალა. მარტოთ მარტო დარჩენილმა დედაკაცმა თავი იპოვა და უფრო უმატა ღმუილ-ვაებას.

— ვაიმე ჩამქოლეთ, ხალხნო, ჩამქოლეთ, ვუი, ვუუუ! — გაიძახოდა ამდღე დედაკაცი და აღარ წყნარდებოდა.

განუწყვეტელმა ზარმა თავისი ნასახი დაადო ძალუა-მარ-თას: თვალეგი ჩაუსისხლდა, შეუშუბდა, დაეღარა, დაებლირიდა; სახე მოუტყდა, დაებლნიჯა, წელში მოიხარა, თავის რაცრაცი დაჰსჩემდა; საზარელი რამ შეიქმნა გლოვის ბუდე.

— გენაცვათ, სწორეთ ბაიყუში შეიქნა ეს დაღუპულის შვილი! ამისმა ერთმა ბლუილმა ილაჯი წაიღო, სასოება და-გვიკარგა.

— ნახამ, თუ მაგ სულქოროტიანმა კიდევ არ ამოიქამოს ვინმე.

— თავის თავი ამოიქამოს! თითონვე იყო დამნაშავე, რომ ის საწყალი ბიჭი ცალკე გაიგდო და ააზავთა, ამბობდნენ განაყოფები და ნატრობდნენ ან დღე მოჰღებოდა ბოლო მის ერთხმზე გაძახილს ან ღამე, რომ ცოტა მაინც დაესვენა მათ ყურს.



ამ ვაებაში იყო ძალუა-მართა, განუწყვეტლივ მისტიროდა წარსულ-დაძინებულს და თან არ აკლებდა მას არავითარ წესს, რომ საიქიოს მაინც ყოველი შეღავათი მისცემოდა მას. ზეთი ზეთუნისა, სანთელ-საკმელი, ზედაშე, სეფისკვერი, წანდილი ნუშ-ქიშმიშიანი, სულის ახსნა და წირვები, შილაფლავი, ხილი უკეთესი, ზურგიელი— ეს ყველა თავის დროზე ჰქონდა განსვენებულს და რჩეული.

სულეთისკენ გზაგანათებულზე უნდა ევლო მალხაზას, ყოველივე კეთილით დატვირთულს, გულსავსეს და კმაყოფილს, მაგრამ მუჩარხით გაუმადლარ ბიქს სააქაო მაინც არ ეთობოდა და მალმალ უსხლტებოდა ხელიდან სულთამცველებს, რომ თვალი მოეელო სოფლისათვის, მიდამოსთვის, სახლისათვის. ეს იყო მიზეზი, რომ ძალუა-მართა ხშირათა ხედავდა შვილს სიზმრათ და ყოველთვის მხოლოდ საყვედურს და მუქარას ისმენდა მისგან.

— შენ იყავ მიზეზი, რომ შევძულდი ქვეყნად ძმებსა და მეგობრებს, რომ მოვისპე ქვეყანაზე და ვერ დავტკბი მანდ ვერაფრით, შენ იყავ მიზეზი, შენ! ეტყოდა დედას განსვენებული და ისე მტრულათ შეხედავდა, რომ დედაკაცი თავზარდაცემული წამოხტებოდა და პირჯვარს იწერდა.

როცა რძალი წაუვიდა და მარტო დარჩა დედაბერი, მაშინ უფრო გაბოროტებული ელანდებოდა იმას მალხაზა; ხანდისხან ყელში წაუჭერდა და ახრილებდა, ახრილობდა. შეშინებული დედაკაცი მეორე დღესვე ეკლესიაში მოახსენინებდა

მიცვალეხულს ასე თუ ისე. მიდიოდა საყდარში მისატანი მისატანზე.

როგორ ფარფაშობდა მაშინ დავით-დიაკვანი და ფართი ფურთში იყო! ისე დაშინაურებული დადიოდა ძალუა-მართასას, როგორც თავის ოდაში, ისე ესაუბრებოდა გულგახეთქილ დედაკაცს საიქიოზე და იქაურ ყოფა-განსვენებაზე, თითქო თითონ უცხოვრიაო იქ და ყველაფერი უნახავს, კედელ-კუთხე დაუთვალაიერებიაო.

— მაშ, ჩემო დედავ, მაშ! საძნელოა სულეთის გზა და სახიფათო: საშინელი ეშმაკები უხვდებიან წინ, სამოთხისკენ არ უშვებენ, ელობებიან, ებლაუტებიან, ჯოჯოხეთისკენ ეწევიან; არც აქმევენ არაფერს, თუ ნაკურთხი არ არის და პირჯვარ გადასახული, — უქადაგებდა დედაბერს დავით-დიაკვანი და ასწავლიდა, საფერისცვალეხით როგორი ტაბლა უამებოდათ განსვენებულებს ან სულთმოფენობას როგორი...

ბეჩავ, დავით-დიაკვანო! ერთი-ორი კიდევ უნდა გყოლოდა იმისთანა მსუქანი მკვდარი, რომ კუკუხობე ამოყრილი აღარ გეველო და ქონი მოგება, დაბზინებულიყავ.

მაგრამ დავით-დიაკვანის რჩევაც ვეღარა სჭირდა: არ იქნა, ვერ დააწყნარეს მიცვალეხული, ვერ განუსვენეს მას, ვერ მიახედეს ის საიქიოსკენ! სულ სააქაოსკენ იმზირებოდა ბეჩავი, ერთი ფეხი ამ ქვეყანაზევე ედგა, ერთი თვალი შინათკენვე ექირა, მრისხანე თვალი. მტრულათ წარმოსდგომოდა მიცვალეხული ჭირისუფალს, მოსვენებას არ აძლევდა მას; ძილში აღარ აკმარა ტანჯვა, ცხადათაც მიაღწია მის ყურს თვისი ხმა.

შუალამე გატეხილი იყო, როდესაც გულის ძილიდან გამოაღვიძა ძალუა-მართა შვილის ძახილმა.

— დედი, დედი! შემოესმა დედაკაცს და თვალეხი ღია დარჩა.

ჯერ გონს ვერ მოვიდა ბეჩავი, ეგონა მალხაზა ცოცხალი ჰყვანდა და ეძახდა, მაგრამ გონება რომ მოიკრიფა, შეშინდა, ათრთოლდა! გათენებამდის ჭირის ოფლს ასხამდა.



ამის შემდეგ ძალუა-მართას ხშირად ესმოდა მალხაზას გაქირვებული ძახილი; იძულებული შეიქმნა სხვა დედაკაცი დაეწვინა ღამე თავისთან, მაგრამ იმანაც ვერა უშველა-რა. ან კი რა ფარხმალი იყო ვილაც მძინარა დედაკაცი მალხაზას წინააღმდეგ, რომელიც თავისუფლათ დადიოდა თავის სახლში და ხმას აძლევდა ხან აქედან, ხან იქიდან?!

❧

გაწამდა ძალუა-მართა. ნანინანატრი შვილი დაჰკარგა და განუწყვეტელი კრემლითაც ველარ გაინელა ცეცხლი, ახლა ამ უშრეტელ გენიას აუტანელი გრძობა დაერთო ზედ, ის გრძობა, რომ დაკარგული შვილი მტრად გადაექცა თავის მშობელს და საიქიოდან მოსვენებას არ აძლევდა იმას. განსვენებული არამც თუ სიზმრათ ეჩვენებოდა მას სხვა და სხვა სა-შიშ სახით, ცხადლივაც შესძლო იქიდან ხმის მოწვდენა და ხშირათ ეძახდა გაქირვებულის ხმით.

შიშმა მოიკვა დედაკაცი და ძრწოლამ: ეშინოდა მას საყვარელი შვილისა, მის ხილვას უკრთოდა, მის ხმაზე თრთოდა და ეს უმზგავსი შიში გამოუთმელ ტანჯვას ჰხადებდა მის გულში, ტვინს ურევდა მას, სასხლს უშხამავდა.

— ვაიმე, შვილო საყვარელო, ვაიმე, რომ მოგისპე სიცოცხლე ტკბილი და დავიწვი! მყვედრიდი განა, შვილო, როდესაც უკანასკნელათ გაიბძოლე ჩემ უბეში და ბოროტათ შემომხედე.

— მე ვარ, ხალხო და ჯამათო, დამნაშავე, მე! ნეტავ მორჩილი არა მყოლიყო შვილი, იქნება არ დაეჯერებინა ჩემი სიტყვა და აგვეცდენოდა უბედურება. ეხლა რაღა ვქნა, რაღა ვუშველო ან იმას, ან ჩემ თავს?...

მაინც ველარაფერი უშველა ვერც მიცვალებულს, რომ განესვენებინა მისთვის და დაეწყნარებინა, ვერც თავის თავს, რომ ცოტა მაინც დაემშვიდებინა თავის გული და გონება. არამც თუ ვერაფრით განუსვენა თავის მალხაზას და ვერ მისცა



გზა ხსნილი საიქიოს, არამედ უმეტეს შეაშფოთა ის და წუთი-სოფლისკენ გადმოადგმევინა მის აჩრდილს ფეხი. ეს სულ დაქარბებულმა მწუხარებამაჰქმნა, რომელშიაც რაღაც უჩრჩობა იხატებოდა განგებისადმი, განუწყვეტელმა ტირილმა ჰქმნა ეს, რომ მკვდარს ფეხი გააქნევინა.

მართლაცა და ძალიან გადააქარბა ძალუა-მართამ. სადაური იყო?! სულ ტიროდა, არც ერთ ამბავს ცხოვრებაში, არც ერთ გაფანცქალებას ბუნებისა, არც ერთ მიმავალ წამს არ გაუშვებდა ისე, რომ ზედ თავისი მკვდარი არ დაეტირებინა. მზიანი ღღე იყო, კაშკაში, ის გაიძახოდა:

— ყველა მზის სხივით ტკბება მშვენივრით, შენ კი შავ მიწას ამოჰფარებინარ, ვაიმე, ვაი!

ღრუბლიანი იყო ღღე და წვიმდა, მაინც გასტიროდა:

— შავ მიწას ამოჰსცქერიხარ გულადმა და ღვარი დაგდის ზედ მიწის ნაწური, ვუიმე, ვუუ!

სუყველაფერზედ ვაის აყრიდა საწყალ მიცვალებულს და უის აფენდა, არ დაასვენა იგი, ვერ მოასვენა. აკი საარაკო საქმეც დაემართა.

ერთხელ ნახირის მოსვლისას მორთო ძალუა-მართამ ბლავილი:

— შენი ღრუბელა წინ მოდის, შვილო, შენ კი არსადა ხარ, რომ მიეგებო და შემოაბრუნო, ვუი, ვუი, ვუუ!...

შემოლამებისას რომ მორთო ბლუილი, მრავალმა შეიმალა, რომ ისევ გასძახოდა. ეზოში იჯდა კუნძზე და ისე ტიროდა. სოფელი მთლად მიწყნარდა, ძაღლის ყეფაც კი მიჩუმდა. ძალუა-მართამ მაშინ-ღა დაუშვა ხმა და შინ შესვლა დააპირა, მაგრამ დასუსტებულიყო და წაბარბაცდა; იქვე ბოძს მიეყრდნო დასასვენებლათ. ამ დროს მოესმა ზურგთუკანიდან ნელი ხმა: დედი, დედი! თანაც იგრძნო, რომ კუნძის გვერდზედ ვილაც იძროდა. შიშის ზარმა აათრთოლა დედაკაცი. უძლეველი რამ ძალა ეწყოდა მას მიეხედნა მოჩვენებისკენ. მარ-

თამ უნებლიეთ მიიღო იქით თავი და ნამდვილ თავის მალხაზა კი დაინახა კუნძზე ჩამომჯდარი. ქრუნტელმა დაუარა ტანში, ბეწვი აუშალა. მალხაზა შეიძრა, ადგა, წელში გაიმართა, გადადგა დედისაკენ ნაბიჯი და ჩაანათა მას ჩასისხლიანებული თვალები. მართამ ერთი კი შეჰკივლა და იქვე ჩაიკეცა.

სწორეთ ამავე დროს ჩანთავერიანთ ნინიკას გადმოეცლო სასაფლაოზე და ენახა, რომ მალხაზას საფლავიდან შავი რაღაც ამოსულიყო და სოფლისკენ დაშვებულიყო.

**XII**

ამ ამბის შემდეგ მიცვალებული არამცთუ მხოლოდ ხმას აძლევდა დედას, თითონაც ხშირათ ევლინებოდა მას: ხან ლოგინზე დაუჯდებოდა, ხან უკან აჰყვებოდა ჩრდილივით, ხან ბუხრიდან გამოჰხედავდა ჩასისხლებული თვალებით, ხან ჯამქურქელს არახუნებდა, ან ხონჩებს აბრუნებდა. შეძრწუნებული დედაკაცი დღისითაც ველარა რჩებოდა თავის სახლში მარტო და უცხო ვინმე უნდა ჰყოლიყო განუშორებლივ, მაგრამ ამითიც ვერა ეშველა-რა: კოჭლი ოსანა კი არა, თვით დავით-ღიაკვანიც გვერდზე უნდა ჩამომდგარიყო აქ. ისიც კი განცვიფრებაში მოიყვანა ამ ამბავმა და თვალები დააქყეტინა.

— ნეტა რა ჰსურს იმ საწყალს, ან რა დარჩენია ამ ქვეყნათ ისეთი, რომ ესე დაუდგომლათ მოიბძვის აქეთკენ? ყოველივე საეკლესიო წესი მიგვიღვენებია, ყველაფერი შეგვისრულებია, არა დაგვიკლია-რა და რაღა აღონებს იმ უბედურს?!—ამბობდა დავით-ღიაკვანი და ახალი ველარაფერი მოეგვარებინა.

— აგერ, დავით, მალხაზას ხმა მესმის და თითონაც მალე მომეჩვენება,—თქვა მართამ და წალოს დააშტერდა.

— ჩვენთანა არს ღმერთი!—გადიწერა ღიაკვანმა პირჯვარი და ქუდს ხელი სტაცა.

ამ გაქირვებიდან ისევ ოსანამ გამოიყვანა ძალუა-მართა: ურჩია მკითხავისთვის ეკითხინებინა. დიაკვანიც მიემხრო ოსანას. მაშ რა უნდა ექმნათ? ღვთის გზით რომ ვერ მიაგნეს მიცვალებულის გასაგისს, ეშმაკის გზას მაინც უნდა დასდგომოდნენ: ორივე გზა ხომ საიქიოსკენ მიდის.

გ. ბანჩულაძე.



# მ ს ხ ვ ე რ კ ლ ი

კომედია სამ მოქმედებად

აღფ. დოდესი.

მოქმედება მეორე

სტენა წარმოადგენს მდიდარი მხატვრის სახელოსნოს. ჰატარა, კოხტად მოწუთბილი და მთლად სუნნელებით გაყდენთილი ოთახია. მოლბერტი ჰაღისანდრის ხისაა, დაწჯრებს ვარდის ოგერი შირშები აქვს აფარებუღი. ძველებური შიფონერკები, ფაიფურა, მინახქრის ნიუთება, მუშიები, დაშნები, აღღებარღები, სხვადასხვა გვარი ოარღი და წვრილი ნიუთები მოსწანან ეტაჟურებზე. შიგნით, შუა-გულ დიდი ფანჯარაა. ფანჯრის მარჯვნივ, სიდრმეშივე, სსრტუმრო კარებია, შიგნიღკან იღება. მარცხნივ სხვა ოთახებში გამაღალი კარებია. აფანსტენაზედ მოშენიერი ბიურო სდგას ღაქ-ღაკრულ გამოსაწევ თიღრითურთ. სიდრმეშივე, ფანჯრის წინ, ძაღიან დაბღი და კანიერი ტახტი სდგას.

ანრი (გაჯავრებუღი გაატღებს ხეღიღკან კაღამისა და სავარძელში გაღაწევება). გაღათავე! მეგონა კი დასასრულს ველარ ველირსები-მეთქი... (ღაწვრიღს კაღათაღიერებს). საბრალო კლემანსი! რას ითიქრებს, რომ წაიკითხავს? (ნამუნს გაჯავრებუღი). ნელა, შენ ეი... ნუ აბრაგუნებ!

\*) იხ. „მოამბი“ № 9.



- ნამუნა (ფრთხილად დაჰკეტავს კარებს, სკამს თავისს ადგილას, აფანტენაზე, დასდგამს ჩუჩათა, თითებს ტუჩთან მიიტანს და ოდნავის ხმით იტყვის): ნამუნი ჩუ... მუსი ჯავრობს... (წავა და სიღრმეში მდგომ ტახტზე წამოწვება).
- ანდ. (წერილს კითხულობს): „კეთილო მეგობარო, ყველაფერს ბოლო და დასასრული აქვს, ძალიან კარგსაც კი. აგერა შეიდი წელიწადია ერთმანერთს ვეკუთვნით...“ შეიდი წელიწადი!.. მაშასადამე, შეიდისწლის სიცოცხლე, სიყვარული, ერთგულობა და სრული უარყოფა ყოველისთვისა მე შემომწირა... ყოველივე მიატოვა და დაივიწყა, რომ მე გამომყოლოდა... ჩემი მეგობარი, ამხანაგი, ჩემი საკუთრება და ნივთი იყო და უცბად... (წერილზე უჩვენებს). უცბად აი, რა მიუვა!.. (გაჩუმდება. ჩქმად და დღინებით კითხულობს ისევ წერილს). თქმა არ უნდა, სასიამოვნო წერილია... ფილოსოფიურის აზრებით აღსავსე... ხე-ხე-ხე-ხე!.. აქ ცოტათი ხუმრობაც-კია: „შეიდი წელიწადი, ჩემო ლამაზო, სამხედრო სამსახურის ვადაა, რომლის შემდეგაც სრულიად თავისუფალია ადამიანი“... ხე-ხე ხე!.. რა სისულელე, სიმკაცრე და საძაგლობაა!.. არასოდეს ასეთს საზიზღარს წერილს არ გავუგზავნი. (წამოდგება, წერილს ბიურჯოზე მიაგდებს და ადგეგებულნი წინ დაუკან გადი-გამოდის). არა, ეს ტყუილი რა საჭიროა? ასე მდაბლად და მოტყუებით განშორება რა საჭიროა? ის არა სჯობიან, განა, გულწრფელად და პატიოსნურად ვაცნობო, რა მიზეზია, რომ თავს ვანებებ?... არა, ეს უფრო ადვილი და უფრო პატიოსნურიც იქნება... მაგრამ... არ შეიძლება... არა, არ შეიძლება! მაშინ უნდა ყოველივე ვუამბო, ჩემი საიდუმლო გავუმტლავნო... ამისი უფლება-კი არა მაქვს. და მეორეც, განა, ასეთ მიზეზებისა გამო დამთანხმდება და გამშორდება?..



ვიცი, რა ადამიანიცაა! მოისურვებს მუშაობასა, საკუთარის შრომით ცხოვრებასა და ჩემთან ერთად ყოველგვარს სიღარიბესა და ნაკლულოვანებას იტვირთებს... ამაზე-კი ვერ დავთანხმდები. ჩემთვის, რო ვსთქვა, კარგი იქმნება, მაგრამ იმისთვის?.. (ბიუროსთან მივა). მაშ, თუ აგრეა, ეს წერილი ყველას სჯობიან... (წერილს აიღებს). არა, რაღაც სიმხეცე, შეუბრალებლობა, სინდის-გარეცხილობა და საძაგლობაა, მაგრამ... მარგაროც უთუოდ ასეთს ბარათებსა სწერს ხოლმე თავისს სულიკობებს, თავს რომ მოაბეზრებენ და მოშორებას მოინდომებს... ასეთს წერილს მართლაც შეუძლიან ყოველგვარი სიმბატია და სიყვარული უცბად დაუკარგოს, მოუშხამოს ადამიანსა... მით უკეთესი, თუ ასე იმოქმედებს. დეე, შემძიქლოს, მარტოდ მე ვიტანჯო! (წერილს დაჭბეჭდავს). ნამუნ!.. სად მიიკარგა?.. ნამუნ!

- ნამუნა ტანტიდან). აქა, მუსი!
- ანრა. როგორ, ისევა წევხარ? ყველაფერი რიგზე დაალაგე?
- ნამუნა. ვაათავე.
- ანრა. ყველაფერი გაიტანე, რაც-კი გამცემდა: ნახატები, სურათები, ტანისამოსი?
- ნამუნა. (დივანდან უჩვენებს). ი! ყველა აქა (შეჩრე ოთახზე უჩვენებს).
- ანრა. კარგი, მაშ... უნდა დაიკეტოს მხოლოდ და გასაღები შეინახოს... თორემ თუ შევიდნენ, მიჭხედებიან... ჩვენი სურათებიდგან რაღამდენი ჩამოიტანე? (სახელქსნოს მიჭხედ-მიჭხედავს). ოთხია... კმარა... (ჩამოიღებს ერთ-ერთ მფლებერტიდგან ბრწყეულის ფგრს ხავერდის ქუდსა და ნამუნს გაღუგაღებს). ეს ქუდიც წაიღე... იციან, რომ ამისთანა რამეებს არა ვწყალობ... ამ გონტოსავით ხელთეთრა და კოპწია უნდა ვიყო, რომ ასეთი ქუდი დავიხურო!.. ეს იმ მხატვართაგანია, რომელთაც ჰგონიათ ხელოვნებისათვის ნი-

ღაბის ტარება უთუოდ საჭიროაო. (ნამუნი ქუდს შე-  
 აჩუქოთ თანაში გაიტანს). საბრალო დედა! როგორ კმა-  
 ყოფილი დარჩება, ამ სიმდიდრეში რო მნახავს!  
 (წერილს დაჭურებს, რომელიც ხელში უჭირავს). მაინც  
 ეს კომედია მძიმე ასატანია! (ნამუნს, რომელიც თან-  
 ხიდან უკან გამოდის). კარგი, ნამუნ, შენი დღეს  
 კმაყოფილი ვარ, მაგრამ, იცი რა არის: ხომ იცი,  
 ჯოხით ცემას გემუქრებოდი ხოლმე... მაგრამ აქამ-  
 დის ჯოხის გემო არ გაგილია,—იცოდე, თუ?..

ნამუნა  
 ანდა.

(შეკრძალებული დიმილით) უ—ააა! მუსი კარკი!  
 გაიგონე: მაგრამ თუ ოდესმე დაგიყვებინა, რაც აქ  
 ამბავი ხდება,—გეფიცები, მაშინ-კი ველარ ვაღამირ-  
 ჩები და გაქმევ ჯოხს,—როგორც შენ იტყვი ხოლ-  
 მე,—იმდენსა გცემ, რომ თქვენს ქვეყანაში არც  
 ერთს ვირს არა ჰზმანებოდეს იმდენი ცემა! გესმის?..  
 (შეშინებული ნამუნი უკან-უკან დაიწეხს). მაშასადამე,  
 ენა მაგრა დაიჭი...

ნამუნა.  
 ანდა

ნუ გეშინიან, მუსი...  
 (იქით). საბრალო! კარგია, რომ საქმე მუქარით თავ-  
 დება ხოლმე. (ხმა-მადლა). აქ მოდი; აჰა, წაიღე და  
 მადამ კლემანსს მიუტანე. უთხარი, რომ... მაგრამ  
 არა, ნურას ეტყვი. მიეცი წერილი და სხვა არასტე-  
 რი, ყოველივე შიგა სწერია... (ნამუნი წერილს გამო-  
 ათმეხს). ქვეით რომ ჩახვალ, ბიძია ჟუსტენს მოა-  
 გონე, რომ დღეს ჩემი ბინა და სახელოსნო აქ არის...  
 არავის უთხრას, რომ იქ, მაღლა სართულში, ვდგე-  
 ვართ.

ნამუნა

(კარებთან მიიხრბენს და მთლად გამოადგებს). ი!.. მუსი...  
 ნახე!..

ანდა.

რა არის?

ნამუნა

(კარებზე მიკრულს საღარბაზო ბარათს უჩვენებს). ნახე?

ანდა.

ა-ა! ეგ კარგია... ჩემი საღარბაზო ბარათი მიაკარ?..  
 კარგა მოგიფიქრია.



ნამუნი (იცინის). ვინც მოვიდა, იფიქრა, შენი სახლი აქა-  
ხი-ხი-ხი-ხი!..

მარგარო (კარებში გამოჩნდება). შენ ეი, თურქო, რასა შვრე  
ბი (თავს შემოჭყეფებს და სასკელონში აწინის დაინახავს).  
ეჰე, თქვენც აქა ხართ? (შემოდის).

### გამოსვლა მეორე

აგანივე და მარგარო

(ბრტყელი, გაწითლებული სახე და ქერა ბაკენბარდები აქვს).

ანრა (წინ შეეკებება და დაბახის ხმით სწრაფად ეტყვის): ა,  
გამარჯობათ, მარგარო, გამარჯობათ...

მარგარო. მე თქვენგან მოვდივარ—იქ, ზევით, ვიყავი... (მი-  
სედ-მოიხედავს). როგორ, ახლა გონტოს სახელოსნო-  
ში მუშაობთ?

ანრა. ჩუუ, ჩუუ!.. ამ ჟამად ჩემი ბინა ეს არის... მერმე აგი-  
ხსნით, რათაცა...

მარგარო (მოხუშვებად იცინის). რა უნდა ამიხსნათ, ისედაც კარ-  
ვად მესმის... (გათამაშებით). უთუოდ ვინმე ლამაზ  
გოგოს უცდით და არ გინდათ მებუთე სართულ-  
ში აიყვანოთ... და მეორეც, არც ისე ლამაზათა  
გაქვთ იქაურობა მოწყობილი, რომ პირველად ნა-  
ხვისათვის სასიამოვნო იყოს...

ანრა. რა მიხვედრილი კაცი ხართ!.. კი არა დაგემალემათ-  
რა და!

მარგარო. ეჰ, საყვარელო, ცოცხალი ბუნების პატრონები ერ-  
თმანერთს ყველაფერს მალე მიუხვდებიან ხოლმე.

ანრა (ნამუნს, რამეჯიდ კარებთანა სდგას). შეგიძლიან წა-  
ხვიდე, ნამუნ.

მარგარო. ეი, თურქო! ძირს რო ჩახვალ, ჩემს კაბრიოლეტს  
ყური უგდე. ჟუსტენს ცხენისა ეშინიან.



- ნამუნა (სახარუჯითა ხტის). ო! ცხენი, ცხენი!.. კარქი!..  
 (მიბრძის).
- მარგარო (კარებს ჭკეტავს). ხუთიოდ წამს ხომ კიდევ შეგვი-  
 ძლიან ვილაპარაკოთ?
- ანრა. საქმე იმაშია, რომ, იცით...  
 მარგარო. ეჰ, ნუ სწუხართ; პირველად ნახვისას უთუოდ დაი-  
 გვიანებენ ხოლმე, ჩვეულებათა აქვთ; მერე-კი, ჩვე-  
 ნი საქმეა... და ამას გარდა, ვნება ვნებათ დარჩება,  
 ჩემო ძვირფასო, და საქმეც ხომ უნდა გაკეთდეს...  
 მითხრეს, რომ გუშინ სალამოთი თაბრიკაში ყოფილ-  
 ხართ ჩემსას?
- ანრა. ჰო, მაგრამ...  
 მარგარო. ცოლმა მითხრა... დიდ-ძალი შპალერები შემომიკვე-  
 თეს, იმისათვის წავედი... (ეურში ჩასჩურჩულებს). ორი  
 კაი გოგონაც ჩამივარდა ხელში... სულ ახალგაზრდე-  
 ბი... თეატრში მყვანდა, შატლემში... მართლაც-და,  
 საუცხოოვო წყვილია! თორემ აი, ჰნახავთ.
- ანრა. მოვედი, რომ...  
 მარგარო (იღინის). ჰო, ვიცი, ვიცი!.. იმიტომ, რომ ბართის  
 ვადა, წარსულ თვესავით, ახლაც სხვა დროსათვის გა-  
 დაგვედვა, არა?
- ანრა. მართალია, მაგისტვის მოვედი.  
 მარგარო. ძალიან ვსწუხებარ, ჩემო კარგო, მაგრამ... არაფრის  
 გულისათვის არ შემიძლიან!
- ანრა. ნუ თუ?.. (თავს იმაგრებს) კარგი.  
 მარგარო. ჯერ ერთი, ეგრეც რო მოვქცეულიყავ, ცუდს სამ-  
 სახურს გავიწვედი...  
 ანრა. ოჰ, მიყავით წყალობა და მაგ კაი ფრაზებს ტყუი-  
 ლად ნუ ჰხარჯავთ, მარგარო!.. სამსახური მუდამ სამ-  
 სახურია: ცუდია ხოლმე მხოლოდ მაშინ, როცა უარს  
 გვეუბნებიან. მაგრამ, როგორც იცოდეთ, ისე მოიქე-  
 ცით; ამ ჟამად, მართალია, საქმე ცოტა დამეცარა,  
 მაგრამ არა უშავს-რა...

**მარგარო** (მხრებს აიწვევს). საქმე ცოტა დამეცარაო?... ამას უყუ-  
რეთ ერთი-და!.. თითქოს არ ვიცოდე, რომ თავი  
უკვე მარყუქში გაქვთ გაყოფილი და ენა გადმო-  
გდებული... კარგით, ტყუილად ნუ უარობთ.  
თქვენზე უკეთ თქვენი მდგომარეობა მე მაქვს შე-  
ტყობილი... (ანრი მოუთმენელად შეიძნევა). (მარგარო  
ხმას დაუდაბლებს). პირველი დღე ხომ არ არის, ჩე-  
მო კარგო, რაც თვალს გადევნებთ. დიდი ხანია,  
პირ-ქარმა დაჰბერა და აღარაფერ რას გიკვთავთ,  
სამუშაო აღარა გაქვთ. რასაკერელია, უნებურად ბი-  
ნა უნდა გამოგეცვალოთ, ავეჯი და მოწყობილობა  
გაგეყიდნათ. და ამ დღეებში...

**ანრი**. M-er მარგარო! ეგ ხომ ჯაშუშობაა!

**მარგარო**. რასაკერეელია! საქირო იყო დაწვრილებით მცოდ-  
ნოდა თქვენი გარემოება, რომ როცა უკანასკნელს  
გროშებს მიჰხარჯავდით, სწორედ მაშინ მხსნელად  
ეს პირობის წერილი გამოგცხადებოდათ!.. (ჯიბიდან  
გერბის ქაღალდზედ დაწერილს ჰაინახას ამოიღებს).

**ანრი** (ზურგს შეაქცევს). ისევ თქვენსას იმეორებთ?... მაგ  
პირობით, თუ ღმერთი გწამთ, თავი ნუ მომამებრე-  
ვით.

**მარგარო** (უკან მისდევს და ხმა-მადლა უკითხავს): „მე, ქვემოთ  
ამისა ხელის მომწერელი, პატრონი სენ-ჟაკის მიდა-  
მოებში მდებარე შპალერების ფაბრიკისა, პოლენ  
მარგარო...“

**ანრი**. არა, მითხარით ერთი, ეს ონები რა საქიროა, რო-  
ცა იცით—თქვენთან სამსახური არა მსურს და არც-  
თუ ოდესმე ვისურვებ?

**მარგარო**. პირობები ძალიან სახეიროა.

**ანრი**. დამეკარგეთ აქედან! (მოკბურტს მიუჯდება).

**მარგარო** (უკან მისდევს). წელიწადში თხუთმეტი ათასი ფრანკი!

**ანრი**. ტრა-დერი-დერა!

**მარგარო**. და მუქთი ბინა ფაბრიკაშივე.

- ანრა. ყურის გდებაც-კი არა მსურს... ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა-ლა!
- მარგარო (ქაღაღდს ჯიბეში ჩაადებს). ჰო, ჰო, ვიცი, გავიგე... ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა და სხვ. მხარული სიმღერაა, არა! დიდებისა, სახელისა და ხელოვნებისათვის მთელი სიცოცხლე მშიერმა გაატაროთ... ტრა-დერი-დერა! წლებზე ფეხს იდგამდეთ და ერთს წამს არ ისვენებდეთ... ტრა-დერ-დერა! და ორმოც-და-ათის წლისა სადმე მშიერი გადიღრძოთ, გაყინულ სახელოსნოს ბნელა კუთხეში. ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა-ლა!.. (დაჯდება). თქმა არ უნდა, სახალისოა!
- ანრა (იციანის). ჭკვიანი სიტყვა მოსასმენადაც სასიამოვნოა. მართალი ხართ, მარგარო; ძან უწყობთ ხელს ხელოვნებას!
- მარგარო. არა, გიყებს რისთვის წავახალისებ! მითხარით, განა, უფურობა არ არის ამ თქვენს სიღარიბეში სერიოზული მხატვრობა... ე. ი. შექმნა ისეთ სურათებისა, რომლებსაც არავინ არა ყიდულობს? დღეს, ჩემო კარგო, მთელი ძალა მრეწველობის ხელშია, მხოლოდ და მხოლოდ მრეწველობას უნდა მოჰკიდოს ხელი ადამიანმა. ერთად-ერთი გამარჯვებული მხატვრები ასინი არიან, ვინც ჩემსავით ხელოვნება საფაბრიკო წარმოებას დაუკავშირა და წარმოშობა...
- ანრა საბერიკო მხეცი, ე. ი. ორ-თავა ხბო, რომელსაც დღეს სამრეწველო ხელოვნებას უწოდებენ.
- მარგარო (დაზაზღებით). აბა, რას ამბობთ!
- ანრა (წამოხდება). ვიცნობ იმ მხატვრებს, რა შვილებიცა ბრძანდებიან! ეს ის ვაჟბატონები არიან, წუმწუმის კოლოფებზე რომ ძველის ხელოვნების ნიმუშები გამოჰყავთ. საკვირველი აღარ უნდა იყოს, მაშ, თუ მალე მილოსელს ვენერას მუცელში ციფერბლატს გაუკეთებენ და სასადილო ოთახების საათის სახით ქვეყნად მოჰყენენ გასასაღებლად!





მარგარა (წუნარად). მერე, რა დიდი უბედურება ეგ იქნება? გაიყიღოს, თორემ. (სტენის უკანდგან სიმღერის ხმა ისმის):

„ვებრძვით ქალაქის მკვიდრებსა!..“

ანრი (მარგარას). აი, ეს თქვენ შეგეხებათ! (კარები გაიღება).

### გამოსვლა მისამე

ივინავე, ჟურდეალი-ძაძა, მერე ზაპეტა.

ჟურდეალი-ძაძა (მეტად მხიარულად შეშინდის, ჯოხს აქნებს და მღერის).

„არასოდეს სამშობლოში...“

(უკან მიბრუნდება). მოიცა, ჯერ ნუ შემოხვალ... მერე დავიძახებ...

მარგარა (შეშრთალი და თვალებ-დაჭეუტილი ჟურდეალს-მამას შესცქერის). უფალო შემიწყალებ, ეს რა არი?

ანრი (მამას მიეგება). გამარჯობა... როგორა ხარ?

ჟურდეალი-ძაძა (ლოყაზე ხელს გაუწყახუნებს). შენ, შენ როგორ-ლა ხარ, არამზადავ? შენ უნდა გიკითხოთ, თორემ ჩვენ რა?

მარგარა (ანრისთან მივა). მაშ აგრე, საყვარელო მეგობარო, როცა-კი მოისურვებთ, ამ ჩვენს ბარათზე ხელს მოაწერთ და...

ანრი. არასოდეს...

მარგარა. თქვენ მხოლოდ თვალთ შანიშნეთ და... მშვიდობით. (მამასაც თავს დაუკრავს). მაქვს პატივი გამოგემშვიდობოთ.

ჟურდეალი-ძაძა (თავს უკრავს). M-er... (იქით). კაი მოგივა, კაი რამ შენა ხარ! (ივინის).

მარგარა (იქით, გასვლისას). რასა ჰგავს! (მიდის).

ანრი. მარტო ხარ? დედა სადღაა?.. ან ლუიზა?

ჟურდეალი (კარებს გაჭეურებს). უთუოდ მალე მოვლენ.





ჟურდეილი-ძამა. არა, წარმოიდგინე, დღეს დილით, ის-კი იყო ყავასა ვსვამდით და ვნახოთ, ზარი დაირეკა... ისე წყნარა, ნელა, გვეგონებოდა, ვინმე გლახაო... და შემოვიდა— იცი, მერე, ვინა?.. არა, სწორედ სასაცილოა! აბა, გამოიცანი, ვინ უნდა ყოფილიყო?.. ვინა-და, პიპეტი! გახსოვს? ჩემი ძველი მეგობარი პიპეტი!.. (პიპეტს ეგონა შეძახანო, შემოვა და ფრთხილად გადასდგას წინ ბიჯსა. ვარეგნობით, ზატარა ტანის, შეტად გახუნებული კაცია; თმა კრძელი აქვს, მხრებზე აურია წეობისად, წიხი შლახა ჭხურავს; გულზე ვეება, ხელში დასაჭერ სარკის ტელა ღარნეტი ჭკიდა. მთლად ერთიანად ჟურდეილის-მამის კარკიტურას წარმოადგენს, მხოლოდ ცოტა დაზატარავებულს. იდლიაში სურათი უჭირავს).

ანრა (პიპეტს ვერ შეჰნიშნავს). როგორ, ის ყაჩაღი! მერე, როგორ გაბედა? (პიპეტი საჩქაროდ და ჩუმად უკანვე გაბრუნდება).

ჟურდეილი-ძამა. ჩუ... ნელა!.. აქ არის... ჩუმათ... საცოდავი, იცი, თურმე ვცდებოდით იმის შესახებ.

ანრა. ფულები დაგიბრუნა?

ჟურდეილი-ძამა. ჰო... თითქმის რომ აგრეა საქმე. მიჩრევეს, ერთს მეტად სახეირო საქმეში მივიღო მონაწილეობა... შენთანაც იმიტომ მოვედით, რომ მოგლაპარაკებოდით... აი, თორემ ჰნახავ... პიპეტი! მოდი, რაღა, ბებერო... პიპეტი! (პიპეტი შემოვა. ჟურდეილი გულკეთილად უდიმის). შემოდი, შემოდი.

ანრა (ცოვად). გამარჯვებათ. (პიპეტი თავს დაუკრავს და წიხი-ზარბაცებს).

ჟურდეილი-ძამა (დააჭერს). ფრთხილად... (შეიძვს). ცოტა შემკრთალია, გესმის... სცხვენია... და მეორეც, გამოგიტყდები, ცოტა ვისაუზმეთ, იქ... ფილიპესთან და თითო ჭიქა 1811 წლ. თეთრი ღვინო დავლიეთ, ნამდვილი კუდიან ვარსკვლავის ღვინო, გესმის... ხე-

ხე-ხე-ხე! პიპეტ! (ნიდაჟუს მიახლას. ჰიპეტა ფეხზე ძლივსა სდგას).

ანრა (ღიმილით). აჰა, ეხლა-კი მესმის!.. კიდევ იმიტომ იყო, რომ ცოტა შენც... ისე რაღა...

ჟურდეილი-ძამა. რას იზამ! პიპეტის მოსვლა ცოტათი მაინც არის უნდა დაგვენამა. (ჰიპეტს მხარზე ხელს დაჭკრავს). ხომ იცი, როგორც შენთვის ფრანკეიროლია, ისე ჩემთვის ეს არის... მართლა, ჯერ არ გინახავს ფრანკ... (იქით) აკი არ წამამცდა!

ანრა. რა არ მინახავს?

ჟურდეილი-ძამა (აბნეული). მინდოდა მეკითხნა, არ გინახავს... ე. ი. არ გაგიგია-მეთქი?.. ფუ, დალახვრა ეშმაკი! სულ დამავიწყდა, რა უნდა მეთქვა.

ანრა (იღიმება). ეგ უთუოდ სულ კუდიან ვარსკვლავის ღვინის ოინებია.

ჟურდეილი-ძამა. მართალია, მართალი, ღვინის ბრალია. (ჰიპეტს ღიმილით შეჭყურებს).

ჰიპეტა (ხმა-მადლა და უზრუნველად სახსარებს). ხა! ხა! ხა! ხა! ჟურდეილი-ძამა (მხარზე ხელს სტემს). აი, ეშმაკმა-კი წაიღო შენი თავი, ბებერო, აჰა! რა მხიარულია ეს დასაქცევი! მახსოვს,—ეს რომ სახელოსნოში შემოვიღოდა ხოლმე, ყველას გულზე მოეშვებოდა. ყველას რაღაც ნუგეში მიეცემოდა ხოლმე!..

ანრა. მართლა რომ მხიარულია.

ჟურდეილი-ძამა (ჰიპეტს). რატომ არ დაჯდები, მეგობარო?.. მოიცა, აგრე უფრო სუბუქად იქნები (სურათს გამოართმევს და სახელოთი გასწმენდავს).

ანრა. ევ რაღა არის?

ჟურდეილი-ძამა (მნიშვნელოვანად). ჩემი უკანასკნელი სურათი „ადონისის სიკვდილი.“

ანრა. აჰა, გაათავე?

ჟურდეილი-ძამა. ერთი შეშხედე-ღა... ჰა? მგონი, რომ კარგად გამოვიდა, არა? (ტერს თითით ანიშნებს, რამ კარგია).

ანრი (სულში სურათი უჭირავს). ჰო.

ჟურდეილი-ძამა (შიპეტს ჩუმით). ჰშურს. (სმა-მადლა შეიღს).

შეპხედე ერთი, შორის მანძილი როგორ არის გამო-  
 ყვანილი-და... რა სიღრმეა, ჰა!.. რაღაცა სითბო  
 ეტყობა თითქოს!.. სულ ცხებით არის გამოყვან-  
 ნილი... (შიპეტს). შენ რაღას იტყვი, პიპეტ, რო-  
 გორია?

შიპეტა (სერიოზილად). ხარია, ხარი.

ანრი (მიუბრუნდება). რაო?

შიპეტა. ხარი.

ჟურდეილი-ძამა. ჰო მართლა! ამ სიტყვას ჩვენს სახელოსნოში  
 ვხმარობდით ხოლმე... როცა ბარონთან ვმუშაობ-  
 დით... თუ რომ ვისიმე ნახატი ლამაზად, არა ჩვეუ-  
 ლებრივ კარგად მიაჩნდა, ამ სიტყვით ახასიათებდა  
 უთუოდ: ხარიაო!.. მაშ, გგონია, ბებერო, რომ ხა-  
 რია?.. მეც მაგ აზრისა ვარ (შეიღს სურათს ჩამოაჩ-  
 თმევს).

ანრი. აიქ დადე... როცა ჯაქსონის აგენტსა ვნახავ, ვეტყვი  
 წააღებინოს.

ჟურდეილი-ძამა. შემეძლო თვითონ მე მიმეტანა...

ანრი (საჩქაროდ). არა, არა... რა საკიროა... ამ დღეებში  
 უთუოდ ვნახავ.

ჟურდეილი-ძამა (იღიმება). საქმე ის არის, რომ აქ... (ჯიბზე  
 სულს დაირტყავს).

ანრი. კარგი, მაგისათვის მე ვიზრუნებ.

შიპეტა (ჩუმად, მამს) საქმეზე მოელაპარაკე, რაღა...

ჟურდეილი-ძამა. ჰო, ჰო, ახლავე... (სასულსინის ათვალიერებს).  
 მართლა, ანრი, ჯერ ხომ ახალს ბინაზე გადმოსვლა  
 არ მომილოცნია... რა სიმდიდრეა და რა მორთუ-  
 ლობა, შეიღებო!

ანრი. ჰო, არა უჭირს-რა.

ჟურდეილი-ძამა. არა უჭირს-რაო?.. გესმით!

ზინკტი (თვალთან თავისს ვეება ჯიჲნეტს მიიტანს). ოჰო! უთუ-  
ოდ ცოტა არ დაგიჯდებოდათ.

ჟურდეილი-ძამა (იფინის). ხა-ხა ხა! ექსპერტმა როგორ მალე  
შეპნიშნა-და!.. გესმის, რას ამბობს?

ანრი. დამფასებელი ხომ არ არის?

ჟურდეილი-ძამა (სახეჯიჲსნაში გადი-გაშოდის). დიახ, დამფასებ-  
ლობს, ვაჭრობს იშეიათ ნივთებითა, აღადგენს სუ-  
რათებს, ძველი მხატვრობა ახალს ტილოზე გადააქვს  
და, ვინ იცის, კიდევ რა ოსტატია! ყველა ხელობა  
იცის. და ახლა-კი გამოიგონა ახალი საშუალება  
სურათების გაახლებისა...

ზინკტი (იქით). ძლივს!

ჟურდეილი-ძამა (ეტაჟერიდგან შინანქარ-გადაკრულს თეფშს გადმო-  
იღებს). ოჰო! შენც გაგიტაცა კერამიკამა?..

ანრი. მე? არა.

ჟურდეილი-ძამა. როგორ თუ არა! მაშ, ეს რა არის!.. რა მშვე-  
ნიერებაა!.. ჩემს პალისს საუცხოვო წყვილობას გაუ-  
წევს..-

ანრი (საჩქარად). სამწუხაროდ... საჩუქრათა მაქვს მიღებუ-  
ლი და არ შემიძლიან...

ჟურდეილი-ძამა (გუჯნაკლუჯად). მე ეგ არც-კი მიფიქრია...  
მადლობა ღმერთს! მე თვითონ საკმაოდ მდიდარი  
კოლექცია მაქვს. (ზინკტს). კლუნის მუზეუმი ოცი  
ათასს ფრანკს იძლევა.

ზინკტი (ჯიჲნეტს გაიკეთებს). ოცი ათასს ფრანკს!.. მაშ, შე-  
გიძლიან...

## გამოსვლა მითხე

იგინიე და ნამუნი.

ნამუნი. გამარჯობა!

ჟურდეილი-ძამა. აჰა, შენა ხარ, ყაჩაღო?.. (ზინკტს). შენ ხომ  
ჯერ არ იცნობ, ჩემი შვილის ყაჩაღია; შეპხედე, აბა,  
რა ტიპია.



- ანრი (ნამუნისაკენ წავა). ჰ, რაო?
- ჟურდეილი-ძამა. ეი, ნამუნ, აქ მოდი!
- ანრი (მამას). უკაცრავად... ერთს წამს. (ნამუნს). ნახე?
- ნამუნი. ი-ი!
- ანრი. მერე, რა გითხრა?
- ნამუნი. მაყაშ, არაფერი. ნამუნი წიგნი მისცა... მაღამა წიგნი აიღო... გითხრა: „ოი, ღმერთო, ღმერთო! მერე თეთრი იყო, თეთრი, ხელი კანკალებს, როგორც ბებერი...“  
 (ანრი ზიარს შიბბუნებს, რამ მდღეჯვარება დაჯვარეს).
- ჟურდეილი-ძამა (მარცხნივ ვიხუტს ესაუბრება). მაშ, რამდენი გინდა? ოთხასი თუ ხუთასი?
- იხუტა. ხუთასი, ჩემო მეგობარო, ხუთასი ფრანკი.
- ნამუნი (მარჯვნივ, თანაგრძნობით შეჭყურებს ანრის). რათა, მუსი, რათა? შენა იტირა?... გოგო-და იტირა?... რათა გოგო?... გოგო ფინთი... დოლი-ლაკლარი ოთხი გოგო იყო, ოთხი... მაყაშ იტირა, არაფერი... სულ გაიციანა, სულ გაიციანა... (იღანის).
- ჟურდეილი-ძამა. მაგას რას უამბობ, ნამუნ? უთუოდ სასაცილო რამ იქნება? ის ხომ არ არის, ალაჟირი როგორ აიღეს? (ვიხუტს). ე, მეგობარო, უნდა ყური დაუგლო ალჟირის აღებას როგორ მოუთხრობს!.. (ნამუნს). აბა, პატარა მაიმუნი, მოდი ერთი, გვიამბე.
- ნამუნი (გაჯავრებული). მე ნამუნი, არა პატარა მაიმუნი... თუ მე პატარა მაიმუნი, შენა ბებერი მაიმუნი... (ვიხუტზე უჩვენებს) ეს უფრო დიდი ბებერი მაიმუნი .. აგრე არა მინდა თქვა. (ბურუნუსში გაეხვევა და თავმწიქნებული გაქმორდება).
- ჟურდეილი-ძამა (ვიხუტს). ხა-ხა-ხა! ჰხედავთ, როგორი წყენა სცოდნია ამ ყაჩაღისა?... ანრი!
- ანრი (თიქრიდან გამოეჩვენება). მამი!
- ჟურდეილი-ძამა. უბრძანე ერთი, ალჟირის აღება გვიამბოს... პიპეტმა გაიგონოს.



ზიპეტა (ჩუმად). სჯობდა საქმის თაობაზე მოჰლაპარაკებო-  
დი?..

ჟურდეილი-მამა (ჩუმადგე). ჰო, ჰო, ახლავე, მოიცა.

ანრა. ნამუნ, გვიამბე, გეთაყვა, თქვენი ქალაქი ფრანგებმა  
როგორ აიღეს?

ნამუნა (წბილად). თუ შენ გაიცინა, ნამუნი თქვა...

ანრა (დომილით). ჰო, კარგი, კარგი, გავიცინებ, გვიამბე,  
აბა.

ნამუნა. აი! ჯერა მოიდა ინგლიზი, დიდი ზარბაზანი—ბუმ!  
ბუმ! ბუმ! არაფერი წაიღო, წავიდა.—პორტუგეზ-  
და მოიდა, კიდევ ზარბაზანი—ბუმ! ბუმ! არაფერი...  
წავიდა.—ულატრიხია მოიდა, ზარბაზანი—ბუმ! ბუმ!  
არაფერი, წავიდა. ფრანსუზ მოიდა, ტარა-ტატა,  
რატატა, რატატა! ქნა..—ყველა წაიღო. (გველანი  
იფინიან).

ჟურდეილი-მამა (ზიპეტს). როგორ მოგწონს, ჰა? ხომ ცოცხლად  
დაასურათა! ტარა ტატა! ტარა-ტატა! თითქოს თვა-  
ლითა ჰხედავ, ჩვენი ვენსენის მსროლელი ჯარი  
როგორ მიდისო!.

ზიპეტა. მართალია, ძალიან კარგია... ტარატა! ტატა! მაგ-  
რამ, ერთი ჩვენ საქმეზედაც მოელაპარაკე-და...

ჟურდეილი-მამა (მთუმთუნქლად). ჰო, კარგი!.. ეი, ყაჩაღო, ყო-  
ჩაღ, კარგი ხარ, მაგრამ ახლა მეორე ოთახში მიბრ-  
ძანდი და იქ აბრახუნე, რამდენიც გინდოდეს!..  
(შეიღოს). ამ ველურებს შესანიშნავი ყურთა სმენა  
აქვთ და ჩვენ-კი არ გვინდა, რომ დრომდე ეს საქმე  
გამოვამუშავოთ...

ანრა. რა საქმე?..

ჟურდეილი მამა. აის, ახალი საშუალება... პიპეტის გამოგონება...  
გასაკვირველი რამ არის სწორედ... ამ საშუალების  
წყალობით ამიერიდგან ძველობა სურათებისა გაუქ-  
მებული იქნება... საუკეთესო ნახატები მუდამ ახ-  
ლები იქნებიან!

ანრი. ნუ-თუ მართლა? (ნაშუსს). წადი, მეგობარო. (ნაშუს-ნი მარცხნივ გზა).

ჟურდეილი-მამა. გესმის, პიპეტს მთელს ქონებას შეს-ძენს!.. და აი, ეს კეთილი ადამიანი ამ ქონებას შუაზედ მიყოფს...

ზიპუტი. დიახ... მაგრამ, რომ...

ანრი. მაგრამ... რა?..

ჟურდეილი-მამა. შენ, რასაკერეღია, მიჰხვდები... აღდგომის გოჭივით მთლად გაცქვლეფილია: არც საცვლები, არც ფეხთსაცმელი არ გააჩნია...

ზიპუტი (გატაცებათ) ერთი ციკქნა რა არის, ერთი ციკქნა არა გამაჩნია-რა!

ჟურდეილი-მამა. ასე რომ, ამ სახით არსად მისვლა არ შეუ-ძლიან, არც მუზეუმებში, არც კერძო ვისსამე გალერეებში... ვიდრე ძველის ნახატების ტილოებს აღა-დგენდეს, ჯერ თვითონ მაგისტრისგვა ტილო საჭი-რო, რომ ტიტველა ტანი დაიფაროს... (იფინის. ზი-პუტი-კი უფრო მეტად). ერთი სიტყვით, საქმის დასა-წყებად ოთხას-ხუთასი ფრანკია უთუოდ საჭირო...

ზიპუტი (ჩუმად). ხუთასი, ჩემო მეგობარო, ხუთასი.

ჟურდეილი-მამა. და შენი იმედი მაქვს.

ანრი (შემკრთალი) ჩემი? ხუთასი ფრანკისა? მერე, საიდგან ვიშოვო?

ჟურდეილი-მამა. ნუ ხუმრობ, კარგი!.. მაგრამ, მესმის ჰო, რა-ტომ ამბობ მაგასა: პიპეტს არ ენდობი, არა?

ზიპუტი (სერაფზად). შემძლიან ბარათი მოგცეთ.

ჟურდეილი-მამა (ძაღზე სარსარებს). ხა, ხა, ხა, ხა!.. ბარათიო! ძალიან საიმედოა ნიკა ხართ ან შენ და ან შენი ბა-რათი... ეშმაკმა-კი წაგიღოს, აჰა!.. ოჰ!.. (სიცი-ლისაგან ტრემლები სცვივა. ზიპუტიც სარსარებს).

ანრი. ბარათით თუ უბარათოთ, სულ ერთია, არ შემი-ძლიან.

ჟურდეილა-ძამა. გაიგე, სულ ერთია, ვითომ ჩემთვის მოგიცია  
 ეგ ხუთასი ფრანკი: თავდები მე ვარ.

ანრა. კარგი, მაგრამ, რომ არ შემძლიან! რა ვქნა, რომ  
 ფული არა მაქვს.

ჟურდეილა-ძამა. ეგ-კი მეტის-მეტია, იცი!.. როგორ თუ ფუ-  
 ლი არა გაქვს?.. (ზიპეტს და თან სასკელისნაყად უჩვენებს  
 ხელით). ამის პატრონს და ფული არა აქვს,  
 ჰა?!..

ზიპეტი (დახაჯის ხმით). ხარია.

ანრა. გარწმუნებ, მამი...

ჟურდეილა-ძამა. რაში, რაში? მარწმუნებ, რომ ფული არა  
 გაქვს?.. შეიძლება; მაგრამ მე ჩემის მხრივ დაგარ-  
 წმუნებ: რომ შენს ხანში, როცა ჯერ კიდევ მდი-  
 დარი ვიყავი, — მაშინ საფ'ანგეთში კარგს მხატვრო-  
 ბას კიდევ აფასებდნენ, — მოსულიყო ჩემთან მამა...  
 მაგრამ მამა რა საჭიროა?.. ვინმე ჩემი მოძმეთაგანი  
 მხატვარი და ამ გვარს სიმდიდრეში რამდენიმე ასიო-  
 დე ფრანკი ეთხოვა, არასოდეს უარს არ ვეტყვოდი!..  
 მაგრამ თუ შემთხვევით ხელათ ფული არ მექმნებო-  
 და, ვეტყვოდი — მამა იქმნებოდა, თუ ამხანაგი, სულ  
 ერთია: „ჩემო კარგო, ცოტა კაი ღროს ვერ მოხვე-  
 დი, რადგან თვითონაც ჯიბე ცალიერი მაქვს; მა-  
 გრამ... აი! ბევრი სიკეთეა აქა; აიღე, თუნდ ეს ლუ-  
 დოვიკო მეთხოვმეტისეული კედლის საათი, რომე-  
 ლიც არა მუშაობს... ან აი, ეს სასტუმრო შანდ-  
 ლები; რომლებსაც თითქმის არასოდეს არ ვანთებ  
 ხოლმე... წაიღე და ფულათ აქციე, ჩემო ძვირფასო!

ზიპეტი. ო, ეს საათი სრულიად საკმარისი იქმნებოდა.

ჟურდეილა-ძამა. დიახ, ასე მოვიტყეოდი!.. თუმცა მართალია,  
 ამ ხასიათით გამდიდრება ძნელია და სიბერის ღროს  
 ადამიანს უთუოდ საზარელი სიმდაბლევც მოელის...  
 წავიდეთ, პიპეტი, წავიდეთ, ჩემო ძველო მეგობარო.  
 მაპატიე, რომ აქ მოგიყვანე. წინათვე უნდა მცო-



დნოდა, საქმე რითაც ვათავდებოდა. მე მეტად უხვი ვიყავი.... უხვს მამებს-კი მუდამ ხელ-მოჭერილი შვილები გამოსდით!

ანრი. არა, სწორედ რომ აუტანელია ესა... რაკი ვინდა, რომ ყოველივე გაგიმელაგნო, იცოდე, მაშ, რომ...

ქ-ნი ჟურდეილი (გარედამ). შეიძლება შემოვიდე?

ანრი (შემას). ჰა, დედაა უთუოდ!.. გეთაყვათ, ამ საქმეზე კრინტი, ხმა აღარ დასძრათ... (დედას მხიარულად მიეკებება). მობრძანდი, დედი, მობრძანდი!

### გამოსვლა მხეხთმე

ივინივე, ქ-ნი ჟურდეილი

ქ-ნი ჟურდეილი (შვილს მოეხევა). გამარჯვება, საძაგლო!.. ავად არა ხარ?

ანრი როგორცა მხედავ...

ქ-ნი ჟურდეილი. მით უკეთესი. (სასეფსსსსსს ათვადიერებს). როგორ კარგადა გაქვს მართული აქაურობა! (ქმარს და ზიპეტს უღიმიზ და თავს უკრავს). გამარჯვებათ, გამარჯვებათ.

ჟურდეილი-მამა (მოდრუსული). გამარჯვება.

ქ-ნი ჟურდეილი (შვილს ზიპეტზე ანიშებს). ნახე? მობრძანდა! თითქოს პირობა შეუკრავთო, ყველანი-კი ერთს კვირაში განდნენ-და... (იქით) აი!..

ანრი. ლუიზა სადღაა? თან არ მოიყვანე?

ქ-ნი ჟურდეილი. ო, არა... როგორ შეიძლება! მარტოხელი კაცის ბინაზე...

ანრი. წინად რომ მოდიოდა ხოლმე?

ქ-ნი ჟურდეილი (მიიშვსელობათ). ჰო, მაგრამ ის წინად იყო... მაინც თვითონვე არ ისურვა. გუშინდელის დღის გამო ცოტა გაჯავრებულია შენზე... განგებ შენთვის საუკეთესო გემრიელი საქმელები ჰქონდა მომზა-



დებული-და... კრემი, ლუწელები და მასთან სურ-  
პრიზი... (იჭინის) მერე ისაც რა სურპრიზი! უთუოდ  
დიდად გასიამოვნებდა... არა, მეგობარო?

ჟურდეილი-ძამა (ურთ). დიახ!

ქ-ნი ჟურდეილი (ქმარს მიუახლოვდება). რა დამართნია? აგრე  
რამ გავაწითლა?! თუნდა სანაძლოვს დავდებ, რომ  
საუზმეზე ზორბად გადავიხუხნიათ...

ანრა. ჰო, რალაცა თეთრ ღვინოს მოვკარი მეც ყური...  
ვგონებ, კუდიან ვარსკვლავის ღვინოსა!

ქ-ნი ჟურდეილი (თავს აქნევს). აი, აი, m-er პიპეტ!.. m-er  
პიპეტ!

პიპეტა (გულზე ხელს დაიდებს). ო-ო, გეფიცებით, ქ-ნო!..

ჟურდეილი-ძამა. არა, არა-მეთქი, საუზმე აქ არაფერს შუაშია,  
აქაური ჰაერი მალჩობს... დღევანდელს სახელოს-  
ნოებში მართლაც რომ კაცს სული შეეხუთება...

ქ-ნი ჟურდეილი. გაივლიდა, მაშ, და სუფთა ჰაერს ჩაჰყლა-  
პავდი...

ჟურდეილი-ძამა. მართლაც-და... აგრე სჯობია... წავიდეთ,  
პიპეტ!

ქ-ნი ჟურდეილი. ლექსემბურგის ბალში გაბსეირნეთ. ბ-ნო  
პიპეტ, ჩემი ქმარი თქვენთვის ჩამიბარებია.

ჟურდეილი-ძამა. მერე, განა, შენ-კი ჩვენთან არ წამოხვალ?

ანრა. არა, პატარა ხანს მაინც დარჩეს ჩემთანა!

ქ-ნი ჟურდეილი (ქმარს დიმილით). ამდენი ხანია არ მინახავს...  
(სერბოხვად). თან სათქმელიც ბევრი რამა მაქვს.

ჟურდეილი-ძამა. ო, ტყუილად სწუხარ!.. მე მხოლოდ ეხლა  
გავიცან ეს ახალგაზრდა; მაგის შესახებ შიში სულ  
მეტია. არავითარს უგნურებას ეს არ ჩაიდენს!.. მაგ-  
რამ... ღმერთმა ხელი მოუმართოს... ეგ არის, დიდ-  
ხანს-კი ნულარ დარჩები. უმთავრესს ხევიანში და-  
გიცდიოთ. მშვიდობით, ჯეელო!

ანრა (ხელს გაწვივებს). მშვიდობით, მამი. (ძამა ჯერ ყოყმან-  
ობს, მერე-კი ესაც მასწვივებს ხელს).

ჟურდელი-ძანა (კარებიდან). პიპეტ! წავიდეთ!  
 ჰიპოტი. გარწმუნებ, რომ მარტო საათიც.. (მიდის).

### გამოსვლა მემკვსე

ქ-ნა ჟურდელი და ანრა

ქ-ნა ჟურდელი. გეტყობათ, შენ და მამას რაღაცა ლაპარაკი  
 მოგსვლიათ?

ანრა. ჰმ! არა...

ქ-ნა ჟურდელი. ისეთი უკმაყოფილო სახე ჰქონდა... უთუოდ  
 ისევე მხატვრობის შესახებ გექმნებოდათ ლაპარაკი.

ანრა. ჰო, ცოტათი.

ქ-ნა ჟურდელი. ნეტავი შენ, რომ არ მოგწყინდა!.. ხომ იცი,  
 რომ ამ საგნის შესახებ ერთმანერთში ვერ მორიგ-  
 დებით, შენც მოერიდე ხოლმე და ნუ აუხიბრდები?..

ანრა. ეგ მართალია, დედი.

ქ-ნა ჟურდელი. ჯერ ერთი, შენი მხრივ ვერაფერი თავაზია-  
 ნობაა: აილე ხოლმე და შენც დაუთმე, ნუ ეკამა-  
 თები... ჯერ არის, შენზე უფროსია... და მერე შენზე  
 მეტიც იცის...

ანრა. ეგ მართალია. ამას იქით დავუთმობ ხოლმე, ოღონდ  
 მეტს ნულარ გამლანძღავ.

ქ-ნა ჟურდელი. ნუ გაგლანძღავ? აი, შე საცოდავო! და მართ-  
 ლაც, ხომ გასალანძღად მოვედი.

ანრა (თავის სკამს ახლავ მისწევს). მართლა?

ქ-ნა ჟურდელი. აგრე ახლო ნუ დამიჯდები... მითხარი, აბა,  
 როგორ-ღა გავიჯავრდე, როცა აგრე ახლო ხარ?

ანრა (უკან გაიწევს). მაშ ასრე?

ქ-ნა ჟურდელი. ო-ო, არა, არც აგრე შორს! (ანრა წინანდელზე  
 უფრო ახლავ მიიწევს). კარგი, ასრე იყოს! სედეებს ჯგა-  
 რდინად დაიჭერს). რა ამბავიაო, მოწყალეო ხელმწი-  
 ფევე, რომ დედასთან სანახავად კვირაში ერთად ერ-

- თი ხუთშაბათი ამოარჩიე და ესაც ხშირად გეჩვენა, დაივიწყევი?
- ანრა. რომ იცოდე, დედი, გუშინ რამდენი საქმე მქონდა, თორემ ნამუნი უთუოდ გეტყოდათ.
- ქ-ნა ჟურღელია. თქმით-კი გვითხრა, მაგრამ არ დავუჯერე... მაშინვე ის გავიფიქრე, ავად იქნება-მეთქი.
- ანრა. აი, ოცნება! არა, მერე-და ავად როდისა ვარ ხოლმე, განა?
- ქ-ნა ჟურღელია. ოჰო, ძალიანაც ნუ იქებ თავს ჯანსაღობითა. ამ ბოლოს დროს ისე გახდი, ისე გამოიცვალე, რომ...
- ანრა. როგორ, განა, გავხდი?
- ქ-ნა ჟურღელია. აბა, ხელი მიჩვენე. (თითზე თავისს ნიშნებს ბეჭედს გაუკეთებს). ჰხედავ! ორის თვის წინად ეს ბეჭედი ვიწროდა გქონდა, ახლა-კი... აბა, უყურე. ბოლომდის გიკეთდება! ჰხედავ, როგორ გამხდარხარ თუმცა, როგორც შენ სცხოვრობ, ეს საკვირველი სრულიადაც არ არის...
- ანრა (ღიმილით). მერე, როგორა ვცხოვრობ, რა გგონია?
- ქ-ნა ჟურღელია. ო, ამას იმიტომ-კი არ გეუბნები, რომ გისაყვედურო. ვიცი, რომ სხვაფრივ არ შეიძლება. მეტადრე მაშინ, როცა ყმაწვილ კაცისათვის ასეთი ცხოვრება თითქმის კარგ თვისებათ ითვლება... ეს ამტკიცებს, რომ... რა არის?... ეშმაკი არ გასვენებთ!
- ანრა (იფინის). ეშმაკი?... რას ამბობ, დედი?..
- ქ-ნა ჟურღელია. რას დაიცინები. ვიცით, მხატვრის ცხოვრება რაც არის...
- ანრა (სერიოზულად და წყნარად). მხატვრის ცხოვრება, დედი, დაუსრულებელი, მძიმე შრომაა; მაგრამ ბევრისათვის ეს შრომა არ არის, რაკი სიყვარულთან მჭიდროდ დაკავშირებულია. ადამიანის ყველა სხვა მუშაობათა შორის ეს ერთად-ერთია, რომელიც ღვთიურს სასჯელს არა ჰგავს... აი, ეს არის მხატვრის ცხოვრე-



ბა... შენ-კი იქნება სხვაფრივ როგორმე გაქვს წარ-  
 მოდგენილი?

ქ-ნი ჟურდელი. ჰო... მაგრამ შენი განმარტება ბევრად უკე-  
 თესია... (იხუმრებს). მაშასადამე, სჩანს, ბევრსა მუ-  
 შაობ?

ანრი. ბევრსა!

ქ-ნი ჟურდელი. საქმე როგორ-ღა მიგდის?

ანრი. ძალიან კარგად.

ქ-ნი ჟურდელი. აი, რა არის დედის გული, უთუოდ რამე  
 გტანჯავს!.. წარმოიდგინე, წარსულს ღამეს ფიქრმა  
 წამილო და უცბად წარმომიდგა, ვითომ საქმეები  
 ცულად წაგივიდა და არ გინდა გაგვაგებინო, ვითომ  
 გვემალეები.

ანრი. აი, ოცნება! .

ქ-ნი ჟურდელი. იცი, რა ცუდია, როცა წევხარ და თვალს  
 კი ძილი არ ეკარება?.. მე უკვე გადავწყვიტე კი-  
 დევატ, რას ვიზამდით: გადმოვსახლდებოდით პარიჟ-  
 ში, ლუიზა გაკვეთილებს იშოვიდა და მე კიდევ ქარ-  
 გვასა და კერვას შევუდგებოდი ისევ...

ანრი. გაჩუმდი, დედი, თორემ ტანში მთლად ჟრუანტელ-  
 მა დამირბინა...

ქ-ნი ჟურდელი. რაღა მერე? ეს არც ისე საშიში არის.

ანრი. არასფერი ეს საჭირო არ არის!.. განა, მართლა ისე  
 ცულადაც გამოვიყურები?.. შევხედე, აბა აქაურო-  
 ბასა და დასტები! (სახელსნოს მწკვამბილკობაზე უჩვენებს).

ქ-ნი ჟურდელი. ყოველივე ეს აღრევე შევნიშნევი. და შავი  
 ფიქრები მაშინვე გულიდგან გადამეყარა... ლამაზი  
 სახელოსნო გაქვს... მაგრამ ის ძველი მაინც მეტად  
 მომწონდა.

ანრი. რაღა?

ქ-ნი ჟურდელი. იმიტომ, რომ იქ ხშირად მოვდიოდი ხოლმე  
 და მეორეც... როცა მე არ ვიყავი, ჩემ მაგივრად



ჩემი სურათი გედგა ხოლმე კუთხეში... და შენს მუშაობას ის ადევნებდა თვალსა...

ანრა (იქით). ეჰე... სურათიც შეჰნიშნა...

ქ-ნა ჟურღვიალი. ასე რომ, ასე თუ ისე, მე მაინც მუდამ შენთან ვიყავი ხოლმე...

ანრა (საჩქაროდ). შენი სურათი, დედი, ისევ მთელია... მხოლოდ საძილო ოთახში გადავიტანე და თავით დავიკიდე. . იცი, დედი, ისევ ის რკინის კრაოტი მიდგას, რომელზედაც შინ ვიწევი ხოლმე.

ქ-ნა ჟურღვიალი. ეგ კარგია! მოიტა ერთი, შენი საძილო ოთახიცა ენახოთ. (მარცხენა კარებისაკენ მიდის).

ანრა (იქით). აი, ცეცხლი!.. (ხმა-მადლად). დედი, არ შეხვიდე... სულ ერთია, ვერასა ჰნახავ... იქაურობა მთლად არეულ-დარეულია. .

ქ-ნა ჟურღვიალი. მერე, რაო! მე ხომ დედა ვარ.

ანრა. არა, ნუ შეხვალ... გეთაყვა!

ქ-ნა ჟურღვიალი. აბა, რას ამბობ ერთი?.. (მოაგონდება) მაგრამ ჰო... (ხმას დაუდაბლებს). შეიძლება არის ვინმე, ჰა?

ანრა. არავინ... იქნება ნამუნი... ალაგებდეს!

ქ-ნა ჟურღვიალი. ჰო... ნამუნი!.. (კარებს მკვშორდება) კარგი.

ანრა. იცი, დედი, ჯერ კიდევ სულ მთლად არ დაველაგებულვარ... ყველაფერი ერთმანერთზე ყრია... სხვა დროს როდისმე ყველაფერს გიჩვენებ.

ქ-ნა ჟურღვიალი. კარგი, კარგი... სხვა დროს იყოს... ახლა-კი მშვიდობით, დროა მეც წავიდე.

ანრა. როგორ, აგრე მალე?.. პატარა ხანს კიდევ დარჩი, დედი!

ქ-ნა ჟურღვიალი. არა, არა... არ მინდა შეგაწუხო.

ანრა. რითი, დედი, რითი უნდა შემაწუხო?..

ქ-ნა ჟურღვიალი. არა, მაგრამ მამა უთუოდ მოუსვენრად იქმნება, ცდა მოსწყინდება... მართალი მითხარ, არ გესიამოვნა, განა, რომ მოვედი და განახე?

ანრა. მე და არ მესიამოვნა?

**ქ-ნი ჟურნალი.** იცი, რა არის, როცა ადამიანი გიყვარს, გინდა უთუოდ იცოდე, როგორა სცხოვრობს, რა მოწყობილობა აქვს... მერე, რაკი იმის გარემოება ყველაფერი იცი, ფიქრიც გადავიღდება, თითქოს თვალთა ჰხედავ ყველაფერსაო...

**ანრი** (იდიშება). რასაკერელია... ეგ ძალიან კარგია!

**ქ-ნი ჟურნალი.** არა, მშვიდობით!.. ამ დღეებში ხომ არ დაგვხედავ იმ ხუთშაბათის ნაცვლად, ამ კვირია რომ გამოგვაპარე?

**ანრი.** ეგ, ვგონებ, ძნელი იქმნება... ბევრი სამუშაო მაქვს.

**ქ-ნი ჟურნალი.** მაშ, ვნახოთ... (კარებისკენ ფეხს გადასდგამს). მხოლოდ გამიგონე, რას გეტყვი (შვილს ხელს ჩაჭკადებს და სტენის მეორე ბაჯელში გააფეხნს). ჩვენ, დედებს, მუდამ ის გვინდა, რომ შვილები გვერდითა გვყავდნენ; და ვერ მოგვინებია, როგორ უნდა გვიორგულონ, როცა თვითონ ჩვენ სიკვდილამდე ერთგულები ვართ.... მაგრამ ეს თურმე წესი ყოფილა: ადრე თუ გვიან, დედას თურმე შვილის ცხოვრებაში პირველი ადგილი ეკარგება. ვხედავ, რომ ჩემთვისაც ეს დრო დამდგარა.

**ანრი.** რატომ, დედი?

**ქ-ნი ჟურნალი.** არა, მაგრამ არ გისაყვედურებ, ყოველივე ეს ბუნების კანონი თურმეა... სხვა დედებიც ასრევე არიან... მაგრამ ეგ არის, რომ ძალიან გამანებივრე; ამიტომაც უთუოდ სხვებზე მგრძნობიარე ვარ; მაშასადამე, უნდა გამიფრთხილდე... აი, ამიტომაც მინდოდა მეთხოვნა, რაკი ჩემი ხელიდგან მიდინარ... როგორმე თან-და-თანობით, ნელ-ნელა მოხდეს ეს და არა უცბად... თორემ უცებ რომ სამოთხე წარმეტაცო, ვაი თუ ვერ ავიტანო... შეიძლება თანაც გადამიტანოს.

**ანრი** (იქით). ღმერთო, როგორ ავიტანო! (შაჯღა), დედა, ძვირფასო დედა, ყური დამიგდე, ახლა მე რაღას



გეტყვი. არ ვიცი, აგრე რათ გეჩვენება, რად წარ-  
მოიდგინე, რომ შეილი გორგულობს? (ხმას აიმაღ-  
ლებს). გეფიცები და ვფიცავ ყოველისფერს, რაც-კი  
ჩემთვის უძვირფასესი და წმიდაა ამ ქვეყნად, ე. ი.  
შენსავე თავსა!.. რომ...

ქ-ნა **ჟურდეილი** (გვერდის კარებისკენ გაიხედავს). ჩუშ... ჩუშად!  
ანნა. გეფიცები, რომ უმთავრესი და უდიდესი ჩემი სიყვა-  
რული შენა ხარ და ყოველთვისაც შენ იქმნები;  
ხოლო თუ გული ვისზედმე მაქვს შეფარდნილი, იცო-  
დღე, რომ ქვეყნად ამ სიყვარულის ბადალი სხვა არა  
გამაჩნია რა!.. არ ვიცი, შენს სიმშვიდესა და ბედ-  
ნიერებას რას არ ვამსხვერპლებდი...

ქ-ნა **ჟურდეილი**. იცი რა, კარგია, რასაც შენ ახლა მეუბნები!  
ანნა. მერე, არა გჯერა?

ქ-ნა **ჟურდეილი**. მჯერა, მჯერა... მაგრამ, რომ უფრო მეტად  
ვირწმუნო, ხშირად უნდა მოხვიდოდე ხოლომე და  
გამიმეორებდე... (აღსაკე ხელს თავზე შემოჭხვავს და  
საჩქაროდ ჰკვინის). მშვიდობით! (მიიბრუნს, რომ ბიუ-  
როზე დატოვებული ჰარკუჭანა აიღოს, მაგრამ შედგება  
და იატაკიდან რდასაც აიღებს).

ანნა. რას ეძებ?

ქ-ნა **ჟურდეილი**. არაფერს. ქოლგა ავიღე... (გვერდის ოთახზე  
აჩვენებს). ეს უთუოდ ნამუნის ქოლგა იქმნება. (ქოლ-  
გას დაუქნევს და დიმილით ემუქრება შეიღს).

ანნა. ჰო! აი, თურმე რასა ფიქრობ?...

ქ-ნა **ჟურდეილი**. მივდივარ, მივდივარ!

### გამოსვლა მთავრი

ანნა **მარტო** (ერთს წაშის ქოლგა გაშტერებულს უჭირავს ხელში).  
ო, ახლა-კი მესმის!.. აი, თურმე რისთვის მეუბნე-  
ბოდა ისე დაეინებით, რომ ცუდათა ვცხოვრობ...  
(ქოლგას კუთხეში მიაგდებს). ეს გონტო მართლაც-და



დიდი ქარაფშუტაა... თავისს ქოლგებით ადამიანს ასე მოულოდნელად არცხენის.... საწყალი დედა! რომ მიდიოდა, უთუოდ ფიქრობდა, რომ ყველა შკაფში თითო ქალი მყავდა დამალული. ესაც ბედის დაცინვა! მერე ისაც სწორედ იმ დროს, როცა... და ის კიდევ ხუთასს ფრანკსა მთხოვდა... „განაღდე, ჩემო კარგო...“ (ხმა მადლს ხანხარებს). ხა-ხა-ხა!.. კაი კომედია იყო, აი! (მივა და მარცხენა კარებს გადაებს)

ქ-ნი ჟურდეილი (ისევ გამოჩნდება კარებში). უკაცრავად... ისევ მოგბრუნდი.

ანრი (კარებს ისევ ჩაჭკეტავს). მობრძანდი, დედი!

ქ-ნი ჟურდეილი (მოკრძალებით შემოდის). მხოლოდ ერთი სიტყვა მაქვს სათქმელი! (მხიარულად). ფულები! დამავიწყდა წარსული თვის ფული მეთხოვა.

ანრი (შეშინებული). ფულები?.. წარსული თვისა?..

ქ-ნი ჟურდეილი. არა, რა გამოყრუებული ვარ?.. კინალამ უფულოდ წავედი.

ანრი (იცინის) ხა-ხა-ხა-ხა! აი, ოინი!

ქ-ნი ჟურდეილი. კარგათ არ გაეუსწორდებოდი დღეს საღამოთი მოვალეებსა.

ანრი. საქმე ის არის, დედი, რომ... სწორედ არ ვიცი... რაც ფული მქონდა, მთლად გუშინ დავარიგევი...

ქ-ნი ჟურდეილი (იქით). ჰმ... ჰმ... ვარდის ფერი ქოლგა...

ანრი. ერთს ორ-სამ დღეს ვერ მომიცდი?... ან იქნება ძნელია?

ქ-ნი ჟურდეილი. არა.... მე უფრო მამასათვისა ვცდილობ. ხომ იცი, ანგარიშის გასწორების დავიანება საშინლად სძულს... უყვარს, როცა ყველასთან პირნათლად არის. უნდა გითხრა, კარგი-კია ეს ხასიათი... ამ მხრივ არა ესაყვედურება-რა.

ანრი. კარგი, მაშ... ხვალ, ხვალ ხომ შეიძლება?

ქ-ნი ჟურდელი. ხვალ—რასაკერელოია. ხვალ ჯერ მარტო ორია ამ თვისა... ძალიან არ დაგვიანდება. მაშ, აგერ, ხვალა, არა?

ანრა. დიან, დელი, დიან (დედა გაჟა).

ანრა (მარტოდ). ხვალა!.. მაგრამ ხვალ ვითომ საიდგან-ლა ეშ-მაკებიდგან ვიშოვი? მარგაროს იმედი მქონდა, იმანაც გადაჭრით უარი მითხრა, მაშ, რა ვქნა?.. იქ, მალლა, ჩემს ბინაზე, უკვე ყველაფერი გაყიდულია... აღარა გამაჩნია-რა. ჩემს თავს თუ გავყიდი, თორემ სხვა აღარა დამრჩენია-რა... მერე, ვითომ რატომ არ შეიძლება... კარგია კიდევ, მყიდველი არის? მაგრამ... (თავის მკლბურტს შეჭყუდავს). ამას რალა ვუ-ყო?... ეჰ, ფიქრის დრო აღარ არის, უნდა გადავ-წყვიტო... (შლაპას აიღებს) ფული უთუოდ უნდა ვიშოვო სადმე!..

### გამოსვლა მირვი.

ანრი, ნამუნა (მარტხენა ოთახიდან გაშოვა).

ნამუნა (განკრებული გამოიღებს ბურნუსს ქვეშადაც სქექს ქისას და ანრის გაუწყდის). რათა დალონდა მუსი? ფული?.. აი, ფული!.. ი-ი, რამდენი!

ანრა (ფიცხლად) სად იპოვნე?

ნამუნა. მაყაშ იპოვა, ნამუნა აილო. (ანიშებს რამ შოიპარა).

ანრა (განრისხებული). მოიპარე?

ნამუნა. ი-ი, მოიპარა, კოლასკა-და ავიდა.

ანრა. ვისს კოლასკაში?

ნამუნა (ცოცხლად აჩვენებს). მარგარო კოლასკა... მუსი მარგარო მითხრა: თურქო, ცხენი დაიქი. ნამუნა ცხენი დაიქირა, ქისა დაინახა, აილო და გაიქცა... (იცინის).

- ანრა. ეშმაკმა იცის შენი თავი... (მიეტყუა). როგორ გაბედე, შე არამზადავ, შენა?..
- ნამუნა (შემკრთაღი). რათა, მუსი? გაჯავრდა რათა, ნამუნე ქისა მოიპარა? შენი-და, მუსი, შენი!
- ანრა. ჩემთვის? მაშ, ის გინდა, საძაგელო, რომ ციხეში ჩამსვან?..
- ნამუნა. რათა ციხე? შენ მაყაშ ციხე. ნამუნე წავა... შენა მდიდარი, შენ გაგიხარდა, უ-უ, რამდენი წაიღე! ბევრი ფული იქნება, შენი და კარქი კაბა უყიდი... უ! ალლაჰ!
- ანრა (მორბილეუღი). საბრალოვ, არ გესმის, მაშა, რომ ქურდობა ძალიან ცუდია... ქურდობა არ ვარგა!
- ნამუნა. ფრანსუზი-და არ ვარგა? ფრანსუზი-და არა მოიპარა? —აფრიკა-და კარქი... ი-ი! აფრიკა.. ყველა მოიპარა, ყველა წაიღო, ყველა მოიტაცა.
- ანრა. ნახე შენც თავ-მოსაწონი საქმე, რალა!.. მაგრამ, მეც-კი კარგი ვარ, ვდგევარ და ზნეობას ვასწავლი... სჯობს, წავიდე და...

### გამოსვლა მცხრამ

იგინაგე. მარგარო (მთლად დაბნეული შემოვარდება ქაქანით. მარგაროს რთ დანახავს, ნამუნე კუთხეში მიიმალება).

- მარგარო. ჟურდილ! ჟურდილ! გეთაყვა, აქ ხომ არ დამვარდა?..
- ანრა. (ქისს კაწწადის). აი, ეს-კია თვითონ მე ვაპირებდი წამოღებასა.
- მარგარო (დადღიღი სკამზე დაეშვება). უჰ!.. მეგობარო, რა რიგ შემეშინდა... სად იპოვნეთ?
- ანრა. აიქ... კუთხეში გდებუდიყო... ნამუნს აელო...

- მარგარო. ოჰ, რა უოჩაღია! . ღირსია ამისათვის... რომ (აშოიდეხს მანეთს). აჰა, ბოშო... (ნამუნი ანრიზე აჩვენებს და უკუმანახებს). აიღე... აიღე. ღირსი ხარ, ეს ხომ მოპარული არ არის?
- ნამუნი (რწმუნით). მოიპარა არა ვარგა. (მანეთს ჯიბეში ჩაიდეხს და ისევ ტახტზე წამოწეება).
- მარგარო. წასვლით უფრო დამშვიდებული მივდივარ, ვიდრე მოვედი... ამისთანა გულმაღვიწყობაც შეიძლება, განა!.. (კარებისაკენ მიდის).
- ანრი. მარგარო!..
- მარგარო. რა არის? (ანრი თქმისა ვერ ჰბედავს; მარგარო მიუახლოვდება). ისევ ბარათის შესახებ?.. ო-ო, რა თქვენი ნათქვამა ხართ. აკი გითხარით.
- ანრი. არა... არა... სულ უბრალოა!.. მოიტათ, პირობის წერილი... ხელი მოვაწერო.
- მარგარო. როგორ... მაშ, თანახმა ხართ?..
- ანრი. ჩქარათ!..
- მარგარო (ჯიბიდან ქაღალდს აშოიდეხს): ძლივს!.. ვიცოდი, რომ საქმე ასე დაბოლოვდებოდა... აი, ქაღალდი... „მე, ქვემოთ ამისა ხელის მომწერი“...
- ანრი (ქაღალდს გამოსტაცებს). რალა წაკითხვა უნდა, კარგად ვიცი, რაც ეწერება (ბიუროსთან შავა).
- მარგარო. ხომ გახსოვთ, ათის წლის ვადით არის!
- ანრი. თუნდ ოც-და-ათით იყოს.
- მარგარო. ნეუსტოიკა—20 ათასი ფრანკი!
- ანრი. სულ ერთია. (ხელს აწერს).
- მარგარო. აგრე, ახლა მეორეს მოაწერეთ ხელი და კალამი მამეცით.
- ანრი (ვადრე მარგარო ხელს აწერს). მამა კმაყოფილი იქმნება... მოვალეებს ფულის მიღება არ დაუგვიანდებათ.
- მარგარო (ბიუროსთან ქაღალდებს იჯაკებს). ჩემო კარგო, მთლად აღტაცებული ვარ. ჩვენ ორთავისათვის მეტად სახეირო იქნება და ჰნახავ, რომ „ორ თავა ხბო“ არც



ისე ცუდია... (ერთს ქადაგდს ჯიბეში ჩაიდებს). ასე, მაშ, საქმე ვაკეთებულობა... ახლა, თუ ფულები გინდათ...

ანრი. როგორ არ მინდა!..

მარგარტა. დღეს სადილათ ფაბრიკაში მოდით და რამდენიც გინდათ, მიიღეთ. (იქით). ხე-ხე-ხე! ლამაზმა უთუ-ოდ ბე მოსთხოვა... (ხმა-მადლა). ნახვამდის! სალამომ დის!

ანრი. მოიცათ... თქვენი კოლიასკა აქ არის?

მარგარტა. აქ არის... რაო, რათ გინდათ?

ანრი (მიდის და სურათს უდგინებს სიკვდილს; აიდებს) რათა და იმიტომ, რომ მინდა გთხოვოთ, ეს სურათი წაიღოთ...

მარგარტა. როგორ, კიდევ?.. მერე იცით, რომ უმაგისოდაც ოც-და-ათამდე, თუ მეტი, მიყრია იქა... არა უშავს-რა, მოიტათ... ადგილი, მადლობა ღმერთს, ბევრი მაქვს... (ანრი წავა და მარჯვნივ დაჯდება. მარგარტა სურათს უეუროებს და თავისთვის მბობს): საყურადღებო კია, საიდგან აგროვებს ამ ნაჩაპნებს?.. აჰა! ხელმოწერილი კიდევ წაშლილია! თუნდაც სანაძღვოს დავდებ, რომ აქაც ვინმე ქალი იქნება ჩარეული... ოჰ, ეს მხატვრები! რა ენებიანები არიან... (მიდის).

ანრი (ავანსცენაზე ადგდებუდი, დაბჯის ხმით). ახლა-კი... ნულარასა მთხოვთ... ყოველივე გავეცი! ყოველივე!.. (ორსავე ხელს თავზე იტაცებს და დადგრემილი ზის წელში მოხრილი).

### გამოსვლა მათი

ანრი, ნამუნა, ფრანკეარლი.

ფრანკეარლი (გარეთ გასუფს მარგარტას). ნუ მოჰხურავთ, მე შევალ (შეშობდის).

ნამუნა (რო დაინახავს, დივანდგან წამოდგება და ანრის უძახის).  
 ი-ი! მუსი!..

ფრანკეირალი (ანიშნებს, რომ გაჩუმდეს). გაჩუმდი!.. (ხელა) ჩუ!..  
 ვნახოთ, გააგებინეს თუ არა... (ფეხის თითებზე ჩუ-  
 მად შემოვა, ანრის უკანდგან მხარზე ხელს დაადებს და  
 აღუკვებული ხელად განუღრვეს).

ანრა (შიიხდავს). პიერ!.. (წამოხტება). შენა?.. შენა ხარ!..  
 (ერთმანერთს მოეხვევიან).

ფრანკეირალი. ახლა-კი კმაყოფილი ვარ... ეტყობა მამას სი-  
 ტყვა შეუსრულებია...

ანრა როგორ! ნახე კიდევაცა?.. აჰა, ახლა-კი მესმის...

ფრანკეირალი. როგორ არა, ყველანი ვნახე... მამაც, დედაც  
 და ის პატარა ცუგრუმელაც, შენთვის რომ იმისთა-  
 ნა მშვენიერს კრემს ამზადებდა!.. ოჰ, მეგობარო,  
 რა საუცხოვო ხალხია! რა ოჯახობაა!.. სწორედ რომ  
 ბედნიერი ხარ!..

ან-ანი

(დასასრული იქნება)

# გლენი-პაცი

(რომანი)

ვალტერ ფან-ბოლენცისა

ლევ. ტოლსტოის წინასიტყვაობით.

III

რამდენიმე დღის შემდეგ მოხუცი ბიუტნერი ურმებს უჯ-  
და და საღდაც მიდიოდა. თითონ თივაზედ იჯდა, მაგრამ ისე  
ახლო კი იყო ცხენთან, რომ ფეხებით თითქმის ცხენის კუდს  
ეხებოდა. ზურგს უკან ბიუტნერს რამდენიმე გაქუკვნილი ტო-  
მარა შემოეწყო.

მოხუცს წვერი მოეპარსა, რასაც მხოლოდ შაბათობით  
სჩადიოდა ხოლმე, სუფთა პერანგი და შავი სერთუკი ჩაეცვა და  
თავზედ დაბალი შლიაბა დაეხურა — ყველა ეს უტყუარი ნიშნები  
იყვნენ იმისი, რომ მოხუცი ბიუტნერი ქალაქს უნდა მიმგზავ-  
რებულობო.

სოფლის სამიკიტნოს რომ გაუარა, კარებში ერნსტ კაშე-  
ლი იდგა, თავზედ გაწოწოლავებული ქუდი ეხურა და, რო-  
გორც მიკიტანს შეჭფეროდა, ხელები წინსაფარში ჰქონდა გახ-  
ვეული.

მოხუცმა კაშელს არც კი შეამჩნევინა, რომ სამიკიტნოს  
ხედავდა. გაუსწორდა თუ არა, თვალები გზას დააშტერა და  
შოლტიც კი გადაჰკრა ცხენსა, რომ უფრო ჩქარა გაეგლო ეს  
ადგილები.

\*) იხ. «მოამბე» № 9, 1903 წლისა.



მოხუც ბიუტნერს არც თუ წინათ უყვარდა თავისი სიძე. უთანხმოება და უსიამოვნება ჯერ კიდევ მოხუცის მამის სიკვდილის შემდეგ დაეწყოთ, ამკვიდროს გაყოფას როცა მიჰყვეს ხელი. მიკიტანმა შეამჩნია თუ არა, რომ ბიუტნერი ისე გაივიღის, რომ არც კი შემომხედდესო, თითონ გამოელაპარაკა მოხუცს.

— გამარჯობა, ტრაუგოტტ! — მიესალმა მოხუცს კაშელი.

და როცა შენიშნა, რომ ბიუტნერი პასუხს არ მიძღვესო, მიუხედავად იმისა, რომ ხის ქოშებში ჰქონდა ფეხები წადგმული, ფიცხლავ ჩაირბინა რამდენიმე საფეხური და მოხუც ბიუტნერს გზა გადაუღობა.

— გაჩერდი ცოტას, რა მიგარბენებს? მოსალაპარაკებელი მაქვს შენთან.

მოხუცმა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, აღვირს მოსწია და ძლივს გააჩერა ბებერი, მაგრამ მათრახით შეხურებული ცხენი, მერე უსიამოვნოდ გადახედა სიძეს და უხეშად დაეკითხა, რა იყო, რა საქმე გამოგიჩნდა ამ უდროვო დროსაო?

მიკიტანმა გადინახარა. ყოველთვის და ყოველ შემთხვევაში კბილების კრეჭა ერნსტკაშელის ჩვეულება იყო. კაცს ეგონებოდა, რცხვენიან და იმიტომ კრიქავს კბილებსაო, ან და სულელია და რეგვენიო. მიუხედავად სახის ამგვარ გამომეტყველებისა, კაშელს მთელი სოფელი ხელში ეჭირა და თითქმის ყველას ბედ-იღბალს ის განაგებდა.

კაშელერნსტმა, როგორც მთელი სოფელი ადიდებდა, სახე მოიღმიჭა, რადგან უნდოდა მაინც და მაინც ღიმი გამოესახა სახეზე და პასუხის ნაცვლად თითონვე დაეკითხა:

— სად მიეჩქარები ეგრე, ტრაუგოტტ? მე მინდოდა გამეგო ასე ადრე სად გამგზავრებულა ჩემი ძვირფასი ნათესავი მეთქი!

— შვრია მიმაქვს ქალაქში გასასყიდათ, — მიუგო ბიუტნერმა. სიძის საძაგელ ღიმილს რომ უყურებდა, მოხუცს ბრაზისაგან სისხლი უშრებოდა, რადგან კარგათ იცოდა ამ ღიმილისა და ლაპარაკის იდუმალი მნიშვნელობა. ბიუტნერმა ის ის



იყო შოლტი ასწია, რომ ცხენისთვის გადაეწნა, მაგრამ კაშელ-ერნსტმა ცხენს აღვირში წააგლო ხელი და ისევ იმ ღიმილით ცხენს თავზედ ხელი გადაუსვა; მოხუცს რომ თავისი არ დაეშალა და მაინც გადაეკრა შოლტი, ცხენი კაშელს უსათუოდ ქვეშ მოიყოლებდა და გასქყლიტავდა.

კაშელერნტი პატარა ტანის, გამხდარი და დაჭარხლებული სახის პატრონი იყო. აცრემლებულ თვალებზედ ცხადად ეტყობოდა, რომ მაგარი სასმელები ძალიან უნდა ჰყვარებოდა. მოტვლებილი თავით, წამოგდებული ნიკაპით და უბალნო ტუჩებში აქა-იქ გამოჩრილი კბილებით კაშელერნსტი ბებერ ვირთავგას უფრო წააგავდა, ვიდრე აღამიანს. მოტვლებილ თავს განუშორებელი წოპიანი ქუდი უფარავდა; წინ სამიკიტნოს მოსვრილ-მოთხვრილი და გაქონილი წინსაფარი ჰქონდა აფარებული და ლურჯ წინდებში შალვრის ტოტები ჩაეკეცნა.

— გაჩერდი, ბებერო, გაჩერდი! — ეუბნებოდა კაშელერნსტი ცხენსა. მერე იმავე უმართლო და უაზრო ღიმილით სიმაჰრს მიუბრუნდა.

— ე საიდან გამოგიტყვერენია გაზაფხულზე მაგოდენა შვრია, შე დალოცვილო?

— სულ შევაგროვე, რაც კი მომეპოებოდა ამბარში, ზოგი ცხენებს შეეუნახე და ზოგიც გასასყიდათ გამოვიმეტე. მინდა, სანამ კაი მაზანდაა, ბარემ გავყიდო, თორემ ცოტა ხანს შემდეგ ისევ გაიფდება, მე მგონი.

— მეც რამდენიმე ასი ფუთი მინდა ვიყიდო. — სთქვა მიკიტანმა, — რასაკვირელია, თუ ძლიერ ძვირად არ დამიჯდება.

— როგორცა ფასობს, ეს ხომ კარგათ იცი და!..

— კიდევ ეგ არის, რომ ბაზრის მაზანდაზედ როდი მინდა ვიყიდო. როგორც ახლო ნათესავს, მე ხომ უფრო ნაკლებათ მომიყიდი, ტრაუგოტტ?

კაშელერნსტმა მშვენივრათ იცოდა ხოლმე თავის მოკატუნება, როცა ეს რაიმე მოსაზრებით იმისთვის საჭირო იყო.

— ნათესავი!.. — შეჰყვირა გაშმაგებულმა ბიუტნერმა. — ექვს ნახევარი პროცენტის თხოვნა ხომ შეიძლება, როცა იმავე



ნათესავს საშინლათ უჭირს ფული და დაგესხება? ჩამომეცალე გზიდან, ნულარ მაგვიანებ!

მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ბიუტნერმა კვლავ ასწია ხელი, რომ ცხენისთვის შოლტი გადაეწნა, კაშელერნსტი მაინც თავს არ ანებებდა.

— მომისმინე, ტრაუგოტტ, — კვლავ დაიწყო კაშელერნსტმა, — აკი გითხარ, შენთან მოსალაპარაკებელი მაქვს მეთქი. ამ ბოლოს დროს კიდევ მქონდა კარლ ლებერებთან შენი მამულის შესახებ მოლაპარაკება. გინდა გასესხებ ფულს და, როგორც ნათესავს, ხუთი პროცენტის მეტს არ გამოგართმევ. ვიცი, ეხლა ძლიერ გიჭირს ფული და ვადავწყვიტე ხუთი პროცენტის მეტი არ გამოგართვა.

გლეხმა დაუჯერებლად გადახედა სიძეს. რა უნდა მომხდარიყო ისეთი, რომ კაშელერნსტს ასე უცბათ გამოეცვალა თავისი გადაწყვეტილება? ამ წინაზედ ექვს ნახევარ პროცენტს თხოულობდა და იოტის ოდენსაც კი არაფერს უკლებდა, ისიც იმ პირობით, თუ კარლ-ლებერებტის ნაცვლად მამულის ეხლა თითონ დაიგირავებდა. კაშელერნსტი რომ სიყვარულითა და ნათესავურის გრძობით არავის შეღავათს მისცემდა, მოხუცმა ბიუტნერმა ეს მშვენივრათ იცოდა. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ სიძის სიწრფელე არა სჯეროდა, მაინც ძალიან მოსწონდა და ჭკუაში მოსდიოდა ხუთი პროცენტი... მაგრამ იქნება სხვაგანაც იშოვნოს ფული? იქნება ქალაქში ნახევარი პროცენტით უფრო ნაკლებათ მომცენ? გარდა ამისა, კარგი იქმნებოდა, კაშელთან არავითარი საქმე არ დაეჭირა და არავითარი დამოკიდებულება არა ჰქონოდა მასთან; კაშელერნსტს პირველი გირაოს ქალაღლიც ხელში ეჭირა და რომ მოენდომნა, ყოველ წუთს შეეძლო ამასაც მოეთხოვნა თავისი ფული და მამული ვალში გაეყიდნა.

— აბა, რას იტყვი, არ მოგწონს ჩემი წინადადება? — დაეკითხა კაშელი და ფიქრში წასული ბიუტნერი გამოაფხიზლა. — ყაბული გაქვს თუ არა? ხუთი პროცენტი, ჰა!

— მხოლოდ ფული ეხლავე უნდა მომცე.

— ფული ეხლავე მაშ! აგერ ზეითა მაქვს შენახული. შეგიძლიან ეხლავე წაიღო და კარლ ლებერენტს ფოშტით გაუგზავნო. აბა, სთქვი რალა, ყაბულსა ხარ თუ არა?

გლეხი ჯერ ისევ ჰფიქრობდა. როგორღაც არა სჯეროდა კაშელის სიტყვები. უსათუოდ რალაც მახეს მიგებს, რომელსაც მე ჯერ ვერა ვხედავო. თუ კაშელმა პატიოსანი კაცის სახე მიიღო, ეს ცხადათ იმის მომასწავებელია, რომ ვილაცის მოტყუილება და გაცრუება უნდაო, ჰფიქრობდა გლეხი.

— შენ იძახი ფული ზეითა მაქვსო, არა?

— ას თუმანზედ მეტი სკივრში მაქვს დაკეტილი, გინდა გაჩვენო, ტრაუგოტტ?

— მაშ ხუთი პროცენტი, ჰა? უფრო იაფად არ შეიძლება?

— მაგაზედ იაფად? რას ლაპარაკობ!... მართლა, ჩემზე დაც ხომ გაქვს ის მამული დაგირავებული, მე ამ საგანზედაც მინდოდა შენთან მოლაპარაკება. იმ თვის პირველიდან იმაშიაც ხუთი პროცენტი უნდა მადლიო, თორემ ოთხი ძალიან ცოტაა.

— ხომ არ გაგიჟდი?

— ორთავე გირაოში ხუთ-ხუთი პროცენტი! თუ გინდა ამ პირობით გასესხებ ფულსა! თუ არა და მე ხელს არ მომცემს, ტრაუგოტტ!

ეხლა კი მოხუცს მოთმინების ფიალა აეცსო. ბიუტენერმა მოიქნია შოლტი და ცხენს გადაუჭირა. მიკიტანმა, შენიშნა თუ არა, რომ მოხუცი ეხლა კი აღარა ხუმრობსო, ძლივს მოასწრო და გვერდზედ გადაუხტა. ცხენმა ჯერ რამდენჯერმე შეიტლინკა, რადგან შოლტის გადაკვრას სრულიად არ მოელოდა, და მერე გზას გაუდგა. აწითლებული გლეხი მობრუნდა სიძისკენ და საშინელი ლანძღვა-გინება და მუქარა მიაყარა. ამ დროს ურემი ხან ერთ მხარეს მიუხვევდა, ხან მეორეს, რადგან გაშმაგებული გლეხი თავის თავს ანგარიშს აღარ აძლევდა და საით ჰრეკავდა ცხენს, არც კი იცოდა. მიკიტანი კი ზედ შუა გზაზედ გაჩერებულიყო და სიცილისაგან ფერდებს იკერდა. გლეხის გაშმაგება ისე ახარებდა მიკიტანს, რომ ბავშვსა-



ვით ხტოდა და სიცილით სუნთქვა ეკვროდა. მისი თექვსმეტი წლის დოკლაპიაშვილი—რიხარდი დიდის ცნობის მოყვარეობით აღევნებდა ფანჯრიდან მამისა და ბიუტნერის საუბარს თვალსა და როცა დაინახა, რომ ბიუტნერი გაჯავრებული წავიდაო, ისიც კარში გამოვიდა, რომ გაეგო რა ამბავი იყო და მამა და ტრაუგოტტი რაზედ ლაპარაკობდნენო. კაშელერნსტს მეტის-მეტი სიცილისაგან ცრემლები სცვივოდა და, რასაკვირველია, ძლივ-ძლიობისას უამბო შვილსა რაშიაც იყო საქმე.

მოხუცი ბიუტნერი კიდევ კაი ხანი იწყევლებოდა და საცოდავი მარტო ამით-ღა იფხანდა გულის იარას. ჯავრი კი უფრო თავის თავზედ მოსდიოდა, რადგან ვერასგზით ვერ ეპატიებინა თავის თავისთვის, რომ კაშელერნსტმა მოატყუილა და ლაპარაკში გააბა. განა მთელმა სოფელმა არ იცის, თუ რომ ვისმეს კი ჰქონია „საძაგელ ვეშაბთან“ რაიმე საქმე, უსათუოდ მოტყუებული და ყინულზედ გაცრუებული დარჩომილა? მე რაღა ღმერთი გამიწყრა, რომ ეშმაკობას ვერ მივუხვდი? კაშელერნსტი თავისი უაზრო სიცილით „ცოფიან ძაღლს“ წააგავდა, სწორედ. ამ საზიზღარ და საძაგელ კაცს არაფრად უღირდა ისე მოეკატუნებინა თავი, რომ ადამიანს შეჰბრალებოდა კიდევ და ჰგონებოდა, რომ საცოდავი ჭიასაც კი ვერ გასქელიტავსო. კიდევ ეს თვისება შეელოდა, რომ სულელებს და გულუბრყვილო ხალხს ადვილად აბამდა ჯოჯოხეთურ ქსელებში.

ეხლაც ყველას ახსოვდა, რომ კაშელერნსტი უგროშ-უკაპიკოთ ჩამოვიდა ვალბენაუში და იმ კაცს, რომელსაც თვალზედ მისაკრავი ბისტიც კი არ მოეძებნებოდა, ეხლა თითქმის უთვალავ სარჩო-საბადებელს აგულვებდნენ. სამიკიტრო, რომელსაც თვალ ვადუწვდენელი მიწები ჰქონდა ირგვლივ, ეხლა კაშელერნსტის საკუთრებას შეადგენდა. სამიკიტროში კაშელერნსტმა საცეკვაო დარბაზი ააშენა და რაღაც სათამაშოები გამართა. ღვინისა და ლუდის გარდა საწვრილმანო საქონლითა და ხანდისხან ზორცითა და ხორბლეულითაც ვაჭრობდა. ბედი და იღბალი ყველაფერში თან დასდევდა. მამულების სყიდვა



გასყიდვამიაც შუაკაცობდა. ხმა დადიოდა, ამ ბოლოს დროს სოფელში გავრცელებულ გაყრასა და მამულების გაყოფაში მხურვალე მონაწილეობას იღებსო. ქალაქის ვაჭრების, ყოველგვარ აგენტების და შუაკაცების დიდ მეგობრათ ითვლებოდა სოფელში და ერთი კვირა ისე არ გაივლიდა, რომ ამისთანა ვინმეს არ შემოეფლო სამიკიტნოში და გაცხარებული სჯა ბაასი არ გაება.

ყველა ამას ბიუტნერების ქალის შერთვით კი მიაღწია! როცა ცოტა დამშვიდდა მოხუცი, შავმა ფიქრებმა გაიტაცეს. როგორ დაატყდა ყველა ეს უბედურება იმასა და იმის ოჯახს თავზედ? მაშ, როგორც ეტყობა, სამართალი აღარ ყოფილა ქვეყნათ! თუმცა პასტორი ქადაგებაში სულ იმას გაიძახის, უსა მართლო და უსინდისო კაცს აქვე, ცხოვრებაშივე დაატყდება თავს უბედურება და კეთილიც აქვე მიიღებს ღვთისგან ჯილდოსაო, მაგრამ ეს როგორღაც ვერ მართლდება იმასა და იმის ოჯახზედ. მაშ სამართალს ადგილი არა ჰქონია ქვეყნად!

ბიუტნერების მამული ძველთაგან ძველი იყო სოფელში და საეკლესიო წიგნებიდან სჩანდა, რომ თავიდანვე ამ მამულს ბიუტნერების გვარის გლეხები მფლობელობდნენ.

ჯერ კიდევ დიდ ომს არც კი არავინ მოელოდა, რომ ბიუტნერები ეკლესიის მნათეებათ იყვნენ სოფელში. ამ გვარს ერთგან და ორგან არ ამოიკითხავდით სოფლის ძველ სასაფლაოს ქვებზედ.

ოცდა ათი წლის ომის დროს, როცა გაღბენაუსაც ერთხელ და ორჯერ არა სწვევია მტერი და ერთჯერ და ორჯერ არ გაუნადგურებია ყველაფერი, ამ სოფელს შავი ქირი ეწვია და ერთ ცოლ-ქმართ გარდა მთელი ბიუტნერების გვარი სულ მთლად გაანადგურა. მას შემდეგ გაღბენაუში ბიუტნერების ერთი შტოლა დარჩა მხოლოდ. მაგრამ ეს უშვილო ბით კი არ მოსდიოდათ, ამის მიზეზი ის იყო, რომ უნცროსი შვილები ან სრულიად არ ირთავდნენ ცოლებს ან არა და თუ შეირთავდნენ, მაინც მამის ოჯახში რჩებოდნენ, მამასთან ერ-

თად ხნავდნენ მიწას და საბატონოსაც ერთად იხდიდნენ, მაშინ-  
დელი ჩვეულების ძალით გლეხები მოვალენი იყვნენ შვილები  
ბატონისთვის შინაყმათ მიეცათ.

გლეხი საკუთრების სრული პატრონი არ იყო იმ ჟამათ;  
ძალაცა და სამართალით ბატონის ხელში იყო, რომელიც მი-  
წის პატრონიც იყო და გლეხის სხეულისაც. მაგრამ ბიუტნე-  
რების ოჯახი სულ სხვა პირობებში იმყოფებოდა: თითონ მე-  
ბატონეებსაც ძალიან უყვარდათ ბიუტნერები, რადგან ამ საგვა-  
რეულოს თიანჭმის ყოველი წვერი კარგი მუშა იყო და დიდი  
სარგებლობა მოჰქონდა.

ჯერ ერთი შემთხვევაც არ ყოფილიყო ისეთი, რომ ვინ-  
მე ბიუტნერი რაიმე დამამცირებელ საქმეზედ ყოფილიყოს და-  
ყენებული, თუმცა ამგვარი მაგალითები ბატონყმობის დროს  
ერთი და ორი არა ხდებოდა. ბიუტნერები ყოველთვის თავის  
დროზედ და კარგად ასრულებდნენ საბატონო მოვალეობას,  
როცა კი საჭირო იყო, დაუყოვნებლივ გამოიყვანდნენ ხოლმე  
მუშებს ურმებით ან უურმოთ, იმისდა მიხედვით თუ რა იყო  
იმ ჟამათ საჭირო.

რასაკვირველია, გლეხი კაცი დიდი შეძლების პატრონი  
ვერ იქნებოდა ამისთანა დროს; გარდა ამისა ბიუტნერების  
ოჯახი ყოველთვის დიდი იყო და მიწა კი ნაკლებათ ჰქონდათ,  
მაგრამ, მიუხედავად ყველა ამისა, ბიუტნერები ყოველთვის მშვე-  
ნიერათ უვლიდნენ თავიანთ მამულ-დედულს, რისგამო მთელი  
თავიანთი ძალა ბატონ-ყმობის დროს არ გაჰვანტეს, ბატონ-  
ყმობის დროს, რომელიც მძიმე ლოდსავით დააწვა გლეხ კაცს,  
წაართვა ყოველი დამოუკიდებლობა და რაღაც ცივი გულ-  
გრილობა ჩაუნერგა გულში, რაიც დამოკიდებულ ადამიანის  
მულმივ თვისებას შეადგენს. ოჯახმა არ გასწყვიტა კავშირი და  
გაუყოფელი ღარჩა.

ბოლოს ეხლანდელი პატრონის პაპის დროს ბატონყმო-  
ბაც და მასთან ერთად ყოველგვარი საბატონო მოვალეობაც  
გადავარდა. მიწების გამიჯვნის დროს ბიუტნერების მამულის  
მთელი შესამედი მებატონეს ერგო.

ეხლანდელ ბიუტნერის მამის დროს ძალიან შეძლებულად სცხოვრობდნენ ბიუტნერები. ეს კაცი საკვირველი მუშაკი და გამჭირიხი ჭკუის პატრონი იყო და დაუღალავი შრომით თუ გონიერი მართვა-გამგოებით იქამდის მიიყვანა საქმე, რომ შეძლებულ კაცთა რიცხვშიაც კი ჩაირიცხა, თუმცა მოსავლიან წლებმაც შეუწყეს იმის გაკეთებას ხელი. ხელსაყრელ დროს მამულის ყიდვით ტრაუგოტტის მამამ მამა-პაპეული მამული ისევ გააფართოვა. მაგრამ მთელ თავის შემოსავალს ნიადაგის გაპოხიერებას ანდომებდა უმთავრესად, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში ელოდა მეურნეობისგან კარგ შედეგს.

იმისთვის მეტის-მეტად ძნელი იყო მამულის მთლად შერჩენა, რადგან მეზობელ მეპატონის მამული გლეხების მამულების შესყიდვით დღითი დღე იზრდებოდა და ბოლოს დიდ, თვალ გადაუწვდენელ სამფლობელოდ გადაიქცა.

სწორედ იმ დროს, როცა ტრაუგოტტის მამა წელზე ფეხს იდგამდა და მამულს დღითი დღე ზრდიდა, ოჯახის წევრები, იმ დროის მიმართულების მიხედვით თუ ძალით, თითქმის ყველანი გაიფანტნენ. როგორც უფროსი ვაჟი და ერთად ერთი მემკვიდრე, მხოლოდ ერთი ტრაუგოტტი-ლა დარჩა სახლში. როცა ტრაუგოტტს უცბათ გადაეცვალა მამა, აღმოჩნდა, რომ ცხოვრებულს არავითარი ანდერძი არ დაეტოვებინა. ეხლანდელ ბიუტნერის მამას, როგორც ნამდვილ გლეხს, საშინლად ეზიზღებოდა ყოველგვარი წერილობითი საბუთები. სასამართლოებისა და ადვოკატებისა იმას არა სწამდა რა. ვარდა ამისა მოხუცი იმ ხალხს ეკუთვნოდა, რომელთაც არც კი აგონდებათ, რომ როდისმე უეჭველად უნდა განშორდნენ წუთი სოფელს და ჰგონიათ, ყოველთვის ასე ვიქნებით და ჩვენს ცხოვრებაში არაფერი გამოიცვლებაო. ესეც რომ არა ყოფილიყო, ტრაუგოტტის მამას ანდერძი რაში ეკნაქებოდა, როცა დასაბამითვე ისე ყოფილა, რომ უფროს შვილს ყოველი სამკვიდრო რჩებოდა და ოჯახის დანარჩენნი წევრნი ხმა ამოუღებელივ ემორჩილებოდნენ ხოლმე თავიანთ ხვედრსა იმას ეგონა ეხლაც ასე მოხდება და ტრაუგოტტს წინააღმდეგობას არავინ გაუწევსო.



საქმით კი ისე არ გამოვიდა, როგორც მოხუცი ჰფიქრობდა.

სიკვდილის შემდეგ მოხუცს ქვრივი ცოლი და ხუთი შვილი დარჩა. უფროსი ვაჟი, ტრაუგოტტი, მამის სიკვდილის შემდეგ ოჯახის თავად დამოუკიდებელ პატრონად გადაიქცა. მეორე შვილმა მამის სიცოცხლითვე დაანება სოფელს თავი და ქალაქში გადასახლდა. მესამე ავსტრალიაში წავიდა და იქ დასახლდა საცხოვრებლად. ამ სამი ვაჟის გარდა ორი ქალიც დარჩა მოხუცს. ერთი ხომ გაღბენაუს მიკიტანსა ჰყავდა ცოლად და მეორე წისქვილის მუშამ შეირთო და მერე ქმართან ერთად ქალაქში გადასახლდა.

მთელი სამკვიდრო სახნავ-სათეს მიწას, შენობებს და სამეურნეო ნივთებს წარმოადგენდა. თუ რამე ფული მოიძებნებოდა ოჯახში, ცხონებულმა ქალების გათხოვებას, იმათ მზითევს, მიწის განოყიერებას და მამულის გაუკეთესებას მოანდომა.

უფროსმა ვაჟმა გამოაცხადა, რომ ის მზათ არის სამკვიდრო თითონ დაირჩინოს და ოჯახის სხვა წევრებს ფულით მისცეს თავ თავიანთი წილი—ეს ცხონებულ მამის სურვილი იყო, რომელიც ერთხელ და ორჯერ არ გამოუთქვამს სიცოცხლის დროს.

ამას როცა ამბობდა მოხუცი, სამკვიდროს დაუნაწილებლობის შესახებ უწინდებურად მსჯელობდა, მაგრამ ამ გვარი შეხედულება ახალ თაობას ბევრად არ ექაზნიკებოდა და არც სწამდა. არც ერთ მემკვიდრეს არ უნდოდა თავისი, საკუთარი სარგებლობით უკან დაეხია, რომ საგვარეულო მამულ-დედული მთლად და გაუნაწილებლად დარჩენილიყო.

ისინი თხოულობდნენ—გვითხარით, თუ ვინიცობაა გავიყავით სამკვიდრო, ყველას თავისს წილად რა გვერგებაო. მაგრამ მემკვიდრენი, როცა დარწმუნდნენ, რომ ასე ბევრი არაფერი გვერგებაო, აღარ დასთანხმდნენ მამულის გაყოფას და მოითხოვეს, რომ მამული საჯაროთ გაყიდულიყო.

უფროსი ვაჟი, რომელიც, რაც კი თავი შეესწავლა, სულ ამის ოცნებაში იყო, რომ საგვარეულო მამული მთლად შე-



ვირჩინო ხელშიო, ეხლა ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ სამკვიდრო ხელიდან არ წასვლოდა აი, სწორედ ეს იყო იმის მიზეზი, რომ ტრაუგოტტმა საჯარო გასყიდვის დროს თითონ იყიდა მამული, თუმცა ნათესავებმა ძალათ ასწიეს მამულის ფასი. იმას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ ტრაუგოტტი ვერ გადაიხდოდა ყველას წილს და ყველა ეს ვალად დააწვა მამულს. ტრაუგოტტს კიდევ დიდი მადლობა უნდა შეეწირა ღვთისთვის, რომ მემკვიდრეებმა მაშინვე არ მოითხოვეს ვალის გადახდა და ოთხ პროცენტისანი ვიზიტის წერილი ჩამოართვეს მხოლოდ. ასე ამ გვარად ახალგაზდა ბიუტენერი მამულს სამკვიდროს სრული ბატონ-პატრონი შეიქნა, რომელიც იმის მამის დროს სრულიად თავისუფალი იყო ვალებისაგან და ეხლა კი ისე იყო დატვირთული, რომ მისი კეთილ დღეობა ყველასათვის საეჭვო იყო.

ომებიც დაიწყო, რომლებშიაც ტრაუგოტტ ბიუტენერიც იღებდა მონაწილეობას. ცუდი და მოსავლიანი წლები, ადრინდელი და ნათელ დღეებსავე იცვლებოდნენ, მაგრამ მოსავლიანი წლებიც ვერაფერ სარგებლობას და შეღავათს აძლევდნენ ტრაუგოტტს, რადგან იმოდენა ფული არას დროს არა ჰქონდა, რომ ყველაფერი თავის დროზედ ეყიდნა და კაი შემთხვევებით ესარგებლნა. მოუსავლიანი წლები კი ისე აწუხებდნენ, როგორც დაიარაღებულ სხეულს აბჯარი აწუხებს ხოლმე.

მაგრამ ბიუტენერის წაქცევა და ფეხ ქვეშ გაქეღვა აგრეთვე ადვილი არ იყო.

მისი მამული მიწის გრძელსა და ვიწრო ნაქერს წარმოადგენდა, ისე რომ მამულის ერთი ნახევარი ძალიან იყო სახლს დაშორებული, რადგან შენობები მამულის სათავეში იყვნენ ამართული. მიწა მსუბუქი და სახნავათ ძალიან სქელი ვერ იყო. გარდა ამისა ბიუტენერის მამულს მდებარეობაც კარგი ვერა ჰქონდა, რადგან აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთის მხრივ სულ მთლად გახსნილი იყო და დასავლეთისა და სამხრეთით მთავრებილი ზღუდავდა. სწორედ ეს გარემოება იყო იმის მიზეზი, რომ ჰაერი უმეტეს ნაწილად ნესტითა და სიცივით იყო გაჟღენთილი და

წლის თბილი ნაწილი მოკლე იყო. ყველა ამ მიზეზთა გამო ნიადაგი მცირე მოსავალს იძლეოდა, მიუხედავად იმისა, რომ გლეხმა მოსვენება არ იცოდა და გამუდმებით მუშაობდა. რაც კი მოსავალი მოდიოდა, სულ სარგებელს უნდებოდა. და რაკი მაინც ვერ უძღვებოდა, ვალეები თან-და-თან იზრდებოდნენ. მამულის გაუმჯობესებაზედ ეხლა გვიან-და იყო ფიქრი. თუ დროვამოშვებით მაინც მოახერხებდა გლეხი ნიადაგის განოჯივრებას, არხის გაყვანას თუ სახლის შეკეთებას ან და თუ როგორმე სამეურნეო იარაღს შეიძენდა, ყველა ამას რაიმე მოულოდნელი უბედური შემთხვევა უნადგურებდა და უფუქებდა: სეტყვა, საქონლის გაწყვეტა, ავადმყოფობა, სიკვდილი ან რამე სხვა უბედურება მოსვენებას არ აძლევდნენ და ყოველ შრომას ამაოდ უხდიდნენ.

ბიუტნერის ცხოვრება საზარელ ტალღებთან ბრძოლას წააგავდა, იმ ადამიანის ბრძოლას, რომელიც ჯერ კიდევ დასცურავდა ზღვის ზვირთებზე, მაგრამ იმიტომ კი, რომ უკანასკნელ ღონეს ხმარობდა და შრომით წელში სწყდებოდა.

აი, ამისთანა ბრძოლით ბიუტნერმა სამოც წელს მიაღწია.

#### IV

მოხუცი ბიუტნერი პროვინციის უმთავრეს ქალაქში შევიდა და, როგორც ყოველთვის, „თავგამეტებულ გმირის“ სასტუმროში გაჩერდა. ცხენი თითონვე წაიყვანა თავლაში, თითონვე მოუარა და მერე ბაზრისკენ გასწია. დღეს საბაზრო დღე იყო და მთელი მოედანი სოფლებიდან ჩამოსულ ურმებით თუ ხალხით მთლად გაქედილი იყო. ბიუტნერი ერთხელ და ორჯერ არა ყოფილა ამ ბაზარში და ამიტომ ნაცნობიც ბევრი გამოუჩნდა—მეწვრიმალეები და ხელოსნები წამ-და-უწუმ უძახდნენ და თავ-თავიანთ დუქანში იწვევდნენ. მაგრამ ბიუტნერს დღეს იმათთვის არა სცალოდა, რადგან სულ სხვა მიზეზით იყო ქალაქში ჩამოსული და სულ სხვა რამე აფიქრებდა. ჯერ

თავისი საქონელი უნდა გაეყიდნა სარფიანად და მერე ნახავდა ზავაქროთ დარჩებოდა რამე თუ არა.

მოედანზედ ერთი კუთხე იყო, სადაც ხორბლეულობით ვაჭრობა იყო გაჩაღებული. ეს კუთხე ვისაც კი ან გაეყიდნა როდისმე, ან ეყიდნა ხორბლეული, ყველამ კარგათ იცოდა. ბიუტნერი ჯერ არც კი მისულიყო ამ ადგილს, რომ ვილაც ვაჭარი მიეგება ხელებ გაწვდილი და ჩამოსვლის მიზეზს დაეკითხა. ცოტა ხნის შემდეგ შეგროვილ გლეხის ჯგუფში ამოჰყო თავი; აქ მხარზედ არტყამდნენ და ეკითხებოდნენ, აქამდის სად იყავი და რატომ სადმე არა სჩანდიო. თითქმის სრულიად უცნობი ხალხის ასეთი ალერსიანი და ტკბილი მიგებება, ცოტა არ იყო, არცხვენდა მოხუცს და აკვირვებდა. მოტყუილებას ხომ არ მიპირებენო?—ჯიუტად ჰფიქრობდა ბიუტნერი და როცა დაეკითხნენ, ხომ არაფერი ჩამოგიტანია გასასყიდა აო, ბიუტნერმა ფრთხილი და თავდაქერილი პასუხი მისცა. მერე ამ ჯგუფს თავი დაანება და მეორეში გადავიდა. როგორც ეტყობოდა, მოხუცს ჯერ მაზანდის გაგება უნდოდა. ხელები ზურგზედ შემოეწყყო, დინჯის ნაბიჯით დადიოდა და ყოველ სიტყვას გულდასმით ისმენდა. მყიდველნი ძალიან ბევრნი იყვნენ და შვრიას კი უფრო მეტი მუშტარი ჰყავდა. როგორც სჩანდა, ცოტა საქმე არ გარიგებულოყო მოედანზედ, რომ საცა გინდოდა და არ გინდოდა, შეთანხმების ნიშნათ, მოვაჭრენი ერთმანეთს ხელს ართმევდნენ.

ცოტა ხნის შემდეგ ბიუტნერმა ბაზარს თავი დაანება და, მწარედ დაფიქრებული, სადღაც წავიდა. ვაჭრებს ყვირილზედ ეტყობოდათ, რომ გლეხის მოტყუილების სურვილით იყვნენ გატაცებულნი და ამ ეამად სხვა არა აფიქრებდათ რა.

დღეს კი ბიუტნერს უსათუოდ ხელსაყრელათ უნდოდა შვრიის გაყიდვა, რომ ამ ზამთარს დაკლულ ძროხის ნაკვალად სხვა ეყიდნა

ამ დროს მოაგონდა, რომ შარშან ქალაქის შიგ შუა ნაწილში, ერთ კანტორაში, ძალიან კარგ ფასად გაჰყიდა ქვავი და ეს კანტორა დღევანდლამდის არ იფიწყებს ბიუტნერს და





სამ თვეში ერთხელ პრეისკურანტებს უგზავნი: ამ ორი თვესავე სამი დღის წინათაც მოხვდა ხელში ამგვარივე პრეისკურანტი. ფირმა აცხადებდა მოტანილ ხორბლეულში „დიდ ფასს“ გადავიხდით და ყოველგვარ საქონელს გამყიდველთათვის ხელსაყრელად ვიყიდითო.

რატომ ისევ სამუილ გარრასსოვიცს არ უნდამივმართო და ბედი ისევ იქ არა ვცადოო,—გაიფიქრა გლეხმა: თუ ვერა გავარიგე რა, ბაზარი და მოედანი ხომ არსად გამექცევიანო?

გარრასსოვიცის კანტორა ქალაქის ერთ-ერთ ვიწრო ქუჩაზედ დიდ სახლის ქვედა სართულში იყო მოთავსებული. ჯერ ქვით დაფენილ გრძელ დერეფანში უნდა შესულიყო ადამიანი, რომელსაც ეზოში მიჰყავდა, და იქ კანტორის კარებსაც მიაგნებდა.

ბიუტნერმა ჯერ კარი დააკაკუნა, დერეფანშივე მოიხადა ქუდი და მერე ძლიერ გაჰბედა და მოწიწებით კანტორის კარები შეაღო. კანტორა გრძელ და ვიწრო ოთახში იყო მოთავსებული და მოაჯირით შუაზედ იყო გაყოფილი. მოაჯირს იქითა მხარეს რამდენიმე კაცი მაგიდებს მოსჯდომოდა და რაღაცას სწერდა

ვიღაც ახალგაზდა ბიუტნერის შესვლისთანავე ფიცხლავ ჩამოხტა სკამიდან გლეხს მიუახლოვდა და მოსვლის მიზეზს დაეკითხა. მოხუცმა მიუგო, ცოტაოდენი შვრია მაქვს გასასყიდი და თქვენ ხომ არ იყიდითო.

— რამდენი გექნებათ?—დაეკითხა ახალგაზდა კაცი და კალამს სახელოზედ დაუწყო წმენდა.

— ასე ათიოდე ტომარა იქნება,—მიუგო გლეხმა.

ახალგაზდა კაცმა შედიდურად გაიღიმა და მიუგო,—ჩვენ დიდძალ საქონელს ნარდად ვყიდულობთ მარტოო.

გლეხი ვერ მიუხვდა რის თქმა უნდოდა ახალგაზდა კაცს. ბიუტნერი დაეკითხა, მაგრამ მაინც ვერ ვაიგო და კვლავ დაეკითხა. მწერლები მოხუცისკენ მობრუნდნენ და იმის ძველ გემოვნებაზედ შეკერილ სერთუქს დაცინვით შეჰყურებდნენ.



ამ დროს მეორე ოთახიდან შუატანის კაცი გამოვიდა; ახლად გამოსული კანტორის პატრონ-ბატონი სამუილ გარბასოვიცი იყო. სამუილს ცხვირი მოკაუჭებული ჰქონდა, თავი მოტვლეპილი და წითელი წვერები ორათ გაეყო. კანტორაში მომუშავენი ფიცხლავ მიბრუნდნენ და ისევ წერა დაიწყეს.

გარბასოვიცმა მოხუცს თვალები დააშტერა, მერე მიუახლოვდა, ხელი გაუწოდა და უთხრა:

— გამარჯობა, ძვირფასო ბიუტნერ! რითი შემიძლიან გემსახუროთ?

გლესს მეტად გაუკვირდა—საიდან უნდა მიცნობდეს ეს უცნობი კაცი და საიდან იცის ჩემი გვარიო? თითონ ბიუტნერს სრულიად არ აგონდებოდა უცნობი ბატონის სახე, ისე რომ, მგონი, არასოდეს არ შეხვედრია და არ უნახავს.

— მე კარგათ გიცნობთ, ბ. ბიუტნერ!—განაგრძო ვაჭარმა.— თქვენ ცნობილი პირი ბრძანდებით. თქვენ ჩინებული მამულის პატრონი ხართ გალბენაუში, არა?

გლესი ხახა დაღებული და თვალეზ დაქყვტილი იდგა და, გაკვირვებული, გონს ვეღარ მოსულიყო.

— მე მშვენიერათ გიცნობთ, ბ. ბიუტნერ, მშვენიერათ! ჰო, აბა რა სამსახური შემიძლიან გაგიწიოთ?

ამ დროს ახალგაზდა კაცმა თავის ბატონს რაღაც წასჩურჩულა.

— რაღა ლაპარაკი უნდა, ბიუტნერის მოტანილ შვრიას იყიდლით კიდევ, ბელვიც, არა?—ხმა მაღლა დაეკითხა ვაჭარი.

— მე მეგონა...—დაიწყო ახალგაზდა კაცმა.

— რა იყო, რა მეგონა! თქვენ მარტო გგონიათ და მე კი ამისთანა ვაჭარს მაკარგვინებთ. რასაკვირველია, ვიყიდით, ბ. ბიუტნერ, თქვენ შვრიას! ჩვენ არც კი გავსინჯავთ ხოლმე თქვენგან მოტანილ საქონელს, ისე ვიყიდით მუდამ. შვრია ქალაქში გაქვთ ჩამოტანილი?

გლესი დიდი ხანი ეძებდა და ბოლოს სერთუკის უკანა ჯიბიდან ტილოს პატარა ტოპრაკი ამოიღო და გარბასოვიცს გაუწოდა.



— რა, ნიმუშია? რა საკირო იყო, ბ. ბიუტნერ, უმაგი-  
სოთაც კარგათ მოვრიგდებოდით! თქვენ საქონელს გასინჯვა  
არა სკირდება. ლაპარაკი არ უნდა, პირველი ხარისხისა იქ-  
ნება.

მიუხედავად ამ სიტყვებისა, გარასსოვიცმა მაინც გახსნა  
ტოპრაკი, ხელის გულზედ წამოაყარა შვრია და კაი ხანს სინ-  
ჯავდა.

— აკი გითხარით, ვიყიდიო მეთქი! ჩვენზედ მეტს არა-  
ვინ მოგცემს ქალაქში! ბელვიც, აბა ვინმე გაგზავნეთ „თავ-  
გამეტებულ გმირის“ სასტუმროში. შვრია აქ უნდა მოვიტა-  
ნოთ. თქვენ კი ჩემთან შენოიარეთ. მიაბზეთ რა ამბებია სო-  
ფელში, მოსავალს როგორი პირი უჩანს და ხომ კმაყოფილი  
ხართ თქვენის ბედისა.

გლესს ჯერ გონება არც-კი მოეკრიფა, რომ მეზობელ  
ოთახში ამოაყუო თავი. ამ ოთახის ერთად-ერთი ფანჯარა ეზო-  
ში გადიოდა. წითელ წვერა გაქარმა თითქმის ძალით ჩასვა  
გლესი სავარძელში და თითონაც იმის პირ და პირ მაგიდის  
წინ ჩამოაჯდა.

— აბა, ჩემო ძვირფასო, როგორ მიდის თქვენი საქმე  
გალბენაუში? მე კარგათ ვიცი იქაური ამბები. მიწა ისე, სა-  
შუალოა და ცოტა მალლობი ადგილია, არა? დაგვიანებული  
ზამთარი ცოტას შეგაწუხებთ ხოლმე. ქვავს ჯერ კარგი პირი  
უჩანს, მაგრამ ბოლოს მარცვალი მსუბუქი გამოდის ხოლმე,  
არა? ვიცო, ყველაფერი კარგათ ვიცი. აბა, ახლა ის მითხა-  
რით, გაზაფხულის ნათესების საქმე როგორღაა?

— ეხლა ჩემი ვაჟი და ქალი კარტოფილსა სთესენ, მერე  
კომბოსტო-ლა დაგვრჩება. მე მგონი, ერთი-ორი კვირის შემ-  
დეგ სუყველაფერს მოვრჩებით.

-- მომილოცავს, მომილოცავს! უსათუოდ ოჯახი დიდი  
გექნებათ, ბიუტნერ?

— დიად, საკმარისი გახლავართ, ბატონო, — ღიმილით  
მიუგო გლესმა. — შვილის - შვილებით რვა ხაზა გვაქვს მშვიერი  
და ყველას ჭამა უნდა... დიად!

— მერე რა უშავს, სანაცვლოთ, ხენისა და მკის-  
 დროს მუშა ხელიც თქვენ გინაზრდეთ, — არა, ბ. ბიუტნერ?  
 დიდი ოჯახი ღვთის კურთხევით, მით უმეტეს გლეხი კაცის-  
 თვის. მე ვიცი როგორცა სცხოვრობენ სოფელში, მშვენიერ-  
 რათ ვიცი. მერწმუნეთ, ბატონო, კარგად ვიცი. შემოდგომის  
 ნათესი როგორილა?

გლეხმა უამბო, რომ ქვევმა ჩინებულათ გაატარა ზამთარი  
 და თითქმის სრულიად არ დაძრულაო.

— სანახავთაც-კი სასიამოვნოა, მე და ჩემმა ღმერთმა.

— სასიამოვნოა, ღმერთმანი, მაგისტანა კარგ ამბების გა-  
 გება! როგორც გეტყობათ, კაი მოსავლის იმედი უნდა გქონ-  
 დეთ. მაშ წლებულს გლეხები ფულებს იშოვნიან, ჰა? თუ გლეხს  
 ექნება ფული და მაშინ ხომ ყველას ექნება.

— თქვენ პირს შაქარი!.. რასაკვირველია, ძალიან კარგი  
 იქნება, ბ. ვარასსოვიც! — მიუგო თავის ქექით გლეხმა. —  
 მხოლოდ ესლა კი ვერსად იშოვნი ფულსა. ღმერთო, ღმერთო,  
 როგორ გაძნელდა ამ ბოლოს დროს ფულის შოვნა!

— ჰო, მაგრამ თქვენ კი საჩივლედი არა გაქვთ-რა, ბიუტ-  
 ნერ! თქვენი მამულის პატრონი როგორ უნდა სჩიოდეს? ნება  
 მიბოძეთ გკითხოთ რამდენი მორგენი მიწა გაქვთ?

— ტყანათ ორას სამოც და ათი მორგენი\*) იქნება.

— რას ამბობთ? ეგ ხომ მებატონის მამულსაც არ დაუ-  
 ვარდება. კიდევ რომ წუწუნებთ! ღარიბმა ხალხმა რაღა უნდა  
 ჰქნას, მაშ!

— გადასახადები და ვალები რომ არ ყოფილიყვნენ, კი-  
 დევ რა უშავდა.

— ვიცი, ვიცი, რომ სოფლად ცხოვრება გაჭირდა. განა  
 ვალბენაუში გადასახადი და ბევარი ვერც დიდია, რომ სჩივით?

პასუხათ ბიუტნერმა მთლად გადუშალა გული და სული.  
 ვარასსოვიც გულმოდგინეთ უგდებდა ყურსა; მხოლოდ დრო  
 გამოშვებით თუ ჩაურთავდა სიტყვას, მაგრამ ისეთ სიტყვას-კი,

\*) გერმანიაში 384 კვ. საყ.



რომელიც უფრო გულახდილათ აღაპარაკებდა გლეხს. ბოლოს იმ საგანსაც მიუახლოვდა ბიუტნერი, რაც მძიმე ლოდით აწვა გულზედ და მოსვენებას არ აძლევდა: ბიუტნერმა თავის მძლავრ მეზობელზედ და იმის მამულ სალანდზედ დაიწყო ლაპარაკი.

— დიად, მე სრულიად გეთანხმებით, ბ. ბიუტნერ, — შესძახა ვაქარმა. — მაგისტანა მძლავრი მეზობლის ყოლა, რასაკვირველია, სახუმარო არ არის. მაგისტანა ხალხი ისეთი გაუმადლარი და ხარბია, რომ მზათ არის უკანასკნელი ლუკმაც კი პირიდან გამოჰგლიჯოს საწყალ გლეხს. ჩვენი ხალხისთვის ეგ დიდი ზვარბი და თვალ გაღუწვდენელი მამულები სასიკვდილო სენს წარმოადგენენ. თავისუფალი და დამოუკიდებელი გლეხობა სახელმწიფოს კეთილდღეობის საფუძველი ყოფილა და კიდევ იქნება მუდამ. თუ გლეხი არ გვეყოლება, ჯარას-კაცებს ვინლა მოგვეცემს მაშინ, ვინ? სად უნდა ვიშოვნოთ ჩვენი ჯარისთვის საჭირო ჯანსაღი ახალგაზდა კაცები, თუ არ გლეხობაში? თქვენი მამული რამდენიმე მხრით საზღვრავს სალანდს თუ მარტო ერთის მხრით?

გლეხმა უამბო, რომ თითქმის ყველა მხრიდან ვარ შემოზღუდულიო და თან ნათესების გაფუჭებაც უამბო.

— საშინელებაა! — შესძახა ვაქარმა და ისე აჩვენა თავი, თითქოს ძალიანა სწუხეს გლეხის უბედურებასაო. — აბა, სადა სცალიან გრაფსა, რომ ვილაც გლეხის ნათესების გაფუჭებაზედ თავი შეიწუხოს. ძალიან სამწუხაროა ყველა ეს, ძალიან! გრაფი ხომ არ შემოგვაქრებიათ როდისმე მამულსა?

ბიუტნერმა გამოუცხადა, რომ გრაფი ეხლაც მევაქრება ტყესა, მაგრამ მე გადაწყვეტილი მაქვს ერთი მტკაველიც კი არ დაეუთმო ჩემი მამულიდანაო. ამის გაგონებაზედ გარრასლოვიცმა ყურები დაქვეითა და მთლად სმენად გადაიქცა. მერე, თითქო გლეხის დარდით შეწუხდაო, ისიც დაფიქრდა.

სამწუხაროა, სამწუხარო! მერე ყველა ეგ როგორ აღატაკებს კაცს. რამდენი დარდი და საფიქრებელი გაქვთ, ძვირ-



ფასო ბიუტნერ! იქნება დაგირავებულიცა გაქვთ მამული, მაშინ ხომ აშენდებოდა თქვენი ოჯახი!

— ოჰ, ღმერთო! ღმერთო!—გარდასსოვიცისაგან თითქოს გულუბრყვილოთ ნათქვამ სიტყვებზედ გულ მხურვალეთ შესძახა გლახმა და ფეხზე წამოხტა.—ვალეზი, ვალეზი. იმდენი ვალი მაქვს, რომ ველარც კი ვსუნთქავ იმათ სიძიმის ქვეშ. ცოტა ნაკლები რომ მქონოდა ვალი, კიდევ, როგორც იქნებოდა, ფეხზედ წამოვდებოდი და წელში გავიშლებოდი, მაგრამ ვალეზს რა ვუყო?

— ძალიან დიდი ვალი გაქვთ? ამას მე, როგორც მეგობარი, ისე გეკითხებით.

ერთ წუთს გლახი გაჩერებული იყო, ეტყობოდა, გულში ვალეზსა სთვლიდა და მერე გულჩათუთქულმა ძლივს-ღა წარმოსთქვა.

— ოც-და-ორი ათასი მარკა იქნება.

ვაქარმა ოდნავ დაუსტვინა, თავი გააქნია და წარბები მაღლა ასწია.

— კარგა ბლომით ყოფილა.

— ხომ ბევრია, არა?—დაეკითხა გლახი, საოცრათ მოიკუმშა და ნაღულიანათ მიწას ჩააჩერდა.

— კარგი და სარგებელის გადახდას როგორღა ახერხებთ, რომ არ მესმის?—ამ სიტყვებთან გარდასსოვიცმა პატარა ქაღალდი აიღო და ანგარიში დაიწყო.

— დიად, ძვირფასო ბიუტნერს, აქ არაფერი გამოდის! როგორღა სტოკერობთ მიკვირს!.. მერე ისიც მაგოდენა ოჯახით. ეგ ყოვლად შეუძლებელია! თქვენ თავს ატყუილებთ მხოლოდ და მეტი არაფერი.

— ძნელია, ძნელი, — ოხვრით წარმოსთვა ბიუტნერმა, — ხანდახან იქამდის მივა ხოლმე საქმე, რომ მზათა ხარ შენივე თავი დაავირავო, ოღონდ საღმე იშოვნო სარგებლის შესატანი ფული. ისეც ყველაფერში უარს ეუბნები შენ თავსა და დილიდან საღამომდის მოყოლებული მუშაობ გამუდმებით, კუჭს ვერ გაიძღობ, რადგან საითაც მიიხედავ, ყველგან რამე გაკლია

და რამეა საქირო. რაღაცხოვრებაა, როცა ისე გახვევია ვალი, როგორც ძაღლს რწყილი.

— მერე ეგრე გულგრილად იტანთ ყველაფერს? სწორედ ვითხრათ, არ გაქებთ, რომ მოვალეებისთვის ეგრე იწუხებთ თავსა.

— იმათ რა მერე, რომ მე ვიტანჯვი? ეგ მამული ეგრე ვალებით დატვირთული მივიღე. ჩემმა ნათესავებმა მაგაზედ იაფად არ დამითმეს და რა მექნა.

— აქ ერთი სახსარი-ლა დარჩენილა, ჩემო კარგო—მიუგ-დლოთ ეგ მამული თქვენს მოვალეებს და ამით თავი დააღწიოთ. მოკლეთ და გარკვევით უთხარით: მე აღარა მსურს ამ მამუ-ლის წარმოება. დაე სხვა ვინმემ სცადოს სარგებლის გამოღება და მე კი გამანთავისუფლეთ, მეყოფა ამდენი ტანჯვა. აბა უყურეთ როგორ დაიღრიჯებიან. ერთი არავინ მოჰკიდებს ხელს, ნუ გეშინიანთ! მაშინ ყველანი მოვლენ და მუხლებზედ ზოქვით შეგევედრებიან, ისევ შენ მოჰკიდე ხელიო. არ იზამენ ასე და სრულიად დაეკარგებათ გირაოს ქაღალდები. ამისთანა საქმეები ერთხელ და ორჯერ არ გარიგებულა. თქვენ თითონ გამოაცხადეთ მამულის საჯაროთ გასყიდვა, რადგან სხვაფრივ ხსნა არ არისთქო, აბა უყურეთ, როგორ დაჰკვიანდებიან თქვენ-ნი მოვალეები. იქნება თქვენვე იყიდოთ მერე ან რომელმამე თქვენმა შვილმა და მაშინ ცოტადენი ვალი შეგიმსუბუქდე-ბათ. ამისთანა საქმეებში ცოტა ფრთხილად კი უნდა იყვეს ადამიანი! სხვა სახსარს მე არაფერს ვხედავ. კიდევ მადლობა ღმერთსა, რომ ერთი სახსარი მაინც დარჩენილა!

ბიუტნერმა თავი გააქნია. რასაკვირველია, მოხუცმა სრუ-ლიად ვერ გაიგო ამ წინადადების აზრი, მაგრამ პატიოსნებამ მაინც წასჩურჩულა, რომ კაი საქმეს ვერ ეუბნებოდნენ.

გლეხმა გამოაცხადა, რომ მე ჩემ მამულში მინდა დავრჩე და იმედი მაქვს, როგორმე გავცისტუმრო სარგებელი, თუ ღმერ-თი მიშველის და ცოტა კარგი წლები დაგვიდგება და ვინმე დამეხმარება ეხლაო.

ამ დროს სასტუმროდან შვრიაც მოიტანეს. კანტორიდან ახალგაზდა ვაჟი შემოვიდა და გამოაცხადა, ტომრები მოვიტანეთ და ეზოში დავალაგეთო.

— მაშ მიიღეთ, ბ. ბიუტნერ, თქვენი ფული—მიუბრუნდა ვაჟარი,—იქ პირველ ოთახში მოითინეთ, მე თითონ გამოგყვებით.

გლახმა ფული მიიღო და, რასაკვირველია, ფულის მიღებაში ხელი უნდა მოეწერა, მაგრამ ხელის მოწერა ასე ადვილი არ გამოდგა, რადგან დიდი ხანი იყო, რაც ბიუტნერის ხელი წერას გადაეჩვია, ბოლოს როგორც იყო, მაინც მოახერხა და ქალღმერთს თვისი სახელი და გვარი გამოიყვანა.

მიუხედავად იმისა, რომ ბიუტნერმა ფული დაითვალა და ქისაშიაც კი ჩააწყო, მაინც არ მიდიოდა. ის გაჩერებულიყო ერთ ადგილას, ხელში შლიაპას ატრიალებდა და თითქოს რაღაც დარდისა და ვარმის შესახებ ლაპარაკს აპირებდა.

მოხუცის ასეთი საოცარი საქციელი შეუმჩნევლად არ გამოეპარა ვაჟარს, რომელიც დახლთან გაჩერებული ვილაცის ელაპარაკებოდა.

— რა იყო, ბ. ბიუტნერ, იქნება რამეთი შემოძლიან კიდევ დაგეხმაროთ? ჩვენ ნიადაგის გასანოყიერებელი სითხე ვვაქვს დამზადებული, ხომ არ ინებებთ?

— არა, რათ მინდა!—მიუგო გლახმა.—ეგ არ მინდა მაგრამ სხვა რამეხედ მინდოდა თქვენთან მომელაპარაკნა,— იქნება რამეს მირჩევდეთ, ერთ გირაოს ქალღმერთს ვალის გადახდას თხოულობენ და უკანასკნელ ვადათ ივანობა დღე დამინიშნეს!

— ჰოო!—შესძახა ვაჟარმა და გლახს თავი გაკვირვებულად აჩვენა.—ამ საქმეში კი ვერაფერს გირჩევთ, რადგან გირაოებისა მე არა მესმის—რა... მაგრამ მიუხედავად ამისა გლახს მეორე ოთახში გაიწვია მაინც.

— მაშ ეგრე, თხოულობენ ივანობა დღისთვის ვალი გადაიხადეო? ეგ გირაოს ქალღმერთი მერამდენეა რიცხვით? რამდენი სარგებელია? ვადა როდის გასდის?





გარრასსოვიცჳა დაწვრილებით გამოჰკითხა ყველაფერი და მერე რალაცის ანგარიში დაიწყო. მოხუცი კი მოუსვენრად აღევნებდა გარრასსოვიცის სახის გამომეტყველებას თვალსა და შეძრწუნებულჳა შენიშნა, რომ ვაჰარმა ჯერ ნაღვლიანათ თავი გააქნია და მერე წარბებ აწეული რალაცაზედ დაფიქრდა.

ბოლოს გარრასსოვიცი წამოდგა ფეხზედ, მიუახლოვდა გლეხსა და შივ სახეში ჩააშტერა თვალები. მერე გამოუცხადა, ფულებს შე თითონ ვერ მოგცემ, რადგან მე ვაჰარი ვარ და გირაოებში ფულის მიცემა ჩემი საქმე არ არისო. მაგრამ რა კი ჰხედავს, რომ ბიუტნერი პატროსანი კაცია და იცის, რომ არავის მოტყუილებას არ იკადრებს, უნდა როგორმე დახმარება გაუწიოს. იმას ერთი მეგობარი ჰყავს, რომელიც მაგისტანა საქმეებში ძალიან გამოცდილია. აი, სწორედ იმ კაცთან წაიყვანს და შეიძლება იმ მეგობარმა ფულიც კი მისცეს ბიუტნერს, მაგრამ ამ საქმეს მარტო მეგობრობით და ნაცნობობით იკისრებს, თორემ მაგგვარ საქმეებს გარრასსოვიცი არასოდეს ზელს არ მოჰკიდებს.

ამ სიტყვებთან გარრასსოვიცი ტელეფონს მიუახლოვდა და ზარი დარეკა.—გამარჯობა! ბ. შენბერგერი კანტორაში შრძანდება? ცოტაოდენი სალაპარაკო მაქვს... გმადლობთ!

გლეხი განცვიფრებული შეჰყურებდა რაც ჰხდებოდა იმის თვალწინ. იმას მთელ თავის სიცოცხლეში ლაპარაკითაც კი არ გაუგონია ტელეფონზედ რამე არა, თუ თავის საკუთარი თვალთ ენახა ასეთი საუცხოვო მანქანა.

გარრასსოვიცი გაჩერებულიყო ტელეფონთან და სიცილით წელში ცხრათ იხრებოდა, რადგან გლეხის განცვიფრება შეტად სასაცილოთ მიაჩნდა.

— აბა, ეს ყურზედ მიიღეთ!—მიუბრუნდა გარრასსოვიცი გლეხსა და მანქანის ერთი ნაწილი მიაწოდა.—მიიღეთ, რისა ვეშინიანთ, ხომ არ გიკბენთ.

მაგრამ გლეხის შეცდენა ვერც აღვილი არ იყო.

ამ დროს პასუხიც მოვიდა.



— ჰო, გარრასსოვიცი... დიად, დიად!.. გამარჯობა, შენბერგერ. აქ კანტორაში ერთი გაღბენაუელი მემამულეა, ბ. ბიუტნერი. გირაოს ქალაღდი სხვა პირზედ სურს გაღდიტანოს. შეიძლება შემოვიაროთ?

ამის შემდეგ ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვიარდა და გარრასსოვიცი გაფაციცებით ტელეფონს ყურს უღდებდა.—მერე უცებ გაღიხარხარა; დაცინვით გაღახეღა გღეხსა და ჩასძახა ტელეფონში:

— კაფფერუს<sup>1)</sup> უჭირს ძალიან... ფეინეს მასსემატენ...<sup>2)</sup> რას ლაპარაკობ?! შენ მეუუყე.<sup>3)</sup> როგორ? მაღას რაღა ლაპარაკი უნდა. რასაკვირვეღია კიპზედ<sup>4)</sup> უნდა გავაკეთოთ... არ მესმის! კაფფერი ნახვერად მეხუღეა<sup>5)</sup>. დარღი ნუ გაქვს რებუსსიშ<sup>6)</sup> მოგცემ. კარგი, კარგი. მოვალთ მაშ! მშვიღლობით! გათავღა!

— ამას ტელეფონი ჰქვიან, ჩემო კარგო!—მიუბრუნღა გარრასსოვიცი და სიციღლით მხარზედ ხელი დავკრა გღეხს.—ხეღავთ ჩვენთან რამღენი რამე ისწავღეთ? ეხღა შეგიძღიანთ სოფელში უამხოთ თქვენს ნაცნობებს.

მერე დაუმატა, ეხღა კი შენბერგერთან უნდა წავიღეთოღა და კარებისკენ გასწია.

ისიღლორე შენბერგერის საკომისიო კანტორა ქალაქის მეორე ნაწიღლში, იმგვარსავე მისახვევში იყო მოთავსეღული, როგორშიც გარრასსოვიცის კანტორა. გარრასსოვიცი პირღდაპირ კანტორაში არ შევიღა, ირგვეღივ მოუარა და გღეხი ეხოღდან შეიყვანა კანტორის უკანა ოთახში.

ამ ოთახში საწერ მაგიღდას ვიღაც სქელი თავღოტვღეპიღლი კაცი უჯღა. მისიღღირღონი, შავი და ჩაცვივნული თვალღები მოკალუქეღულ ცხვირთან შეზავეღბით უცნობ კაცს ბურნაქოს ამგზავსეღბღენ

— გამარჯობა, შენბერგერ!

— გაგიმარჯოს, სამ.

1) ე. ი. არა. ურიას<sup>2)</sup>. ხელსაყრელი საქმეა<sup>3)</sup>. გაღარღულხარ<sup>4)</sup>. საღახვერღოთ<sup>5)</sup>. გაუღებარია<sup>6)</sup>. მოგებას.



სქელი კაცი იჯდა ტყავის გაცვეთილ სავარძელში და არც კი მოძრაობდა, თითქოს სავარძელს შესისხლხორცებია სამუდამოთაო. გარრასსოვიცს, რომელსაც ვაქრები „სამათ“ იცნობდნენ, როგორც ეტყობოდა, მშვენივრად უნდა სცოდნოდა თავისი მეგობრის ჩვეულებები. გარრასსოვიცმა ორი სკამი მიდგა მაგიდასთან, ჯერ გლეხი დასვა და მერე თითონაც ჩამოჯდა.

— აი, ჩემი კაი მეგობარი ბ. ბიუტნერი მოგიყვანეთ. პატიოსანი და მართალი კაცია და თქვენ თავისუფლათ შეგიძლიანთ ენდოთ და რამდენიც გინდათ, ასესხოთ ფული.

შენბერგერი უსიამოვნოთ შეიშმუშნა.

— ეხლანდელ დროში მამულების დაგირავება ძალიან საძნელოა და საშიშიც. ჩვენს დროში, როცა თითქმის ყოველ დღე გესმის მამულების საჯაროთ გაყიდვის ამბავი და როცა გლეხები უფრო ხშირად აცხადებენ თავს გაკოტრებულად, ვიდრე ვაქრები და მრეწველები, მეტად ძნელია მათი ნდობა.

— მე შემოძლიან თავდებათ დაეუდგე ჩემ მეგობარს. — შესძახა გარრასსოვიცმა. — ბიუტნერი ძველებური კაცია. ამას ისე შეგიძლიანთ ენდოთ, როგორც ანდამატის მთასა! — ამ სიტყვებთან ერთად გარრასსოვიცმა მხარზედ დაჰკრა ბიუტნერს ხელი: — რას ლაპარაკობს? მე და თქვენ კოტრად ხომ არაოდეს არ გამოვაცხადებთ თავსა, როგორა გგონიათ?

მაგრამ ისიღორე შენბერგერი არას გზით არა სთანხმდებოდა თავისს მეგობარს. ის ირწმუნებოდა, რომ ბოლოს დროს ბევრგან წავაგე ქკუა და ძალიან დავისაჯეო. სარგებელს არ მაძლევდნენ და თუ საჯაროთ გაყიდე მამული, ჩემ ფულს ვერ ვინაზღაურებო.

— რაქნა, მე ხომ გეუბნებით ამ კაცს თავისუფლად შეგიძლიანთ ენდოთ მეთქი! მე ჩემი პატიოსანი სიტყვით თავდებათ ვუდგე ბ. ბიუტნერს! აბა ერთი შეხედეთ, ბ. შენბერგერ, განა ამას შეუძლიანთ გვაზარალოს? თუ გეუბნებით, ეს კაცი საიმედოა მეთქი, მაშასადამე, საიმედო ყოფილა და ამას გაგება უნდა.

— სადა მდებარეობს ეგ დაგირაგებული მამული? — დაეკითხა შენბერგერი, რომელიც მეტის-მეტ გულგრილათ ეპყრობოდა ამ საგანს და გაცხარებულ გარასსოვიცისაგან ძალიან განსხვავდებოდა.

— საცა უნდა იყვეს, სულ ერთი არ არის! — შესძახა გარასსოვიცმა. — საუკეთესო მიწის ორას მორგზედ მეტია დაგირაგებული. ეს საქმე სიკვდილსავით აუცდენელია და ნამდვილი.

— მაშ რათა თხოულობენ ვალის დაბრუნებას? — დაეკითხა შენბერგერი.

— ეს გირაოს ქალღი ამის ძმას უჭირავს ხელში და თუ ფულსა სთხოვს, მხოლოდ იმიტომ, რომ თითონ ძალიან უჭირს ამ ჟამათ ფული. ალბათ, ჭკუაზედ თუ შეიშალა, რომ ამისთანა გირაოსა ჰკარგავს. მე გირჩევთ, შენბერგერ, მიეცით ფული, თუ ჭკუა გაქვთ, უარს ნუ ეტყვიან!

შენბერგერმა დავთარი გადმოიღო, ყარანდაშ წვერი მოუსველა და ბიუტნერს მოუბრუნდა, აბა ჩამომითვალე რამ დენი ვალი აქვს შენს მამულსაო.

ბიუტნერს ცოტა დრო არ დასჭირდა, რომ ყველა ციფრები მოეგონა, თუმცა ბოლოს კი მაინც ყოველი ვალი, ყოველი გროში და კაპიკი ჩამოსთვალა.

ყველაზედ უწინ ოთხი ათასი საერობო დაწესებულებას და მერე ძმები და დები მოსდევდნენ: კარლ-ლეთი და გოტლიბი, აწ გარდაცვლილი და კაროლინა, რომლის მაგიერ ერნსტკაშელი და მისი შვილები არიან მემკვიდრეები და მერე მეორე და — ერნესტინა ყველა ამათგანს თანასწორი უფლებები აქვთ და თანასწორ ნაწილსაც მიიღებენ. ამის შემდეგ ახალი ვალები და მათ შორის ერნსტკაშელის ათას შვიდასი მარკა.

შენბერგერი მშვიდათ იჯდა საფარძელში და ჩვეულებრივი სახის სასტიკი გამომეტყველებით ყოველ ციფრს დავთარში სწერდა. კაცს ეგონებოდა, ეს ქონათ გადაქცეული და დასიებული სახე ვერც გაკვირვებას და ვერც აღელვებას ვერ გამოჰხატავს ვერასოდესო.





— ეგ არის სულა? — დაეკითხა ბოლოს, როცა შეამჩნია, რომ გლეხი გაჩუმდა და აღარაფრის თქმას აღარ აპირებდა. ბიუტნერმა გულის ფანჯკალით თავი დაუქნია.

— კარგი, ფულს მოგცემთ! — ეს იყო, ამით დააბოლოვა ვაქარმა თავისი ანგარიშები.

გარრასსოვიცი სკამიდან წამოხტა.

— ნახეთ, აკი გეუბნებოდით, ჩემი მეგობარი შენბერგერი კარგი და პატიოსანი კაცია მეთქი? ჰხედავთ, უარს არ გეუბნებათ და ფულს გაძლევთ!

— რა სარგებელს აძლევდით თქვენ ძმასა? — დაეკითხა შენბერგერი.

— ოთხ პროცენტს, — მიუგო გლეხმა.

— შე კი ხუთი უნდა მაძლიოთ და სამ თვეში ერთხელ უნდა ჩამაბაროთ ხოლმე ფული. — ჩემი პირობა ეს არის.

ამ სიტყვებზედ, თითქო მძიმე ლოდი მოეშვა გულიდანაო, გლეხმა თავისუფლად ამოისუნთქა. ის სულ სხვანაირ პირობებს ელოდა.

— აჰა, აკი გითხარით! — შესძახა გარრასსოვიცმა. — ღმერთო! რა ღვთისნიერი კაცია ეს შენბერგერი! ხუთ პროცენტს მეტს არა თხოულობს! ამაზედ კარგათ საქმეს ვერსად ვერ გაარიგებდით, ბიუტნერ!

გლეხი თითონაც ასე ჰფიქრობდა ეხლა. ბიუტნერის უეშმაკო გულში მაღლობის გრძნობა გაღვივდა. მართლაც სახუმარო ხომ არ იყო? ამისთანა გაჭირვებაში ასეთ დახმარებას უწევს ვილაც უცნობი კაცი. ის მივიდა შენბერგერთან და წინ გაუჩერდა. მერე ჩამოართვა თეთრი, გაფუფუნებული და მრავალ ბექდებით მორთული ხელი და ხესავით მაგარი და მზისგან დაწითლებული ხელი მოუჭირა.

— გმადლობთ, ბ. შენბერგერ, დიდათ გმადლობთ! ღმერთმა სამაგიერო გადაგიხადოთ. დიდი ვარაში მომაშორეთ, დიდი.

ისიღორე შენბერგერმა ისევე უკმაყოფილოთ გადახედა, როგორც ყველაფერს უყურებდა ცხოვრებაში, რაც ციფრებით



არ იყო გამოხატული, მერე ოდნავ დაუკრა თავი, გამოთხოვე-  
ბის ნიშნათ, და ისევ ქაღალდებს ჩააცვია თვალები.

— აბა, ესლა ნატარიუსთან წავიდეთ, ბ. ბიუტნერო, და  
მერე ერთ მოხელესთან, რომელსაც მამულების წიგნები აბა-  
რია, — მიუბრუნდა გარრასსოვიცი, დერეფანში როცა გავიდნენ.  
— მართლა, ერთი რაღაც სულ სხვა საქმე მომაგონდა, თქვენ  
ქუჩაზედ მომიცადეთ და მე ერთ წუთს გადავცემ შენბერგერს-  
რაც მინდა. სულ ერთი წუთი, მეტი არა!

მაგრამ ერთი წუთის ნაცვლად, სულ უკანასკნელ ათი  
წუთი მაინც აცდევინა გარრასსოვიცმა. ბოლოს, როგორც იყო  
გამოვიდა და გლახს ხელი ჩასქიდა მკლავში.

— აბა, ჩემო ძვირფასო, წამო ესლა გავათავოთ საქმე!  
ერთი ქაღალდი უნდა შევადგინოთ, რომ თქვენ უზრუნველ  
ყოფილი იყოთ და ეს ქაღალდი თქვენა გქონდეთ. მე ჩემ  
ნატარიუსთან წავიყვანთ, რომელიც ყველაზედ იათად გაგიკე-  
თებთ ყველაფერს.

—

ნატარიუსისა და სასამართლოს შემდეგ — სადაც ამ გვარ  
სააქმეებში გარრასსოვიცი დიდ გამოცდილებასა და უნარს  
იჩენდა, ისე რომ ბიუტნერს ხელის მოწერა დასჭირდებოდა, —  
ორთავენი „თავ გამეტებულ გმირის“ სასტუმროში წავიდნენ.  
ამასობაში სადილის დროც მოვიდა და გლახი წასასვლელად  
გაემზადა. გარრასსოვიცი არწმუნებდა ბიუტნერს, უეჭველად  
შემოვივლი გალბენაუში და გნახავთო, რადგან ჩემი თვალით-  
შინდა თქვენი მამული ვნახო.

— მობრძანდით, ბ. გარრასსოვიცი, მობრძანდით! — ეხვე-  
წებოდა გლახი. — პატიოსნებას გეფიცებით, ძალიან მსიამოვ-  
ნებთ თქვენის ნახვით.

ამ სიტყვებით გამოეთხოვა ბიუტნერი გარრასსოვიცს და  
წრფელის გულით ხელი ჩამოართვა.

მოხუცი ბიუტნერი ძალიან კარგ გუნებაზედ იყო. ჯიბე  
საესე ჰქონდა შვრიაში აღებული ფულით. ეს კიდევ არაფერი.  
ყველაზე კარგი და სასიხარულო კი ის იყო, რომ გირაოს

შაქმე კარგათ გაარჩია. კიდევ ამიტომ იყო, რომ გული მხიარული ჰქონდა და უღიღინებდა. იმას ეგონა, ქვეყნათ აღარც დარდი, აღარც ნაღველი აღარ არსებობენო და მომავალიც ვარდისა და იის ფერად ეჩვენებოდა. ეხლა ძროხასაც იმისთანას იყიდის, როგორაც დიდი ხანია ენატრებოდა—დიდ ჯიქანა და თუ შეიძლება შავი იყოს და თეთრი ლაქები ეყაროს. იმან გამოცდილებით იცოდა, რომ ამისთანა ჯიშის ძროხები უფრო ბევრსა და კარგ რძეს იწველიან. ამ ოცნებიდან ეხლა სხვაზედაც გადავიდა, უფრო გაბედულ და ძნელად ასარულე ბელზედ. ბელელს დღევანდლამდინ ჩალა ეხურა, რომელსაც შეეკეთება ხშირათ სჭირდებოდა ხოლმე. აი, სწორედ ამ სახურავის გამოცვლაზედ ოცნებობდა ეხლა ბიუტნერი. ჯერ კიდევ გუშინ ეუბნებოდა მოხუცი თავის შვილს გუსტავს, რომ თუმცა ძალიან საჭიროა ამ სახურავის გამოცვლა, მაინც ვერასოდეს ვერ მოვახერხებ, რადგან საჭირო ფულს ვერას გზით ვერმოვუყრი თავსაო. დღეს კი აგერ ანგარიშობდა კიდევ რა დამიჯდება და როგორ უფრო იაფად გადავრჩებიო. ეხლა კი შაქმე კარგათ წავა!—ჰფიქრობდა გლეხი და სახეზედ კმაყოფილების ღიმი უკრთოდა და ძლივს გასაგონათ რაღაცას ღიღინებდა, რაც ძალიან იშვიათად მოხდებოდა ხოლმე ბიუტნერის ცხოვრებაში. მოხუცი თითქოს კვლავ გაყმაწვილდაო—სიმხიარულესა და ცხოვრების—ბრძოლის სურვილს ძლივსღა იკერდა. ეხლა ვისმე, ფეხით მიმავალ მგზავრს რომ გასწორებოდა, უსათუოდ მიიწვევდა თავის ურემზედ და მიიწვევდა მხოლოდ იმიტომ, რომ თავისი სიმხიარულე და ბედნიერება სხვისთვისაც გაეზიარებინა. სამიკიტნოს რომ გაუარა, გაიფიქრა, კარგი იქნებოდა შევსულიყავ და ერთი არაყი დამეღიოაო—ამგვარად მხოლოდ დიდ დღესასწაულებში და მნიშვნელოვან დღეებში თუ გაუმასპინძლდებოდა ხოლმე ბიუტნერი თავის თავსა. ის იყო ცხენი უნდა გაეჩერებინა კიდევ, მაგრამ გაიფიქრა—არაყს ხომ გალბენაუს სამიკიტნოშიაც კარგათ დავლევო და აღარ გაჩერდა. გალბენაუში არაყის დალევა იმიტომ კი არ გადაწყვიტა, რომ ნათესავის სარგებლობა ჰქონოდა სახეში—სრულიადაც

არა! ბიუტნერს მხოლოდ საძაგელის და ვერაგ მიკიტნის გაჯაგრება ედო გულში. ოჰ, კაშელერნსტი როგორ გაცხარდება, როცა გაიგებს, რომ ბიუტნერმა ფული იშოვნა და თითონ კი ხუთი პროცენტი დაჰკარგა...

გლახმა ცხენები გარეკა. შურისძიების წინაგონობით დამტკბარი ბიუტნერი გულში ჩუმად იცინოდა. ძლივს, ერთხელ მაინც გავაჯაგრებ იმ კაცს, რომელმაც ამდენი შემადვიწროვა და ამდენი ზარალი მომცაო!

გალახნაუში სამიკიტნოს კარებთან გაჩერდა ბიუტნერი და შოლტს ტლაშუნი აუტეხა.

შოლტის ტლაშუნზედ სამიკიტნოდან კაშელის შვილი რიხარდი გამოვიდა. ახალგაზნდა კაცი საოცრათა ჰგავდა თავის მამას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მამაზედ ცოტა მაღალი იყო ტანით, ცხვირი ჯერ არ დაწითლებოდა და თვალეში მუდამ ცრემლი არ ჰქონდა დაგუბებული. დანარჩენში ძალიან წააგავდა მამას—იმასავით ვირთავას მგავსი სახე ჰქონდა, მამასავით ილიმებოდა, მხოლოდ, რაკი ყმაწვილი იყო, უფრო მოუხეშავი და უგვანი გამოსდიოდა ყველა ეს.

ბიუტნერი დაეკითხა—თითონ მიკიტანი შინ ხომ არ არისო.

— ეს არის, ეხლა წავიდა მინდორში, — მიუგო ყმაწვილმან და კბილები დაღრიჭა.

გლახმა უბრძანა არაყი მომიტანეო.

— კარგისა? — დაეკითხა უმგზავსის ღიმილით რიხარდი და თან თვალი ჩაუკრა ბიძას.

— მაგას რაღა ლაპარაკი უნდა! ცუდ არაყს მე რად დაგლევ. თუ ცუდი არაყიცა აქვს მამაშენსა და დაე თითონ დალიოს! გესმის! — დაუყვირა ბიძამ რიხარდსა.

მამასავით წინდებში და ხის ქოშებში გამოწყობილი რიხარდი შევიდა სამიკიტნოში და იმ წუთსვე ბოთლით და ჭიქით ხელში სირბილით გამოვიდა კარში.

გლახმა გადახუხა არაყი, დაიღრიჯა და დაეკითხა:

— რა ღირს?



რიხარდმა ზრდილობიანად მიუგო, თქვენ ფულს არ გამო-  
გართმევთ!

— რა ღირს მეთქი? — დაუყვირა გაჯავრებულმა გლეხმა.  
— მე შენ გაჩვენებ როგორც არ გამომართმევ ფულს! მე ვალ-  
ში დარჩენა ჯერ საზოგადოთ არა მსურს და მით უმეტეს თქვენ  
ვალში! მამაშენი საჩივლელადაც კი წავა მერე ორი პედენი-  
ვის გულისთვის! რა ღირს მეთქი არაყი?

რიხარდმა უთხრა რაცა ღირდა. გლეხმა მდღიდურად გა-  
სხნა ქისა და კაი ხანი ჰქეკა, თან ცალი თვალით რიხარდს უყუ-  
რებდა, რადგან ძალიან უნდოდა გაეგო ამოდენა ფული რა გა-  
ვლენას იქონიებდა ახალგაზდაზედ. ბოლოს, როგორც იყო,  
ძლივ ძლივობისას ამოაძრო ოქრო და დახურდავება უბრ  
ძანა.

ბიუტნერმა ხურდა ქისაში ჩაიღო და, მითომც არაფერიო,  
მიუბრუნდა რიხარდს.

— შეგიძლიან მამაშენს უთხრა, რომ შვრია კაი ფასად  
გავყიდე და გირაოს საქმეც მოვაწესრიგეთქო. მე ეხლა აღარა  
მინდა-რა და არც არავის შემწეობას ვსაქიროებთქო.

ამ სიტყვებთან ცხენს შოლტი გაუტლაშუნა და კმაყო-  
ფილი გზას გაუდგა. კაშელერნსტი ყველაფერს გაიგებს და ბიუ-  
ტნერის აზრიც ხომ ეს იყო. ამ ერთ შემთხვევაში კი კარგა  
მოხვდა კაშელერნსტსა, — ჰფიქრობდა ბიუტნერი.

V

ბიუტნერების ეზოში ვილაც ცხენოსანი შემოვიდა. უცნო-  
ბის ცხენი მართალია ბებერი იყო, მაგრამ სანაცვლოთ ნამდვილ  
იანგლისურის ჯიშისა იყო და, როგორც ეტყობოდა, წარსულ-  
ში ბევრი კარგი დღე უნდა ჰქონოდა ნანახი, უნაგირი და  
უზანგი ისეთი ჰქონდა, როგორებსაც უმეტეს ნაწილათ სამხე-  
დრო პირები ხმარობენ ხოლმე.

მოყვანილობასა თუ ცხენზე ჯდომაზედ ცხენოსანს ცხა-  
დათ ეტყობოდა, რომ ნააფიცრალი უნდა ყოფილიყო. უცნო-



ბი გამხდარი იყო და ასე ორმოცდა-ათის წლისა იქნებოდა. მზე მოკიდებული სახე ქერა, მაგრამ ქაღარა შეპარებულ, წვერით ჰქონდა მთლად დაფარული.

ეზოში ბიუტნერის ქალებს კაბები მალლა აეწიათ. მზე მოკიდებულ ხელებში სამითითები ექირათ და იქვე იმათ გვერდითნახევრად დატვირთულს, მაგრამ ჯერ ცხენ შეუბმელ, ურემს პატივს უდებდნენ...

— ბიუტნერი აქა ცხოვრობს?

— დიად, ბიუტნერის სახლია ესა,— მიუგო უფროსმა დამ.

— თითონ ბიუტნერი შინ არის?

— მამა და კარელი მინდორში წავიდნენ, მიწის სახნავათ.

— საქმე მქონდა, ერთ საქმეზედ მინდოდა მომელაპარაკნა ვერ დაუძახებთ როგორმე, მე მგონი, სახლში ემჯობინება მოლაპარაკება.

ტონის პირი დაეღო და თვალე დაქყეტილი გამოყრუე ბულსავით შეტყურებდა უცნობ კაცს. მისი გრძელი წვერი, წითელი ხელთათმენები და ვერცხლის თავიანი მათრახი,—მეტად აკვირებდნენ სოფლის გოგოს. ტონის ისე გულიანათ უნდოდა სიცილი, რომ პასუხის მიცემაც კი დაავიწყდა.

უფროსი დის ნაცვლათ უცნობს ერნესტინა გამოელაპარაკა, რომელიც უფრო ფხიზელი და მიხვედრილი ქალი იყო. ერნესტინამ თითქმის შეუმჩნევლად კაბა ჩამოიშვა, ისე რომ უცნობი კაცი პატივში მოსვრილ კანკებს მაინც ვეღარ დაუნახავდა. და მერე დარბაისლურათ მიუბრუნდა:

— თუ მამასთან საქმე გაქვთ, ჩვენ შეგვიძლიან დავუძახოთ. ისა და ჩვენი ძმა აქ, ახლოს მუშაობენ.

ამ სიტყვებთან ერთათ ჩამოხტა ურმიდან და ქაშკრისაკენ გაიქცა. ჭიშკარში უცბად გაჩერდა, ორივე ხელი პირზედ მიიღო და დაიყვირა:

— კარელ, წადი მამას უთხარი, შინ მოვიდეს. ვილაც მოვიდა და ამბობს, საქმე მაქვსო. რას ამბობ, არ მესმის?.. ჰო, ჰო! ცხენოსანია. მოსალაპარაკებელი მაქვსო, ამბობს.

ამის შემდეგ ერნესტინა ისევ უკან დაბრუნდა.

— ჩემი ძმა ეტყვის და ეხლავე მოვა მამაჩვენი. — უთხრა ერნესტინამ და ისევ სამითათს წაავლო ხელი.

უცნობმა მადლობა გადაუხადა, ჩამოხტა ცხენიდან, აღვირის თასმები თავზედ გადააგდო ცხენსა, უხანგები მალლა ასწია და უნაგირი მოუშვა. ყოველ ნაბიჯსა და მოძრაობაზე ცხელათ ეტყობოდა უცნობს, რომ ცხენის მოვლაში გამოცდილი უნდა ყოფილიყო და ცხენიც ძლიერ უნდა ჰყვარებოდა. მერე დაეკითხა, ადგილი ხომ არსადა გაქვთ, რომ ცხენი დავაბაო. გოგოებმა ჯერ ერთმანეთს გადახედეს და მერე ისევ ერნესტინამ გამოაცხადა — ბოსელში, მგონი, ერთი ადგილი თავისუფალი უნდა იყოსო და გაიქცა კიდევ კარების გასაღებად.

უცნობი უკან გაჰყვა და ცხენიც თან გაიყოლა. მხოლოდ ეხლა დაინახავდა კაცი უცნობის მალასა და მოყვანილ ტანს. კაი ჯიშის ცხენს დაბალი კარებისა და ბოსლის სუნისა შეეშინდა, შედრკა, ყურები დატკვიტა და ნესტოებ-დაბერილი შიშით მოჰყვა სუნთქვას. პატრონმა მიუაღერსა, გვაზე ხელი გადუსვა და მხოლოდ ამითი გააბედვინა, რომ საექვო ზღურბლს გადასცდნოდა.

— თქვენ ნულარაფერზე შესწუხდებით, დანარჩენს ყველაფერს მე გავაკეთებ, — უთხრა ბიუტნერის ქალებს უცნობმა და დაბალ კარებში ძლივს შეჰყვა ცხენსა.

ამის შემდეგ დიდ ხანს აღარ გაუვლია, რომ მოხუცი ბიუტნერიც მოვიდა. სახის გამომეტყველებასა და სიარულზე ეტყობოდა, რომ რაღაცაზედ გაჯავრებული უნდა ყოფილიყო. ბიუტნერს ძალიან ეჯავრებოდა, როცა საქმეს თავს დაანებებინებდნენ და მოაცდენდნენ ხოლმე.

ერნესტინა მიეგება მამას და გამოუცხადა, ვიღაც უცნობი ცხენოსანი მოვიდა და შენთან მოლაპარაკება უნდაო.

— მგონი მებატონის მამულიდან უნდა იყვეს, — დაუმატა დაკვირვებულმა ერნესტინამ. მაგრამ ქალის ამ გვარმა აზრმა სრულიადაც არ დაამშვიდა მოხუცი, პირიქით, მოხუცი ლანძღვას მოჰყვა და ქალებს უბრძანა, კვლავ ვინც უნდა მოვი-

დეს იქიდან, თქვენვე გააგდეთ და მე ნულარ შემაწუხებთ ხოლმეო.

ამ დროს ბოსლის კარებში უცნობიც გამოჩნდა, რომელიც წელში ცხრად იკაკვებოდა, რომ დაბალი კარებისთვის თავი არ შეეკრა. მოჰკრა თუ არა მოხუცს თვალი უცნობმა, ქული მოიხადა, სალამი მისცა და გამოუცხადა, გრაფის ახალი მოურავი კაპიტანი შროფფი გახლავართო.

მოხუცმა უსიამოვნოდ გადახედა ახლად მოსულს. მებატონის მოურავი! მებატონის სახლიდან კარგი ამბავი არასოდეს არ მოსულა და ეხლა რაღა იქნებოა, გაიფიქრა გულში. რაკი მოხუცი ბიუტნერი ჯიუტობდა და ხმას არ იღებდა, კაპიტანი თითონ დაეკითხა: სალაპარაკო მაქვს თქვენთან და ნებას ხომ არ მომცემთ ოთახში შევიდეთო.

პასუხის ნაცვლად ბიუტნერმა კარებისკენ გასწია და კაპიტანი შროფფიც უკან გაჰყვა.

ოთახში ბიუტნერის ცოლი იყო მარტო.

— დედაკაცო, პატარახანს კარში გადი! — მოკლეთ და უხეშათ მიუბრუნდა გლეხი თავის მეუღლეს.

სანაცვლოთ უცნობმა მოიხადა ბიუტნერის ცოლის წინაშე ბოდინი და უთხრა, ძალიან საკირო საქმეზედა მაქვს მოსალაპარაკებელი თქვენ ქმართან, თორემ არასგზით არ გავბედავდი თქვენ შეწუხებასაო.

მოხუცი თავის კუნჭულში მიჯდა და უცნობის ლაპარაკს შუბლ შექმუხვნილმა დაუწყა ლოდინი. კაპიტანმა თითონ მოიტანა სკამი, მოხუცის პირდაპირ დადგა და ჩამოჯდა ხმა ამოუღებლივ. უცნობმა, თითქოს ძალათი იბრმავებს თვალებს, რომ მოხუცის უხეში სახე და ცივათ მიგებება არ შენიშნოსო, დინჯათ დაიწყა ლაპარაკი:

— აი, ბატონო ბიუტნერს — სთქვა კაპიტანმა და წინ გაწოდებულ ფეხებს, უკეთ რომ ვსთქვათ, დეზებიან ბრჭყვიალა წაღებს წვრილი მათრახი გაუწყაპუნა, — საქმე რაშია: გრაფს ძალიან უნდა თქვენი ტყის შექენა. ამ საგანზედ უწინაც გქონიათ ლაპარაკი, მაგრამ ვერაფერ დასკვნამდის ვერ მისულხართ,



ეხლა კი გრაფს უნდა უსათუოდ დააბოლოვოს ეს საქმე. მართალი უნდა გითხრათ, თქვენი ტყის შექმნა ჩვენთვის დიდათ მნიშვნელოვანი და სასარგებლო იქნება, რადგან პალოსავით არის ჩვენს ტყეში შექედილი და ორ ნაწილად გვიყოფს ამოდენა ტყეს, რითაც სულ ერთიანად უკარგავს მას მნიშვნელობასა და ფასს. ამ ორი ნაწილის შეერთება მეტად სასარგებლო იქნება ჩვენთვის, რადგან ხე-ტყის გამოზიდვა გავიადვილდება და თქვენთვის კი ამ სამოც მორგენ ტყეს არავითარი სარგებლობა არც მაქვს და ვერც მოგიტანთ, პირიქით, საზარალოც არის თქვენთვის. ორ-სამ ურემ შეშას თუ გამოიტანთ წელიწადში, მაგაზედ ლაპარაკიც კი არა ღირს. გამხმარი ფოთლის კრეფით ხომ სულ ერთიანათ აფუჭებთ ნიადაგსა, ამას გადასახადები, გაწყრილი ხარჯი დაუმატეთ. თუ ჩვენ ჩავგივარდა ეს სამოცი მორგენი ხელში, მთლად გავკაფავთ და ხელ ახლად გავაშენებთ ტყესა. რასაკვირველია, პირველად მოგებაზედ ფიქრი არ შეგვიძლიან, დანახარჯსაც კი ვერ ავინაზნაურებთ. ასე, ბატონო ბიუტნერ, თქვენ აშკარათ უნდა ჰხედავდეთ, რომ ეს საქმე როგორც ჩვენთვის, ისე თქვენთვისაც ხელსაყრელია. ჩვენთვის სასარგებლოა ამ ტყის ყიდვა და თქვენთვის კი გაყიდვაა საჭირო. მე მგონი, ამ შემთხვევაში უსათუოდ მოვრიგდებით მე და თქვენ.

— მე-კი მგონია, რომ ვერ მოვრიგდებით,—გესლიანათ წაილაპარაკა გლეხმა თავის კუნჭულში.

— გამიგონეთ, ძვირფასო ბიუტნერ!—შესძახა კაპიტანმა და გრძელი ფეხებით ახლო მიუხოხა გლეხს სკამი—იმას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ გრაფი ღირებულზედ მეტ ფასს მოგცემთ, სახელდობრ მე ისეთი ფასის მოცემა მომანდეს, როგორიც ამ ადგილებში ჯერ არავის აუღია მაგოდენა ტყეში.

— მე უწინ გრაფის მამასაც შევეუთვალე ორჯერ, რომ ჩემ ტყეს მე არა ვყიდი მეთქი, იმავე პასუხს მოგცემთ თქვენცა.

— კარგათ იფიქრეთ, მეგობარო, და არ დაგავიწყდეთ, რომ ამ ტყის გაყიდვით დიდ ძალ ფულს ჩაიგდებთ ხელში. და ფული კი ამ ჟამათ, თუ არა ვცდები, ძალიან უნდა გიჭირ-



დეთ, რადგან თქვენი საქმეები, ცოტა არ იყოს, კარგათ ვერ უნდა მიდიოდნენ.

— კარგათ მიდის ჩემი საქმე თუ ცუდათ, მე ამას არავის ვაკითხებ! — შეჰყვირა მოხუცმა და ხმის კანკალზედ შეეტყო, რომ ძალიან უნდა ყოფილიყო აღელვებული.

— ღმერთო ჩემო! თქვენ სულ ვერ მიმიხვდით, რასაც გეუბნებით. მე აზრათაც არ მომსვლია თქვენ-საქმეში ჩარევა. მე მხოლოდ იმის თქმა მინდოდა, რომ როცა ტყეს მოიშორებთ, მაშინ მთელ ძალასა და ღონეს სულ სახნავ-სათეს მიწებს მოანდომებთ მეთქი. დარწმუნებული ვარ, ამ საქმეში ჯერ კიდევ ბევრი რამე გექნებათ გასაკეთებელი. ამას წინათ თქვენის ტყისკენ გავიარე და იქ რამდენიმე ქცევა ბალახ-ბულახითა და ჯაგით ავსილი ვნახე.

ამ სიტყვებზედ ბიუტნერი მოუსვენრათ შეინძრა სკამზედ — გრაფის მოურავი სრულიად შემთხვევით შეეხო გლეხის სავალალო და სადარდელ კითხვას. ბიუტნერს თითონაც არ მოსწონდა, რომ მუშა ხელის უქონლობისა გამო აგერ ორი წელიწადი იქნებოდა, რაც ის ადგილი უპატრონოთ ჰქონდა დატოვებული.

— დიად, ჯერ კიდევ ბევრი რამეა იქ გასაკეთებელი, — განაგრძო დინჯათ შროფთმა: — უპირველესად ყოვლისა ნიადაგის განოყიერება უნდა გაფიქრებდეთ. ამისთვის კი ნაღდი ფულია საჭირო. ჩემის აზრით, ორივე ხელით უნდა მოებლაუქოთ ჩვენს წინადადებას.

თავის აზრებითა და ლაპარაკით გატაცებული მოურავი ვერც კი ამჩნევდა, მოხუც ბიუტნერს სახე როგორ ეღმიქებოდა ბრაზისა და უსიამოვნებისაგან და სკამზედ რა მოუსვენრათ ბორგავდა. კაპიტანი ახალს არაფერს ეუბნებოდა, ყველა ეს კითხვა ერთხელ და ორჯელ არა ჰქონდა მოხუცს მოფიქრებულ-მოსაზრებულთ, მაგრამ რაკი ამას უცხო კაცი ეუბნებოდა, საწყენათ და შეურაცხებათ მიაჩნდა.

— მართლა, — განაგრძო კაპიტანმა, — ეს კი სულ დამაფიწყდა, გრაფის ტყიდან ერთხელ და ორჯერ არ გამოდის ნაღ-

რი თქვენ ტყეში და ხშირათ მინდვრებსა და ყანებსაც გიფუქებთ, მგონი...

აქ კი მოხუცს მოთმინების ფილა აევსო. ნადირის გახსენებამ, რომელიც სულ ერთიანად უფუქებდა და უნადგურებდა ხოლმე ყანებს, მწარედ გადაკრუთ მათრახსავით იმოქმედა ისე დაც გაბრაზებულ და გაშმაგებულ გლეხზედ. სახე წამოქარხლებული უცებ წამოხტა ადგილიდან და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, შეჭლირიალა:

— სულელათა მთელით, თუ როგორ არის თქვენი საქმე?! იმისთვის მოხველით, რომ თქვენ ნადირზედ მელაპარაკოთ! ეგ თქვენი საძაგელი ნადირი, მგონი, ჩვენც შეგვკვამს მალე! მე საჩივლელადაც ვიყავი, მაგრამ განა სამართალი არის ქვეყანაზედ? როგორცა სჩანს, გლეხები, ცამდისაც რომ იყვნენ მართალნი, ბატონების წინააღმდეგ მიინცვერაფერს ვახდებიან.

მერე ბუზღუნით ისე თავის კუნჭულში მიჯდა გულ-ხელ დაკრეფილი და სტუმარს მტრულად დაუწყო ცქერა.

გრაფის მოურავმა, ალბათ, კარგათ იცოდა გლეხების ხასიათი, რომ გლეხის გაცხარებაზედ არც კი გაიღიმა და დინჯათ განაგრძო:

— აბა, რა გაცხარებთ, ჩემო მეგობარო. დამაცადეთ პატარა და სუყველაფერს ჯეროვანათ აგიხსნით. გრაფს აზრათა აქვს მთელ თავის ტყეს მოაჯირი შემოაფლოს ირგვლივ, რომ ტყიდან გამოვარდნილიმა ნადირმა მეზობელი გლეხები არ შეაწუხოს. მაშინ ხომ არც თქვენ შეგაწუხებთ ნადირი. ამ აზრის განხორციელებისთვის კი თქვენი ტყე უსაჭიროეს საგანს შეადგენს ჩვენთვის, რადგან იმ ადგილს ხომ ვერ შეგვკრავთ და მაშინ მოაჯირის შემოვლელბას რაღა ჰკუა ექნება? მოვრიგდებით თუ არა, სთქვით თქვენი აზრი?—ამ სიტყვებთან კაპიტანმა ხელი გაუწოდა მოხუც ბიუტნერს:—ჩემის აზრით, თუ ვისთვისმე სასარგებლოა ეს საქმე, ისევე თქვენთვის, ჩემო მეგობარო.

მოხუცმა ბიუტნერმა ტუჩები მოიკუმშა, შუბლი შეიკრა და, სტუმრისთვის რომ არ შეეხებდა, იმ კაცსავით, რომელიც

ფრთხილობს პტყელ-პტყელი სიტყვებით შეცდომაში არ შემიყვანონო, ერთ წერტილს ჩააჩერდა. განა თუ ძნელი გასაგები იყო ბიუტნერისთვის გრაფის წინადადების სარგებლობა, მაგრამ ისტორიულად შექმნილი და გლახებისაგან შეთვისებული უნდობლობა მებატონის ყოველი სიტყვისა, საქციელისა თუ ნაბიჯისა ბიუტნერსაც ხელს უშლიდა, რომ ფიზილათ შეეხედა კაპიტანის წინადადებისთვის და იმისი მოსაზრებანი და საბუთები ჯეროვანათ დაეფასებინა.

— დროა შეურიგდეთ მებატონეს, — დაიწყო კაპიტანმა, თითქოს გულის ნადებს მიუხედა გლახსაო: — მით უმეტეს იმიტომ უნდა შეურიგდეთ, რომ ეხლა ახალგაზდა გრაფთან გექნებათ საქმე. ის უთანხმოება და უსიამოვნება, რომელიც მაგის მამასთანა გქონდათ, საცა სამართალი იყო, ბატონთან ერთად უნდა დაგეზარხათ მიწაში და აღარ მოგეგონათ ხოლომე მე მგონი, თქვენთვის უფრო სასარგებლო იქნებოდა ჩვენთან დამეგობრება და დაახლოება. რაც უნდა იყვეს, გლახობასა და აზნაურობას ბევრ რამეში აქვთ საერთო ინტერესი და მიზანი. ესეც რომ არ იყოს, ეს ორი წოდება თითქოს დანათესავებულნი არიან: ერთნიცა და მეორენიც მეურნეები არიან, როგორც თქვენც მოგახსენებათ. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ მებატონეებს უფრო დიდი მამულები აქვთ შედარებით გლახებთან.

„საერთო ინტერესებსა და მიზანზედ“ ლაპარაკმა ხომ უფრო გაუფუჟა კაპიტანს საქმე, რადგან ამან უფრო გააჯიუტა გლახი. კაპიტანი როგორღაც გადამეტებულს ჰფიქრობდა ბიუტნერისთვის და ეს მეტად საექკოთ ეჩვენებოდა გლახსა. უკაცრავათ, ისეთი სულელი არ განლავართ და მაგისთანა მახეებში მე ვერ გამაბამთ — ჰფიქრობდა გულში ბიუტნერი! გრაფი გლახების სიყვარულით და იმათ სასარგებლოთ რომ არ ავლებდა ტყეს მოაჯირს, ეს ყველასთვის ცხადი უნდა ყოფილიყო. რა საჭიროა აქ ბევრი ლაპარაკი და ტყუილად სიტყვების დახარჯვა? აქ კი ერთიანათ დარწმუნდა ბიუტნერი, რომ მოტყუილებას უპირებდნენ.





— თუ ღმერთი გწამთ, თავს ნულარ შეიწუხებთ ტყუილად! — მიუბრუნდა შუბლ-შეკრული ბიუტნერი. — ჩემის მამულიდან მე ერთ მტკაველსაც არ გავყიდი ერთხელ და უკანასკნელად გამომიცხადებია თქვენთვის და, იმედი მაქვს, აღარ შემაწუხებთ მაგ საგანზედ ლაპარაკით.

კაპიტანმა გაწოდებული ხელი ჩამოიღო, ამ ჯიუტ გლეხთან ისე ადვილი არა ყოფილა საქმის გარიგება, როგორც წინათ ეგონა.

— კიდევ მოიფიქრეთ, ბ. ბიუტნერ, — შეაწყვეტინა სიტყვა შროფთმა. — მე მესმის, რომ თქვენთვის ადვილი არ არის საკუთრების დაკარგვა. ჩემის საკუთარის გამოცდილებით ვიცი, როგორ ძნელია მამულის დაკარგვა და როგორ უფლითავს ადამიანს გულს მარტო ფიქრიც კი ამ საგანზედ. გული სისხლით გვევება და გგონია უფრო დიდის სიამოვნებით მარჯვენა ხელს მოვიქრიდი, ვიდრე მამულიდან ერთ მტკაველს დავუთმობდი ვისმეო.

კაპიტანი რამდენიმე წუთით გაჩუმდა. დაღრემილ და დაღონებულ სახეზედ ეტყობოდა, რომ გულში რაღაც მწარე და არა სასიამოვნო მოგონებანი უნდა აშლოდნენ. მერე თითებს ლაწუნი აუტეხა, თითქოს მწარე მოგონებებს ამითი ერეკებო, და კვლავ განაგრძო ლაპარაკი.

— აი, სწორედ ამ საკუთრების სიყვარულში შეიძლება კაცმა ძალიან გადატოპოს და საზღვარს გადასცდეს. ამისთანა შემთხვევაში ეს სიყვარული უაზრო ჯიუტობათ გადაექცევა ზოლმე ადამიანსა. დიდ მამულს, რომელსაც ვერ უძღვები, ისევ პატარა სჯობია, თუ დაჰფიქრდება ადამიანი. მე კარგათ ვიცი, ბიუტნერ, რა მდგომარეობაშიცა ხართ და გამოცდილებით ვიცი, რომ თუ თქვენ ჯიუტობას თავს არ დაანებებთ და ჩემ წინადადებაზედ არ დამეთანხმებით, დიდი ხანი ვეღარ გასძლებთ თქვენს მამულში, რადგან, სულ ერთია, სხვები ვაგაძევებენ.

ეს-კი მეტის-მეტი იყო, მეტის მოთმენა გლეხს აღარ შეეძლო.

— აგერ ოცდა-ათი წელიწადი ვდგევარ ჩემს მამულში და თქვენმა მებატონეებმა, როგორც ჰხედავთ, ვერა დამაკლეს-რა.

მე ისე აღვილად ვერ გადამყლაპავენ, როგორც სხვა გლეხებს მოექცნენ! თუ გლეხი კაცი ილუპება, ამაში მხოლოდ მებატონეთა მამულებს მიუძღვით დანაშაული! ყველა ჩვენა გვქამს და გვანადგურებს— მოხელეცა და მებატონეც. ეხლა უკანასკნელი ლუკმის გამოგლეჯა უნდათ პირიდან. ისინი მზად არიან ყველანი კარში გაგვრეკონ, ზურგზედ მათხოვარას გულა-ნაბადი წამოგვკიდონ და ქვეყნად გვაწოწილონ ქვეყნისა და ხალხის შესაწუხებლად. ჯერ კიდევ მამულების დაყოფის დროს, როცა მიწებს „მიჯნადენენ“ თუ რაღაც ჯანაბა იყო, — ეს დიდის ხნის ამბავია და მამა მიამბობდა ხოლმე, — თურმე პაპაჩემი იძულებული იყო მთელის მამულების მესამედი მებატონისთვის დაეთმო. ეგეც არ იკმარეს — მამა ჩემი მთელი თავისი სიცოცხლე კიდევ მაინც დაღებსა და რენტას იხდიდა! ეხლა, მე მგონი, დროა განთავისუფლებაზედაც ვიფიქროთ — საბატონო და შინა-ყმობა გადავარდა, მე მგონი, არა!.. ახლა ეშმაკობით გვიპირებენ მოტყუილებას და პირიდან ლუკმას გვტაცებენ უსინდისოდ. მაგრამ ამაზედ კი ცოტა უკაცრავად გახლავართ! ეხლა უწინდებურად სულელები და ტუტუცები აღარა ვართ გლეხები. ბატონყმობა გადავარდა დიდი ხანია. თუ არ გვინდა და არ მოგვწონს, არც ვიზამთ, ძალას ველარავინ დაგვატანს. და კერძოთ მე ვერავინ გამაყიდვინებს მამულს, ვერა, თუნდა თითონ გრაფიც მოვიდეს აქ თავის ფეხით და მუხლ-მოდრეკილი შემევედროს.

კაპიტანმა გულისყურით მოისმინა გლეხის თვითცნობიერების აღფრთოვანება და შესწყვიტა თუ არა ბიუტნერმა ლაპარაკი, თითონ დაიწყო!

— სულით და გულით თანაგვიგრძნობთ, ბიუტნერ, მერწმუნეთ. მეც მქონდა ერთ დროს მშვენიერი — დიდი და შემეშავებული მამული, რომელიც მამაჩემისაგან მერგო სამკვიდროდ. მეც თქვენსავით გატაცებით მიყვარდა იგი, რადგან იქ ვიყავ დაბადებულ-აღზრდილი და იქ შევისწავლე თავი. იმ დროს მეც სწორედ თქვენსავით ვფიქრობდი. მაგრამ ხშირად, ძალიან ხშირათ გარემოებანი ჩვენ სურვილებზედ და აზრებზედ

ძლიერი და გამჭირიანი არიან ხოლომე. რას იზამ? რამდენიმე მოუსავლიანი წელიწადი ზედი-ზედ, ამასთან გირაოს ქალაქლები, ჩემო კარგო, და გათავდა ჩვენი ავლა-დიდება!.. აი, სწორედ ეს სენია, რომ დინჯათ, მაგრამ სამუდამოთ, უღვეს მემამულეს ძალ-ღონეს და ბოლოს ფუტურო ხესავით ძირს დასცემ ხოლომე. ეს სენი ცეცხლზედ; სეტყვაზედ და მებზედ უარესია, ჩემო ძმაო! გინდ დაგირავებული მამულის პატრონი იყავ და გინდ კისერზედ სახრჩობელის თოკი გქონია გადაგდებული, რომელ-ზედაც, გამოგეცლება თუ არა ფეხ ქვეშ ნიადაგი, უსათუოდ დაიღრჩობი და მწარედ გაათავებ შენ სიცოცხლესა. აქ ველარაფერი გიხსნის. რამდენიც გინდა იზრომე, რამდენიც გინდა იყაირათე—შველა აღარსაიდან გექნება. სულ ერთია, შენ მაინც თავისუფალი კაცი აღარა ხარ, რადგან ისეთ რამისაგანა ხარ დამოკიდებული, რასაც თვალსაც კი ვერ ადევნებ და სწორედ ეს გიღვეს ძალასა და ღონეს. ცრემლით, მწარე ცრემლით და ნაღველით მოვშორდი ჩემ მამაბაპეულ მამულს. მამულის აწერა, საჯაროთ გაყიდვა—ეს ყველაფერი გადაშხდა მე, ჩემო კარგო! ჰხედავთ, კეთილო ბიუტნერ, მე უფლება მქონია, რომ ამ საგანზედ გელაპარაკოთ.

კაპიტანი გაჩუმდა, აღელვებულმა რამდენჯერმე გადაისვა წვერზე ხელი და ბოლოს მწარედ ამოიოხრა.

— ღმერთმა გიხსნათ ყველა ამისაგან, ჩემო კეთილო ბიუტნერ!—დასძინა ბოლოს.

მოხუცმა თავის კუნჭულში ხმა ჩაიკმინდა. შროფფის სიტყვებმა ძლიერი შთაბეჭდილება იქონიეს მაზედ.

კაპიტანმა კი მაინც განაგრძო.

— ადვილი არ არის სიბერეში იმის დათმობა, რასაც მთელი შენი სიცოცხლე საკუთრებათ სთვლიდი. იქ, სადღაც, რომელიღაც ქალაქში შენი მოვალე ცხოვრობს თავისთვის და შენი გირაოს ქალაქები მაგრა უჭირავს ხელოში. ის კაცი, რომელიც არც ხნავს შენს მიწას, არც რასა სთესავს, მოვა და რაც უნდა, იმას გიბრძანებს. იმას შეუძლიან, თუ მოისურვა, გაგაგდოს შენი სახლიდან. უვარგის საქონელსავით გაიყიდება



შენის სისხლითა და ოფლით მორწყული მამული, გაიცილება საჯაროთ. და ის, რასაც თვალის გუგასავით უფრთხილდებოდნენ შენი მამა, პაპა და მთლათ შენი წინაპრები, რასაც რამდენიმე ათეული წელიწადი უვლიდნენ, აშენებდნენ და აკეთებდნენ, ვილაც უცნობი ხალხისაგან იქნება დაყოფილ და ცალკეევებული. შენ კი, შენ კარში გაგდებენ! ცოლშვილით ღვთის ანაბარათ დარჩომა მოხუცი კაცისთვის ადვილი არ არის, ჩემო კარგო, არა!

კაპიტანი გაჩუმდა და, თითქოს ფეხებ ქვეშ რალაც ღირსშესანიშნავე შენიშნაო, თავი ჩაჰკინდრა და იატაკს ჩააშტერდა.

არც ბიუტნერი არღვევდა სიჩუმეს. შროფფი მართალს ეუბნებოდა. განა ბიუტნერსაც ესრე არ ექცევიან? განა სწორედ ეგრე არა ჰგრძნობდა თითონ თავსა, როცა სარგებლის შესატანათ შინ ფული არ მოეპოვებოდა და შუბლზედ ხვითქ გადადენილი ფულის საშოვნელად დარბოდა? რამდენი საშინელი და მძიმე წუთი გამოიარა იმ ჟამათ! ამ კაცს უსათუოდ თითონაც უნდა ჰქონდეს ეს მდგომარეობა გამოცდილი, თორემ ამ საგანზედ ასე კარგათ ლაპარაკს ვერ მოახერხებდა.

კაპიტანი ისევ გამოვიდა თავის ფიქრებიდან და სიჩუმე კვლავ დაარღვია.

— მოდით, ისევ ჩვენ საქმეზედ მოვილაპარაკოთ. მე ვიცი, რა მდგომარეობაშია ახლანდეს თქვენი საქმე და ამიტომ გირჩევთ ტყის გაყიდვას! მარტო ეს თუ გისხნით, თორემ სხვა აღარაფერი. ტყის ფულით უმთავრეს მოვალეებს მოიშორებთ, არა და ერთ მშვენიერ დღეს სულ ერთიანად ჩაიფუშება თქვენი საქმე. თქვენც ჩემი დღე დაგადგებათ, მერწმუნეთ. გრაფის წინადადება ცოტა არ არის თქვენთვის. გირჩევთ დასთანხმდეთ. ამას მარტო გრაფის მოურავი კი არ გირჩევთ, ამასვე გირჩევთ თქვენ მდგომარეობაში ნამყოფი აღამიანიც.

გლეხი ხმას არ იღებდა. სახეზედ ეტყობოდა, რომ გულში ორნაირი გრძნობა უღვივოდა და უწინდელი მტრული გამომეტყველება-კი ბიუტნერის სახემ ერთიანად დაჰკარგა. ბოლოს მიყრუებულის ხმით გამოაცხადა, მე გულისთაც რომ მინდოდეს გაყიდვა, მოვალეები არას გზით არ დამანებებნო.

ამის პასუხიც ჰქონდა კაპიტანს მომზადებული.

— მაგას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ მოვალეები ერთ აურ-ზაურს ასტეხენ, თუ ვინცობა უჩინათოთ მოინდომეთ ტყის გაყიდვა. ცხადია, წინდაწინვე უნდა მოელაპარაკოთ და, დარწმუნებული ვარ, თუ აღუთქვით, ამ ფულიდან ვალის ერთ-ნაწილს გადავიხდით, უსათუოდ დაგთანხმდებიან. თქვენი მოვალეები ნათესავები არიან, მგონი, თქვენი, არა? იმათთვის უფრო ხელსაყრელი არ არის, რომ მამული ისევ თქვენ შეიჩინოთ.

მოხუცმა მწარე ღიმილით თავი გაიქნია.

— განა არ გაგიგონიათ ანდაზა: „ახლო ნათესავი ის არის, ვინც პირველი გიკბენს და სისხლს გამოგადენსო?“

— განა თქვენი საქმეც ეგრეთაა? ეგ ანდაზა მეც გამიგონია და ვიცი, რომ სიმართლეს მოკლებული არ არის, მაგრამ თქვენმა ნათესავებმა, მე მგონი, თუ ნათესავური გრძნობით არა, საკუთარი სარგებლობით მაინც უნდა დაგიქირონ მხარი, რადგან თუ თქვენ არ შეგრჩათ მამული, გირაოების ქალაღებში ყველას დაეკარგებათ. დავალიანებულ მამულში მესაკუთრე თავისთვის კი არა, მოვალეებისთვის მუშაობს. თქვენ წელზედ ფეხს იდგამთ, ეწვალეებით მხოლოდ იმიტომ, რომ თქვენმა ნათესავებმა უნაკლულოთ მიიღონ სარგებელი. მართალს გეუბნებით თუ არა, ჩემო კარგო?

— თქვენ კი მართალსა ბრძანებთ, მაგრამ აბა ესლა მოვალეებსაც დაეკითხეთ. არასგზით არ დამთანხმდებიან ტყის გასყიდვაზედ, მე კარგათ ვიცი.

— აი რას გეტყვით, ბიუტნერ! — შესძახა კაპიტანმა, უფრო ახლო მიუხიხდა გლეხსა და ხელი მუხლზედ დაადო: — მე მომანდეთ ეს საქმე, მე თითონ მოველაპარაკები და, იმედი მაქვს, ყველას დავიყოლიებ. კარგათ რომ დაუკვირდეთ, ეს ფორმალური მხარეა მხოლოდ. აბა დამისახელეთ თქვენი მოვალეები.

მოხუცმა თავი მოიქექა. როგორც ეტყობოდა, მოვალეების დასახელება ეძელებოდა. მაგრამ დიდი ხვეწნისა და თხოვ-

ნას შემდეგ ბიუტნერი იძულებული იყო კაპიტანის ცნობის მოყვარეობა დაეკმაყოფილებინა, მაგრამ ახსენა თუ არა მოხუცმა შენბერგერი, კაპიტანი გაშრა.

— რას ლაპარაკობთ? მაგისტანა კაცს როგორ ჩაუვარდით კლანჭებში?

პასუხათ გლენმა ყველაფერი დაწვრილებით უამბო. დიდი ხანი ილაპარაკა კარლ ლებერეტის წერილზედ, თავის გაქირვებაზედ, ფულის უქონლობაზედ და ბოლოს გარასსოვიცის დახმარებაც არ დაავიწყდა, რასაკვირველია.

შროფფი დაფიქრდა და უსიამოვნოთ გაიქნა თავი.

— ეგ ამბავი კი არ მესიამოვნა, ჩემო მეგობარო! — შენბერგერი და ადამიანურის გრძნობით ხელმძღვანელობა?

ბიუტნერმა უთხრა: — ფულს არავინ მაძლევდა და ასე გაქირვებულს ისევ შენბერგერი დამეხმარა, ფულიც მასესხა და არც დიდი სარგებელი გამომართვაო.

— ეგ კი ეგრე, მაგრამ მაინც!.. — მიუგო კაპიტანმა: — კაპობრიობის სიყვარულით შენბერგერი ერთ ნაბიჯსაც არ გადასდგამს. მაგრამ საქმე გათავებულია და ლაპარაკი ველარას უშველის! სხვა მოვალეები ვილა არიან?

გლენმა დანარჩენი მოვალეებიც ჩამოსთვალა.

— როგორცა სჩანს, უმთავრესი მოვალე თქვენი სიძე კაშელი ყოფილა. გარდა ამისა, იმის გირაოს ქალაღი უკანასკნელია და, მაშასადამე, ყველაზედ უმთავრესი. როგორა გგონიათ, კარგი არ იქნებოდა, რომ თქვენ სიძეს მე მოვლაპარაკებოდი? აქვე გალბენაუში სცხოვრობს, მგონი, მიკიტანიაო, ეხლა ამბობდით არა?

— ეგ ყველა ეგრე, მაგრამ ვინც კაშელერენტის დაყოლიებას მოინდომებს, იცოდეს — კბილზედ ბანალი უფრო მალე ამოუვა, ვიდრე მიზანს მიაღწევს, — მიუგო მნიშვნელოვანი ღიმილით მოხუცმა. — კაშელი ნამდვილი ნაკვესია. ავი ძაღლიც კი კაშელთან შედარებით ცხვარია, ბატონო კაპიტანო, დიად ცხვარი!..

კაპიტანმა უპასუხა, ჯერ ერთი — ცდა ბედის მონახვერეაო და ეგეც რომ არ იყოს, ბუნებითვე მე ისეთი მშიშარა არა ვარ,



რომ კაშელს ვერიდებოდნენ. ამასთან წამოდგა და გამოაცხადა, აქედანვე წავალ სამიკიტნოში და ბედსა ვცდიო. ბიუტნერმა წინააღმდეგობა აღარ გაუწია.

სტუმარი და მასპინძელი ერთად გავიდნენ ოთახიდან. კაპიტანმა თითონ გამოიყვანა ცხენი, უნაგირი გაუსწორა და მარჯვედ შეახტა ზედა.

— მოლაპარაკების შედეგს უსათუოდ შეგატყობინებთ, ბ. ბიუტნერ! — მოაძახა გზაში მიმავალმა კაპიტანმა გლეხსა

სანამ კაპიტანი სოფლის გზაზედ არ გავიდა და სახლებს სრულიად არ მოეფარა, მოხუცი ბიუტნერი იდგა და მიმავალ ცხენოსანს შესცქეროდა.

ბიუტნერს, ცოტა არ იყოს, ნუგეშსა სცემდა იმაზედ ფიქრი, რომ ამ ბატონსაც გამოუცდია ის დარდი და ნაღველი, რომელიც ბიუტნერსაც უხუთავდა ამ ჟამად სულსა და გულსა. ამ გარემოებამ ცოტა დაახლოვა ეს ორი პირი.

გლეხი შიგ შუა ეზოში გაჩერებულიყო, ნიკაპისთვის ხელი მიეცა და მწარედ ჩაფიქრებული გზას გასცქეროდა. რა ყოფილა ქვეყანა! საცაა კაცი იქამდისაც მიაღწევს, რომ არ ეცოდინება, რა ჰქნას და როგორ იცხოვროს ქვეყნად.

ძირს ნალის დაქანებული ლურსმანი ეგდო. ბიუტნერმა გაშეშებული წელი მოიდრიკა, დასწვდა და ლურსმანი ხელში აიღო. არაფერი არ უნდა გადაიგდოს ოჯახში, — გაიფიქრა გულში და მერე მთელ ეზოს შემოუარა და ყოველი კუთხე გასინჯა. ბელლის ყავარი დამპალიყო და აღმოსავლეთით სულ ერთიანათ დამტვრეულიყო. მეორე ადგილას კედელზედ გაჯი ჩამოწოლილიყო. ყველა ამის გასწორებას ფული უნდა. აგერ ახლად ნაყიდ ძროხის ფულიც არა ჰქონდა ჯერ გადახდილი სრულად. ამას გარდა, ნახევარი წელწადიც გავიდა და სარგებლის გადახდის დროც მოდის. სად ვიზოვნო ამოდენი ფული, სად? შვრია, ქვაფი, ბზე და შარშანდელი თივა დიდი ხანი იყო, რაც გაჰყიდა: ბელელი და ძარი. რამდენი ხანია ცარიელები ჰყრიან.

მაგრამ სანაცვლოთ მოსავალს მშვენიერი პირი უჩანდა. თუ კი დარი იდგება სულა, მოსავალი ჩინებული იქნება. და

ამ ფიქრებთან ერთად გლახმა ნება უნებურად ჰისკრისაკენ გასწია, საიდანაც ბიუტნერის სახნავ-სათესი მიწები მოსჩანდნენ. მზის სხივების მოსარიდებლად გლახმა შუბლზედ ხელის გული მიიფარა და შუა ღლის მზეზედ ნაზათ მობიბინე ყანებს ცქერა დაუწყაო. ჰვავი მწვანე ზღვასავით ჰღელავდა და ვერცხლებრივ მბრქყვინავ ტალღებს ისვრიდა. კაცს ეგონებოდა, ამ თავთავს, რომელსაც თბილი ნიავე ასე ცელქათ ეთამაშება და ხან დაბლა დაახრევინებს თავსა და ხან ამჟამთ აამართვინებს ხოლმე, საზღვარი აღარა აქვსო. შვრია კი რაღაც საუცხოვო მუქი ფერის ხალიჩასავით გადაშლილიყო და ნაზათ ბიბინებდა. კარტოფლის ქორფა და მწვანე ღეროები ჯარის კაცებს-ვით რიგზედ დამწკრივებულიყვნენ. სუფთათ შემოთოხნილი და გადალახული კართოფილი ყველა მეურნეს გაახარებდა და სიამოვნებას აკრძნობინებდა. ყველა ეს მისი საკუთრებაა! თავგამეტებულის, მძიმე მუშაობით ბიუტნერმა ასჯერ და ათასჯერ დაიმსახურა საკუთრებათ ეს მინდვრები. ამ ვეებერთელა მამულში ერთი მტკაველიც კი არ მოიძებნება ისეთი, რომელიც ბიუტნერის ოფლითა და სისხლით არ ყოფილიყოს მორწყული. გულმოდგინეთ დამუშავებული მინდვრები ბიუტნერის საუკეთესო მეგობრათ უნდა ჩათვლილიყვნენ, რადგან გლახმა დაწვრილებით იცოდა ყოველივე მტკაველის თვისება — სისუსტე და ღირსება. ბიუტნერი მოყვარულ დედასავით ექცეოდა თავის მამულს. თუმცა თითოწვე იყო მათი შვილი: არაფერს უჭერდა, არაფერი შურდა მისთვის, ყველაფერს გულუხვით აძლევდა, ყველაფერს, რაც კი ებადა — შრომასაც, სიყვარულსაც, დროსაც, თავის ჯანსა და ოფლსაც.

ენლა კი ბიუტნერისა და იმ მიწის შორის, რომელმაც საზრდო და ძალა მისცა მასაც და მის ოჯახსაც, ვიღაც უცხო პირები უნდა ჩადგნენ. გლახის გაუნათლებელ და მდაბიურ გონებას ეს მოვლენა ავი სულის ხრიკებათ ეჩვენებოდა. წარმავალის და ხელიდან ხელში ადვილად გადამსვლელ კაპიტალის ძალისა და მნიშვნელობისა გლახმა არა იცოდა-რა და რკინის იმ კოწონებისა ხომ, რომლის ძალით მთელი წოდებანი და

ხალხის ერთი ნაწილი ეცემა და ჰქრება ქვეყანაზედ, და მათ ნაცვლით სხვანი ძლიერდებიან ხოლმე, არაფერი არ ესმოდა და ვისმეს რომ აეხსნა კიდევ, მაინც ვერაფერს გაიგებდა. მხოლოდ ერთსა ჰგონებდა და ერთსა ჰხედავდა, რომ მთელ თავის სიცოცხლეში რაღაც სიმძიმის მოშორებას ელომებოდა ზურგიდამ, მაგრამ ვინ წამოჰკიდა ეს ტვირთი და ვინ გაუმწარა სიცოცხლე, ამას კი ვერცა ჰხედავდა და არც ესმოდა. საკვირველი კიდევ ის იყო, რომ რასაც უფრო მეტ ძალას ხმარობდა ბიუტნერი ამ ტვირთის მოსაშორებლად, ტვირთი უფრო მძიმეთ აწევებოდა ხოლმე ზურგზედ და უფრო მეტად უწამლავდა სიცოცხლეს.

ამისთანა აყვავებულ და ღვთის კალთა-დაბერტყილ მცნების მაცქერალს როგორ უნდა მოსვლოდა ასეთი შავი ფიქრები?

კაცს ეგონებოდა, ღმერთს რაც მადლი და კურთხევა ჰქონია, სულ ბიუტნერების ყანებში დაუბერტყიაო. როგორც სჩანდა, მიწაც არა ძუნწობდა და თუ ბიუტნერი შრომასა და სიყვარულს არ უქერდა, ისიც გულუხვით უმასპინძლდებოდა თავის პატრონს. დედა-მიწაც არ ჰღალატობდა იმას, ვინც ასე ერთგულად ემსახურებოდა მუდამ.

რომელ ყანაშიაც უნდა გადაგვხედნათ, ყველგან ღვთის მადლი შიგ ტრიალებდა. პურის თავთავი კედელსავით მკიდროთ ჩაჰკვროდნენ ერთი-მეორეს, როგორ უნდა დაღონებულიყო ის, ვისაც ამისთანა უხვი მოსავალი მოელოდა და რომელსაც ერთი ბედელი და ამბარი არ დაჩრებოდა გაუფსებელი? ნუ თუ მართლა არსებობს ქვეყნად ისეთი ძალა, რომელიც ამ ღვთისგან მოცემულ მოსავალს შეეცილება?

უცბათ, თითქოს რაღაც მოჩვენებამ გადაიარა ყანაო, რაღაც შავი და ბნელი წამოვიდა და თუმცა ფეხები არ უჩანდა, მაინც საშინლათ ჩქარა მიდიოდა—ეს იყო მოახლოვებულ ღრუბლების ჩრდილი. მან უწყალოდ დაჩრდილა ამართულ თავთავის ბრწყინვა და აქრელებულ მინდვრებზედ ღია ფერები წაშალა, გაათახსირა და რაღაც შავი ელფერი წასცხო.



ჩრდილმა ჯერ სახლს გადააბიჯა, მერე მინდვრებს მოედო და ტყისკენ გასწია.

გლესმა შუბლიდან ხელი ჩამოიღო, რადგან მზის სხივების მორიდება ეხლა საჭირო აღარ იყო, და სახელოთი აცრემლებული თვალები მოიწმინდა.

სახლიდან ტონი გამოვიდა და სადილათ შეიწვია მამა. მინდვრიდან კარლს ცხენები მიჰყავდა. მოხუცმა ურჩია ტონის სადილათ დამსხდარიყენენ და უიმისოდ ესადილნათ, რადგან იმ უცნობ კაცს ველი და მინდა კიდევ მოველოაპარაკოო. ცოტა ხნის შემდეგ კაპიტანი შროფტიც გამოჩნდა, დაღვრემილ სახეზედ ეტყობოდა კარგი ამბავი არ მოჰქონდა.

— არაფერი გამოვიდა!— გზიდანვე დაუყვირა კაპიტანმა.— თქვენ მართალს ამბობდით, ბიუტნერ! თქვენი სიძე კაშელი... ეჰ, აღარას ვიტყვი. ძალიან მებრალეებით, ბიუტნერ! მამულის ერთი ნაწილის გაყიდვა ყოვლად შეუძლებელია. ეხლა ერთი-ლა დაგრჩენიათ: გრაფი მთლად იყიდის თქვენ მამულ-დედულს, მოვალეებს მოვაშორებთ, ტყეს თითონ აიღებს და დანარჩენი მამულის მფარავ მოიჯარადრეთ გაგხდათ. სხვა აღარაფერი გეშველებათ.

მოხუცი მთლად გამოიცივალა სახეზედ, წელში გაიმართა, გამხმარი შავი ხელი წინ გააწოდა და ბრაზმორეულმა შეჭლიალა:

— აი იმ სანაგვეს ჰხედავთ? იქ სიკვდილს ვირჩევ და ჩემ მამულს კი არ გაყვიდი.

ავ. პოლუჰოვარდენოვა.

(შემდეგი იქნება)



# მოკლე მინერალური ქიმია

თეორეტიული ნაწილი

ფიზიკა და ქიმია

(გუბლენი საფარელ დელას)

ფიზიკური მოვლენანი და მექანიკურად შეზავებული ნივთიერებანი. ქიმიური მოვლენანი და ქიმიურად შეზავებული ნივთიერებანი. მინერალური და ნახშიროვანი ქიმია. ქიმიური ანალიზი და სინტეზი. ქიმიური რეაქცია. რთული ნივთიერებანი და მარტივი. ნივთიერებანი ანუ ელემენტები. ლითონები და არა ლითონები.

ყოველივე ცოტადნად მაინც დაკვირვებული კაცი უეჭველია ამჩნევს, რომ ბუნებაში ადგილი აქვს ორ გვარ მოვლენას: ერთის მხრით სწარმოებენ ისეთი მოვლენანი, რომლებსაც არავითარი არსებითი ცვლილება არ შეაქვთ ნივთიერებაში; ხოლო მეორეს მხრით კი ვამჩნევთ ისეთ მოვლენებსაც, რომლებიც სრულიად, ძირითადად სცვლიან ნივთიერებას.

პირველი ჯგუფის მოვლენებს განიხილავს მეცნიერება „ფიზიკა“ და აქედან წარმოსდგა მათი სახელიც „ფიზიკური მოვლენანი“, ხოლო მეორე ჯგუფისას კი „ქიმია“ და აქედან მათი სახელი „ქიმიური მოვლენანი“. საკმარისია მოვიყვანოთ ორიოდ-სამიოდე მაგალითი, რომ ამ ორ გვარის მოვლენებზედ ცხადი წარმოდგენა ვიქონიოთ და ამას შემდეგ-კი ჩვენ თვითონ მოგვაგონდეს ყოველ დღიურ ცხოვრებიდან ასობით და ათასობით ესრედ წოდებული ფიზიკური და ქიმიური მოვლენანი.

ყველა ჩვენგანს ჰკავებია ხელში ანდამანტი, რომლითაც ხან ნევის აგვიწ-დაგვიწევია, ხან კალამი; ვამჩნევდით, — რომ ანდამანტი რკინეულობას მიიკრავდა ხოლმე და ამ მოვლენის ხასიათის გაცნობა კი ფიქრადაც არ მოგვსვლია. ეხლა კი საკმარისია გითხრათ, რომ ანდამანტის ზედგავლენა რკინეულობაზედ ფიზიკურ მოვლენას წარმოადგენსთქო და თქვენც ამ მოვლენის ხასიათს ნათლად წარმოიდგენთ.

მართლაც ჩვენ ვამჩნევდით, რომ ანდამანტის ზედგავლენის დროს და შემდეგაც არავითარი არსებითი ცვლილება არ ხდებოდა არც ანდამანტში და არც იმ რკინეულობაში, ნევისში, კალამში, რომლებზედაც ის ჰმოქმედებდა. არც წონა, არც გარეგანი შეხედულობა და არც შინაგანი შედგენილება ამ საგნებისა ოდნადაც არ შეცვლილა. ავიღოთ მეორე მაგალითი: ყოველივე საგანი, თავისუფლად მძლიდან ჩამოგდებული მიწისაკენ მიისწრაფვის და მასზედ ვარდება. ქვა იქნება ეს საგანი, ხე, წყალი ან სხვა რამ, ამ მოვლენის დროს, ესე იგი ჩამოვარდნის დროს და შემდეგაც თავის შინაგან შედგენილებას არასდროს არ შეიცვლიან: ისინი ისევ ქვას, ხეს და წყალს წარმოადგენენ. აღსანიშნავია ამ მოვლენაში კიდევ ის გარემოება, რომ ქვა უფრო სწრაფად ვარდება მიწაზედ, ვიდრე წყალი ან ხე, ესე იგი მძიმე ნივთიერება უფრო სწრაფად, ვიდრე მსუბუქი. ეხლა ავიღოთ უფრო რთული მაგალითი: თუ ჩვენ რკინის ნაქლიბვარს ანუ რკინის ფხვნილს დანაყულ გოგირდს მივუმატებთ და ამგვარად შეზავებულ ნივთიერებებს კარგად აორ-დავუტრეფთ ერთი ერთმანეთში, ჩვენ მივიღებთ ფხვნილს, რომელშიაც ცხადათ ვამჩნევთ როგორც გოგირდის, აგრეთვე რკინის პაწაწა ნაწილებს. ჩვენ აღვიღლად შეგვიძლიან ამ შეზავებულ ფხვნილში გოგირდი რკინას მოვაშოროთ და ამ რიგად მივიღოთ ცალ-ცალკე დამზადებულ ფხვნილის შემადგენელი ნაწილები. საკმარისია ასეთს ფხვნილს ჯამში წყალი დავასხათ და ჩვენ დავინახავთ, რომ გოგირდი, როგორც უფრო მსუბუქი ნივთიერება, წყალს ზევით მოიყრის თავს, ხოლო რკინა-კი, როგორც მძიმე ლითო-



ნი, ჯამის ძირზე დაილევება. ან ამავე მიზნისათვის ჩვენ შეგვიძლიან მივმართოთ ისევ ანდამანტს და მის შემწეობით ამგვარად დამზადებულ მშრალ ფხვნილიდან რკინა სულ ერთიანად ამოვბოჭოთ და დავეტოვოთ მხოლოდ გოგირდი. ასეთნაირად შეზავებულ ნივთიერებას, რომელშიაც ძალიან ადვილად ვამჩნევთ მის შემადგენელ ნაწილებს და რომელიც სრულიად უბრალო საშუალებების შემწეობით შეიძლება დანაწილდეს ამ შემადგენელ ნაწილებად, მეცნიერებაში უწოდებენ სახელად მექანიკურად შეზავებულ ნივთიერებას. მდინარის ღვრია, ტუნტულიანი წყალი, რომელშიაც ბევრი თიხა, სილა და ხვინჭკა ურევია, წარმოადგენს ასეთსავე მექანიკურად შეზავებულ ნივთიერებას; საკმარისია ასეთი წყალი საწურავ ქაღალდში გავატაროთ, რომ ის სრულებით განთავისუფლდეს ხვინჭკა-სილისაგან. კიდევ ბევრი ამგვარი მაგალითების მოყვანა შეიძლება და ფიზიკურ მოვლენების გასაცნობლად, მაგრამ აქ აღწერილი მაგალითებიც საკმარისად ახასიათებენ მათ და თუ საჭიროდ დაინახავს, თვით მკითხველსაც ადვილად შეუძლიან თავის ცხოვრებიდან მოიგონოს არა ერთი და ორი ამგვარივე მაგალითები.

სრულებით სხვა ხასიათის მოვლენებს წარმოადგენენ ესრედ წოდებული ქიმიური მოვლენანი, რომლების გასაცნობლად და შესასწავლად საჭირო არის ისევ ყველასაგან ცნობილი და ყველასათვის ადვილად გასაგები მაგალითები მოვიყვანოთ.

კარგად ვიცით, რომ ხის, ქაღალდის, ხორცის და კიდევ ბევრი სხვა რამ ნივთიერებების დაწვის ღროს ჩნდება კვამლი, ორთქლი და სხვა გაზოვანი ნივთიერებანი. ყოველივე ეს მალლა ჰაერში მიდის და ამნაირად ხის, ქაღალდის და ხორცის მაგივრად რჩება ჯერ ჯოტაოდენი ნახშირი და საბოლოოდ კი ვეებერთელა დამწვარ ნივთიერებიდან მხოლოდ ოდნავი ფერფლი და რჩება. სჩანს, ნახშირი, ფერფლი და მზავალი გაზოვანი ნივთიერებანი ხის, ქაღალდის და ხორცის შემადგენელი ნაწილები ყოფილან, ხოლო ისინი სრულებით არა ჰგვანან მათ წარმომ-

შობს ნივთიერებებს. საკმარისია ასეთი ნივთიერება გავახუროთ შესაფერ ტემპერატურამდე და ამას შემდეგ იმის დაშლა თავის შემადგენელ ნაწილებად სწრაფად დაიწყება და სწრაფადვე გათავდება. ვის არ უნახავს ყოვლად შემადრწუნებელი სურათი, როდესაც მშვენიერი ორ-სამ სართულიანი სახლი ერთის საათის განმავლობაში კვამლად და ფერფლად ქცეულა: გალაქული ქერი, იატაკი, ხელოვნურად გაკეთებული ფანჯრები, კარები, ძვირფასი სამკაულები და ხანაც საბრალო ცხოველები ცეცხლის ზვირთების შემდეგ თითქოც სადღაც განქრენ და აღამიანის თვალებს არა სჯერა, რომ ყოველივე ეს ორთქლად, გაზად და ნაცრად გარდაიქცა. აი, ასეთს მოვლენას, რომლის დროსაც ნივთიერება სრულებით ძირითადად იცვლება, უწოდებენ სახელად ქიმიურ მოვლენას და თვით მეცნიერებას კი, რომელიც ისეთ მოვლენებს განიხილავს — „ქიმიას“. ქიმიურ მოვლენას მივიღებთ მაშინაც, თუ ჩვენ გოგირდ-რკინის ნარევის ცეცხლზედ გავახურობთ. ასეთ პირობაში გოგირდი ქიმიურად უერთდება რკინას და სჩნდება ახალი კაჟისავით მაგარი შავი ნივთიერება, რომელსაც გოგირდოვან რკინას უძახიან; აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ საკმარისია გოგირდ-რკინის ნარევი მხოლოდ ერთ ადგილას გავახუროთ, რომ ამის შემდეგ გოგირდის რკინასთან შეერთება მეტის-მეტად ცხოვლად ე. ი. ძლიერის სითბოს წარმოშობით დასრულდეს მთელს შეზავებულს ნივთიერებაში. ამნაირად რკინის და გოგირდის შეერთებას ქიმიურ შეზავებას უძახიან. შეუძლებელია ასეთ შეზავებულ ნივთიერებაში ან წყლის ან ანდამანტის შემწეობით რკინა და გოგირდი ერთი ერთმანეთს დავაშოროთ. ამნაირად ქიმიკვეს, სწავლობს ისეთს მოვლენებს, რომლების დროსაც ნივთიერების შედგენილება ძირითადად ანუ არსებითად იცვლება.

მთელი მსოფლიო ორგვარ ნივთიერებებისაგან შესდგება: არა ორგანიულ ანუ მინერალურ და ორგანიულ ანუ ნახშიროვან ნივთიერებისაგან. ორგანიულ ნივთიერებებს ეძახიან ისეთ ნივთიერებებს, რომლებიდანაც შესდგებიან და რო-

მლებსაც ჰბადებენ ხოლმე მცენარეები და ცხოველები. არა  
 ორგანიულს მინერალიურს კი ყველა დანარჩენ ნივთიერე-  
 ბებს: ქვა, მიწა-მადნეულობას და სხვას. ამგვარ ნივთიერებე-  
 ბისდა მიხედვით ქიმიას ჰყოფდნენ ორ დიდ განყოფილებად—  
 არა ორგანულ და ორგანიულ ქიმიად. წინათ ორგანიული ქი-  
 მია განიხილავდა მცენარეულობაში და ცხოველებში გაჩე-  
 ნილ, წარმოშობილ ნივთიერებებს და აღიარებდა, რომ მათი  
 შემქმნელი ძალა გაუგებარი ცხოველი რამ ძალა არისო. არა  
 ორგანიული ქიმი-კი იკვლევდა არა ცხოველ ნივთიერებებს  
 ქვა, მიწა, მადნეულობას და მათ დაშლა-შეზავებას ფიზიკურ  
 ძალებით ხსნიდა როგორც არის, მაგალითად, სითბო, სინათლე  
 და სხვები. შემდეგ, როდესაც 1828 წ. ვიოლერმა არა ორგა-  
 ნიულ ნივთიერებებიდან დაამზადა ერთი შარდის შემადგენელ  
 ნაწილთაგანი ესრედ წოდებული ურეა და 1856 წლიდან მოკი-  
 დებული გამოჩენილმა ქიმიკოსმა ბერტელომ მიიღო არა  
 ორგანიულისავე ნივთიერებებიდან ჯიანჭველის სიმჟავე\*) და  
 ბევრი კიდევ სხვა ორგანიული ნივთიერებანი, რაღა თქმა  
 უნდა, ქიმი-ში საშუადად დაეცა რაღაც ცხოველ ძალის მნი-  
 შენელობა. მართალია დღესაც ქიმი-ისევე არა ორგანიულ  
 და ორგანიულ ქიმიად განიყოფება, მაგრამ საფუძველი ამგვა-  
 რად დაყოფისა სულ სხვა არის. ორგანიული ნივთიერებები,  
 რომლებიც აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს ნახშირბადი ანუ  
 ნახშირის წამოშობი ნივთიერება წარმოადგენს, ნამეტანი  
 თავისებურ ხასიათისანი არიან შედარებით არა ორგანიულ ნი-  
 თიერებებთან და ამიტომაც მათ შესასწავლად უმჯობესი იყო  
 ისევე ცალკე განყოფილების დატოვება. რასაკვირველია, ცხო-  
 ველ ძალის უარყოფის შემდეგ სასურველიც იყო ძველებურ  
 ორგანიულ ქიმიისათვის სახელიც გამოეცვალათ, მაგრამ ჯერ-  
 ჯერობით არ იქნა, არ გადავარდა ეს ძველებური სახელი

ჩვენ ჩვენს ქიმიურ წერილებში საჭიროდ ვსთვლით ორ-  
 განიულის და არა ორგანიულის მაგივრად ვიხმაროთ ტერმი-

\*) ეს მჟავე ნივთიერება ჯიანჭველის ტანში იმყოფება.



ნები: „ნახშიროვანი“ და „მინერალური“, რადგანაც ეს ტერმინები ნათლად აღნიშნავენ მცენარე-ცხოველების და სხვა არა ცხოველ ნივთიერებების ერთგვარობას ფიზიკურ ძალების წინაშე. ძველი ტერმინები კი ამ მხრით უფრო ბუნდოვან და გამოუდგურად მიგვაჩნია.

ქიმიურ მოვლენების გასაცნობლად ჩვენ მოვიყვანეთ ორი მაგალითი: რკინის გოგირდთან შეერთება და ხე, ქალაღის და ხორცის დაშლა ცეცხლის შემწეობით. ადვილი წარმოსადგენია, რომ ეს ორი მაგალითი სრულებით სხვა და სხვა ხასიათისანი უნდა იყვნენ. პირველ შემთხვევაში ორ სხვა და სხვა ნივთიერებებიდან სჩნდება ერთი ახალი, რომელიც არც ერთს თავის შემადგენელ ნაწილებს არა ჰგავს. ამგვარ ქიმიურ მოვლენას უწოდებენ სახელად ქიმიურ შეერთებას. მეორე მაგალითიდან - კი სჩანს, რომ ერთი ნივთიერება, ხე იქნება ეს ან სხვა რამ რთული ნივთიერება, ცეცხლის შემწეობით ირღვევა, იშლება რამოდენიმე თავის შემადგენელ ნაწილებად, რომლებიც სრულებით არა ჰგვანან მათ წარმომშობ ნივთიერებას. უკანასკნელ ხასიათის მოვლენას, რომლის დროსაც რთული ნივთიერება ირღვევა, ნაწილდება უფრო ნაკლებად, უწოდებენ სახელად ქიმიურ დაშლას, დარღვევას. როდესაც ჩვენ რთულ ნივთიერებას ვარღვევთ თავის შემადგენელ ნაწილებად, ჩვენ ამ საშუალებით ვიკვლევთ, რა და რა უბრალო ნივთიერებებიდან შესდგება ესა თუ ის რთული ნივთიერება. ამ გვარ საშუალებას მეცნიერებაში უწოდებენ სახელად ანალიზს.

ნივთიერებების გასაცნობლად, შესასწავლად საჭირო არის მეორე საშუალებაც, ესრედ წოდებული სინტეზი ანუ ქიმიურად შეერთება-შეზავება. გოგირდოვან რკინის მისაღებად ჩვენ მივმართეთ სწორედ ასეთს საშუალებას, ე. ი. ავიღეთ ორი სხვა და სხვა ნივთიერება და ცეცხლის შემწეობით შევაერთეთ ისინი ქიმიურად, მივიღეთ სრულებით ახალი ნივთიერება. ნივთიერებათა სინტეზი შედარებით ანალიზთან მეტად საქმელოა. დარღვევით ჩვენ ადვილად შეგვიძლიან ყოველი ნივთიერება

დავშალოთ, დავანაწილოთ, ხოლო რაც შეეხება დაშლილ ნივთიერების აღდგენას, გამთელებას, ამისათვის მეტად საძნელოა შესაფერ პირობების გამოძებნა და მიღება. ამგვარი საძნელე სინტეზისა ანალიზთან შედარებით ადვილი წარმოსადგენია თუნდაც, მაგალითად, შენობის დაქცევა-აშენებაზედ. ყოველ გვარ დაშლა - შეხვევას, რომელიც ხდება ნივთიერებაში ან ნივთიერებათა შორის ფიზიკურ ძალების და ნივთიერებათა ურთიერთშორის ზედგავლენით, უწოდებენ სახელად ქიმიურ რეაქციას.

ჩვენ უკვე გავიცანით რამდენიმე ქიმიური რეაქციები ორ გვარ ნივთიერებებზედ: რთული ნივთიერება, ხე, ხორცი დავშალოთ ცეცხლის შემწეობით მის შემადგენელ ნაწილებად (ნაცარი, ორთქლი და გაზოვანი ნივთიერებანი) და რთულივე ნივთიერება მივიღეთ იმავე ფიზიკურ ძალის შემწეობით რკინისაგან და გოგირდისაგან. აქ, ცხადია, თავის-თავად იბადება კითხვები—რას წარმოადგენს რთული ნივთიერება? არის თუ არა არა რთული ანუ მარტივი ნივთიერებანი და თუ არის, რა განსხვავება არის ამ ორგვარ ნივთიერებათა შორის? რთულია ნივთიერება თუ მარტივი, ამის გაგება ადვილი არის ანალიზის შემწეობით. ჩვენ შეგვიძლიან სითბოს, სინათლეს, ელექტრონის ან სხვა ნივთიერებისავე ზედგავლენით ესა თუ ის ნივთიერება დავშალოთ და მივიღოთ სხვა და სხვა მისი შემადგენელი ნაკლებად რთული ნივთიერებანი, შემდეგ ამ გვარივე საშუალების შემწეობით შეგვიძლიან უკანასკნელი ნაკლებად რთული ნივთიერებანი კიდევ დავშალოთ სხვა შემადგენელ ნაწილებად და ამრიგად განვაგრძოთ კვლევა-ძიება, სანამ ბოლოს არავითარ მეცნიერებაში ცნობილ საშუალებათა შემწეობით ვეღარ შევსძლებთ უკანასკნელად მიღებულ ნივთიერებათა დაშლა-დარღვევას. აი, ამგვარი ნივთიერებანი, რომლებიც დღემდე ვერასფრის გზით ვერ იქმნენ დაშლილნი სხვა შემადგენელ ნაწილებად, და ყოველგვარ დღეს არსებულ და პრაქტიკულად ცნობილ პირობებში ერთგვარს შეუცვლელ თვისებების ნივთიერებებს წარმოადგენენ, ეძახიან სა-

ხლად მარტივ ნივთიერებებს ანუ ელემენტებს. ერთ მარტივ ნივთიერებიდან შეუძლებელია მეორეს მიღება. მართალია, მეცნიერულ გამოანგარიშებით ცნობილია ისეთი პირობებიც, რომლებიც ზედგავლენითაც შესაძლოა ყველა დღეს მარტივად აღიარებული ნივთიერებანი ან კიდევ დანაწილდნენ სხვა უფრო მარტივ ნივთიერებებად, ან ყველანი გარდაიქმნენ ერთგვარის ხასიათის მარტივ ნივთიერებად, რაც უფრო ყუათში მოსასვლელი იქნება. მაგალითად, დღეს ქიმიკოსებს თავიანთ გამოკვლევებისათვის ვერ მიუღიათ  $3000^{\circ}$  გრადუსზე მეტი და— $300^{\circ}$ -ზე ნაკლები ტემპერატურა, მაშინ როდესაც შესაძლოა ტემპერატურა ათასობით უფრო მეტი  $3000^{\circ}$  და ნაკლები- $300^{\circ}$  გრადუსზედ. ამგვარ მაღალ ტემპერატურას ადგილი უნდა ჰქონდეს მზეზედ, ასეთივე ტემპერატურა უნდა ყოფილიყოს, როდესაც ჩვენი მიწა ჯერ გაზიურს და შემდეგ გამღვალ სითხეს წარმოადგენდა, მაგრამ იმაზედ ლაპარაკი, თუ ასეთ პირობებში რას უნდა წარმოადგენდნენ დღეს მარტივად აღიარებული ნივთიერებანი, უსაფუძლო და უმნიშვნელო იქნება, რადგან ასეთ კითხვების გამოცდილებით გამორკვევა, საუბედუროდ, შეუძლებელია.

მიუხედავად ამისა ჩვენ მაინც შეგვიძლიან დაწვრილებით გავცნოთ ნივთიერებათა დაშლა-შეერთებას და, საზოგადოდ, მათ ცვალებადობის კანონებს.

როგორც ზევით ვთქვით, მეცნიერებმა დაუცხრომელ კვლევა-ძიების შემდეგ ათას გვარ რთულ ნივთიერებების ანალიზის შემწეობით აღმოაჩინეს მრავალი არა რთული ნივთიერებანი ანუ ელემენტები.

დღეს რიცხვი ამგვარ ელემენტებისა მეცნიერებაში 706 აღემატება. ჩვენ ზედმეტად მიგვაჩნია ყველა ელემენტების ჩამოთვლა და გაცნობა. არის ისეთი ელემენტები, რომლების რაოდენობა ბუნებაში იმდენად ნაკლებია, რომ ის სულაც შეუძნეველია სხვა ნივთიერებათა შორის და არც არავითარ მონაწილეობას არ იღებს მიწა, ქვა-მადნეულობის და მცენარე-ცხოველების გაჩენაში. იი სწორედ ასეთ ელემენტებს ჩვენ არ



შევეებებით ჩვენს წერილებში და განვმარტებთ მხოლოდ ისეთ ელემენტების შესახებ, რომლებიც ამ მხრით უფრო მნიშვნელოვანად მიგვაჩნია.

ყველასაგან ცნობილი რკინა, სპილენძი, ვერცხლი, ვერცხლის წყალი, ოქრო, ცინკი და სხვა წარმოდგენენ მარტივ ნივთიერებებს; გარეგან შეხედულებით ისინი ბრწყინავენ, პრიალებენ და ამიტომაც უძახიან მათ სახელად ლითონებს. სხვა მარტივი ნივთიერებანი არა ჰგვანან ამ მხრით ლითონებს და ამიტომ ეძახიან მათ არალითონებს ანუ მეტალოიდებს, რაც ნიშნავს ლითონის მსგავსს. ამ გვარ მარტივ ნივთიერებებს ეკუთვნიან ნახშირმბადი, გოგირდი, ფოსფორი და სხვანი. ელემენტების ერთი ერთმანეთში სხვა და სხვა რაოდენობითი შეერთებით ჩნდებიან ურიცხვი მინერალური და ნახშიროვანი ნივთიერებები, რომლებიდანაც შესდგება ჩვენი მიწა და მასზედ მცხოვრები მცენარეები და ცხოველები.

### რა უმთავრესა ქაძაის ქეშმარტება.

ნივთიერების მუდმივობა, ძალის მუდმივობა. ძალის ცვალებადობა. პოტენციალური და ქიმიური ძალა ან ენერგია. ქიმიურ ენერგიის გამოანაგრიშება კალორიმეტრის შემწეობით. სითბოს მექანიკური ეკვივალენტი.

რთულ ნივთიერებების გაჩენა ელემენტებისაგან, რთულივე ნივთიერებების დარღვევა მათ შემადგენელ ელემენტებად და, საზოგადოთ, ნივთიერებათა ქიმიური ცვალებადობა დამყარებული არის ორს უმთავრეს ქეშმარტებაზედ.

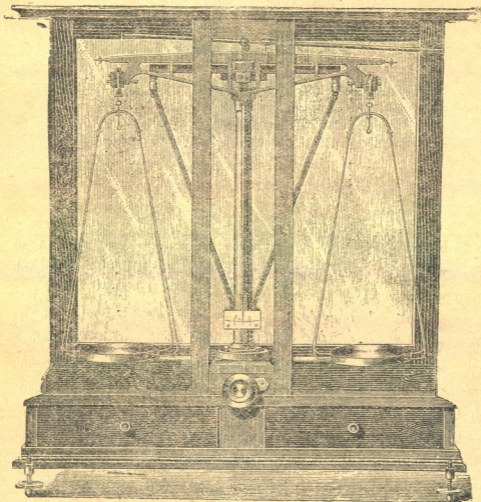
პირველი აღიარებს, რომ წონა წარმოშობილ რთულ ნივთიერებისა ყოველთვის უდრის მის წარმომშობ ნივთიერებების წონათა ჯამს. ასეთი კანონი თითქოც ეწინააღმდეგება ყოველ დღიურ ცხოვრებაში ნახულ მაგალითებს. სანთლის ნელნელა დაღვეას და საბოლოოდ სულაც განქრობას ცეცხლის მოკიდების შემდეგ; ვეებერთელა ჯირკის დაწვის შემდეგ მხო-

ლოდ ფერფლის-ლა დარჩენას და სხვებს. მაგრამ საკმარისია ცოტათი მაინც ჩაუფიქრდეთ ამ გვარ მაგალითებს და ჩვენ ადვილად დავრწმუნდებით, რომ ამ შემთხვევებშიაც ზევით მოყვანილი კანონი სავსებით მართლდება. მართლათაუც ავიღოთ ცოტა მოზრდილი ქიქის ჯამი თითქმის წყლით სავსე, დიდი ქიქისავე ქილა, ისეთი კი რომ ის თავის ღია თავით თავისუფლად ჩადიოდეს ჯამში; წყალში ჩავაგდოთ მსუბუქი და სქელი ხის რგვალი ფიცარი, უკანასკნელზედ დავდოთ ქალაღი, ბამბა ან სხვა რამ ადვილად დასაწვავი ნივთიერება; შემდეგ წყლიანი ჯამი, ხის ფიცრით დასაწვავ ნივთიერებით და ქილა აფწონოთ ყველა ერთად რაც შეიძლება ნაზ სასწორზედ და როდესაც სასწორი სისწორეში მოვა, სწრაფად წავუკიდოთ ცეცხლი ფიცარზედ მდებარე ნივთიერებას და სწრაფადვე დავამხოთ მას თავზედ სასწორის ჯამზედვე მდებარე ქილა. როდესაც ნივთიერების ცოტაოდენი ნაწილი დაიწვება და ნახშირად იქცევა, ჩვენ დავრწმუნდებით, რასაკვირველია, დაახლოვებით, რომ სასწორი სისწორიდან არ გამოსულა და, მაშასადამე, დამწვარ ნივთიერების წონა უდრის მის შემადგენელ ნივთიერებების ნახშირის და გაზების წონათა ჯამს. ასეთი გამოცდილება ნაკლებად აღწევს თავის მიზანს, რადგან დასაწვავ ნივთიერებას ქიქის ქილის ქვეშ ვერ ჰყოფნის დასაწვავად დაწყვედული ჰაერი და ამის გამო ნივთიერება მხოლოდ ოდნავ იწვება. უეჭველია ვიფიქრებთ, რომ ნივთიერების ოდნავად დაშლა მხოლოდ ოდნავად თუ იმოქმედებს სასწორზედ და ასეთი მოქმედება კი მეტად ძნელად შესაძრწევი იქნება.

ყოველ შემთხვევაში ეს გამოცდილება ნათლად გვეუბნება, რომ თუ კი დასაწვავ ნივთიერებებიდან წარმოშობილ სხვა და სხვა შემადგენელ გაზებს ნახშირს და ფერფლს არსად არ გაუშვებთ, არ დავკარგავთ, მათი წონა სავსებით უნდა უდრიდეს დამწვარ ნივთიერების წონას. სანთლის წვის დროს კი უქილოთ სხვა და სხვა გაზოვანი ნივთიერებანი სანთლისაგან წარმომდგარნი ცეცხლის შემწეობით ჰაერში მიისწრაფვიან და,

რასაკვირველია, საბოლოოდ სანთლის ადგილზე აღარაფერი აღარ რჩება.

ამ გამოცდილების სავსებით აღსასრულებლად საჭირო არის ნაზი ქიმიური სასწორი, რომელზედაც შეიძლება გრამის მეათითასედ ნაწილის აწონა, ამასთანავე საჭიროა წყლიან ჯამის და ქილის მაგივრად სხვა რამ ნაზი და მსუ-

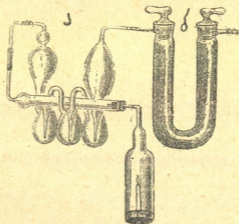


სურათი 1.

ბუქი მოწყობილება. ასეთ მიზნისათვის ქიმიურ სასწორის ერთ ჯამს ზევით დაჰკიდებენ ხოლმე რკინის ან პლატინის



მავთულის შემწვობით ორს ერთი მეორესთან კაუჩუკით შეერთებულს ქიქის ხელსაწყოებს, ერთი მათგანი წარმოადგენს ყერ-



სურათი 2.

ზედ დასმულ ქართულ ასოიანივით მოხრილს და მეორე კი ალაგ-ალაგ მსხალივით დაბერილ ქიქის მილებს. ამ მილებს ერთ ღია ბოლოს შეუერთებენ ხოლმე კაუჩუკისავე შემწვობით თავდაღმა ჩამოკიდებულ გრძელ ტუჩიან ქიქის ძაბრის (ვ) ვიწრო და მოკლე ყელს; ქიქის ძაბრში კი მოთავსებული უნდა იყვეს დახვრეტილ თავსაცავში ჩამაგრებული დასაწვავ სანთლის ნაჭერი, რომელსაც ასეთ პირობაში ადვილად შეუძლიან დაიწვეს სვრეტილებში შემავალ ჰაერის ზედგავლენით. გამოცდილსათვის სასწორის ჯამზედ ჩამოკიდებულ ქიქის მილებში მოთავსებენ ხოლმე სანთლის დაწვის დროს წარმოშობილ გაზეზის ადვილად ჩამულაპავ, შემთვისებელ სხვა და სხვა ხსნილს და მაგარ ნივთიერებებს\*) და ამას შემდეგ ასწონიან ერთად მილებს მათში მოთავსებულ ნივთიერებებით, ქიქის ძაბრს სანთლის ნაჭრით და თავსაცავით. როდესაც სასწორის ჯამები სისწორეში მოვლენ, დაანთებენ სანთლის ნაჭერს და ძაბრში

\*) დაწვრილებით ამგვარ ნივთიერებებს ჩვენ შემდეგ გავიცნობთ.

ჩამაგრებენ; ჩამოკიდებულ მილების მეორე ღია თავიდან კი რაიმე შესაფერ საშუალებით ნელ-ნელა იწყებენ ჰაერის გამოწეუნას, რომ ამნაირად სანთლის დაწვის დროს გაჩენილი გაზები მილებში მოთავსებულ ნივთიერებებში გაატარონ და ამ რიგად ისინი ოდნავადაც არ დაჰკარგონ. ცოტა ხნის შემდეგ და სანთლის დაწვის მერე კი საცესებით დავინახავთ, რომ სასწორის სანთლიანი ჯამი არამც თუ არ გამჩატებულა, არამედ ბევრად მეტსაც აიწონის, ვიდრე თავიდანვე გათანასწორებული მეორე ჯამი. ამნაირად ასეთ მეცნიერულ გამოცდის შემდეგ სანთლის გაქრობა, მის დაწვის შემდეგ სასაცილოდაც არ გვეყოფა. ცხადათ სჩანს, რომ რაც სანთლის დაწვის დროს გაზოვანი ნივთიერებანი გაჩნდნენ, ისინი მთლად ჰშთანთქმა, დააკავა ქიქის ხელსაწყოებში მოთავსებულ ნივთიერებებმა, ხოლო რაც შეეხება სანთლიან ჯამის წონის მომატებას, ეს აიხსნება იმით, რომ დაწვის დროს სანთელს უერთდებოდა გარეშე გაზოვანი ნივთიერება, ესრედ წოდებული მჟავმბადი, რომელიც შეადგენს ჰაერის ნაწილს და რომლის შეერთებას სხვა-და-სხვა ნივთიერებებთან უწოდებენ სახელად დაწვა-დაქანგვას. ამ გაზოვან ნივთიერებაზედ და დაწვა-დაქანგვაზედ შესაფერ აღდილზე ვილაპარაკებთ.

ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ზევით მოყვანილი ქიმიური კანონი მართლაც უტყუარი ჭეშმარიტება ყოფილა: ნივთიერება არასდროს არ იბადება და არც ჰქრება, ის მუდმივია. ეს ჭეშმარიტება ქრისტეს დაბადებამდისაც იცოდნენ საბერძნეთის ფილოსოფოსებმა, მაგრამ მის ყოველ მხრივი გამორკვევა და გამოყენება უკვდავ ფრანგთა ქიმიკოსის ლავუაზიეს საქმე იყო. (1743—1794).

მეორე ქიმიის დედა ბოძი და უმთავრესი ჭეშმარიტება მდგომარეობს ესრედ წოდებულ ძალის მუდმივობაში. ეს ჭეშმარიტება გვეუბნება, რომ ძალა არასდროს არ სჩნდება და არც ჰქრება; ყველა ფიზიკური ძალები, სითბო, სინათლე, ელექტრონი და სხვანი წარმოადგენენ სხვა-და-სხვა ფორმის ერთსა და იმავე ბუნების ძალისას, რომლის რაოდენობა მუდამ ერთი და

იგივე არის. ერთი ფორმის ძალას შეუძლიან პირობებისა და მიხედვით მეორე ფორმის ძალად გარდაიქცეს. ავიღოთ თუნდაც ასეთი მაგალითი: როდესაც დაღმართში მიმავალ მატარებლის ან დატვირთულ ეტლის გოგრებს ტორმაზებს მოუქვრენ, ჩვენ თავდაპირველად ვამჩნევთ, რომ გოგრების სწრაფი ტრიალი თან და თან სუსტდება და ამავე დროსვე გვესმის ხის ტორმაზის და რკინის გოგორის ერთი ერთმანეთთან ხლახუნის; შემდეგ ხის ტორმაზიც და რკინის გოგორიც ნელ-ნელა იწყებენ გახურებას, ხის ტორმაზიდან ამოდის კომლი და ბოლოს ალიც ჩნდება. ამ მაგალითიდან აშკარად ვხედავთ, რომ გოგორების მატრიალებელი ძალა ტორმაზის მოქერის დროს ჯერ გოგრების ტორმაზთან ყურისათვის არა სასიამოვნო ხლახუნს და მოძრაობის შესუსტებას მოუხდა, ამავე დროსვე ესავე ძალა სითბოდ იქცა, სითბომ კი კომლის მოძრაობა დაჰბადა და ბოლოსაც ალის გაჩენით თითონ სინათლედ გარდაიქცა. თუ ჩვენ ერთსა და იმავე ძალის ამგვარ ცვალებადობას კარგად ჩავუკვირდებით, ადვილად შევამჩნევთ, სხვათა შორის, ძალის ერთგვარ ფორმასაც ქიმიურ ძალას ანუ ენერგიას. მართლაც, როდესაც ხის ტორმაზი გოგორასთან ხლახუნის გამო მეტის-მეტად გახურდა, ის, როგორც რთული ნივთიერება, ქიმიურად დაიშალა, დაირღვა თავის შემადგენელ ნაწილებად. ასეთ დამარღვეველ ძალის წარმოშობა მიზეზად, რასაკვირველია, სითბო უნდა ჩაითვალოს: ხის ტორმაზის მეტის-მეტად გახურებამ გამოიწვია მის შემადგენელ ნაწილების სხვანაირად შეხავება, შეერთება და ამ რიგად ახალის ნივთიერებების გაჩენა. ამნაირად გოგორების მატრიალებელ ძალას თავის მრავალ გვარ ცვალებადობის დროს ქიმიურ ძალის, ენერგიის ფორმაც კი მიუღია. საყურადღებო ძალის ამგვარ ცვალებადობაში ის არის, რომ ერთი ფორმის ძალა მრავალ გვარ ცვლილების შემდეგ შესაძლოა პირველსავე ფორმას დაუბრუნდეს. სწორედ ასეთი წრე ძალის ცვალებადობისა ადვილი შესამჩნევია იმავე გოგრების მატრიალებელ ძალის ცვლილებაშიაც: თავდა პირველად ეს ძალა მატარებელში დასა-



წვავ შერევაში იყო და ასეთ მდგომარეობაში კი ის უხილავ და პოტენციალურ ანუ შემძლე ძალად უნდა მიგვაჩნდეს; შემდეგ, როდესაც ეს პოტენციალური ძალა სითბოთ იქცა დაწვის დროს და ამრიგად მატარებელში გაჩენილმა ორთქლის ძალამ გოგორა აატრიალა, ტრიალმა კი ტორმაზის გახურება და დაწვაც-კი გამოიწვია, ის ისევ პოტენციალურ და უხილავ ძალად დარჩა ხის ტორმაზის შემადგენელ ნაწილებში: ორთქლში, სხვა და სხვა გაზებში და ნახშირის მტვერში, რომლებიდანაც შესდგება კვამლი.

აქ მოყვანილ მაგალითით ჩვენ უფრო გვინდოდა მკითხველისათვის აგვეხსნა, თუ რაში მდგომარეობს ძალის ცვალებადობა, ხოლო რაც შეეხება კერძოთ ქიმიურ ძალას, ენერჯიას, მის თვისებებს, ამის გასაცნობლად საჭირო არის მოვიყვანოთ სხვა რამ, ამ მხრით უფრო საყურადღებო მაგალითები. ყველამ იცის, რომ თოფის წამლის ასაფეთქებლად საჭარისი არის მხოლოდ ერთი ნაპერწკალი. რამდენიმე ფუთ თოფის წამალს აფეთქების დროს, შეუძლიან უზარ-მაზარი შენობა დაანგრიოს და ასეთი საოცარი ძალა, რასაკვირველია, ჩნდება თოფის წამლის შემადგენელ ნაწილების დარღვევა-შეერთებით. მართალია ის ნაპერწკალიც, რომლითაც ააფეთქებენ თოფის წამალს, თიზიკურ ძალას წარმოადგენს, მაგრამ ის იმდენად პატარა არის, რომ წამლიდან წარმოშობილ ძალაში არავითარ მონაწილეობას არ იღებს. ქიმიურად დაშლა-შეზავება იწყება თოფის წამლის იმ წერტილიდან, საცა ნაპერწკალი დაეცა და შემდეგ კი ქიმიურ რეაქცისაგან წარმოშობილი ძალა თავად უწყობს ხელს მთელის თოფის წამლის აფეთქებას. როგორც ვიცით, თოფის წამალი შესდგება დანაყულ ნახშირისაგან, გვარჯილისაგან და გოგირდისაგან; ისინი ნაპერწკლის ზედგავლენით სწრაფად იწყებენ ქიმიურად დაშლა-შეზავებას და სხვა და, სხვა გაზოვან ნივთიერებებად გარდაქცეულნი, რაღა თქმა უნდა, სწრაფადვე უზარ-მაზარ ალაგასიქერენ შედარებით თავის დაწყებით მდგომარეობასთან ე. ი. როდესაც ისინი შავს მტვერს წარმოადგენდნენ. აქედან ჩვენ შეგვიძლიან დავსკვნათ,

რომ ნახშირში, გვარჯილაში და გოგირდში შენახული ყოფილა უხილავი პოტენციალური ძალა, რომელმაც იწყო მოქმედება ნაპერწყლის ზედ გავლენის შემდეგ. მან უხილავად ხელი შეუწყო ამ ნივთიერებათა გაზოვან ნივთიერებებად გარდაქცევას და ამ უკანასკნელთა წარმოშობისთანვე ხილულ მოძრავ ძალად გარდაიქცა. აი ის მალული, პოტენციალური ძალა, რომელიც იმყოფება ყველა ნივთიერებებში და მოქმედების შესაფერ პირობებში სითბო, სინათლის, ელექტრონის ან სხვა რამ ძალის ზედგავლენით მეცნიერებაში ცნობილი არის ქიმიურ ენერჯიით. ჩვენ დავინახეთ, რომ ეს ენერჯია თოფის წამლის აფეთქების დროს ხილულ მოძრავ ძალად გარდაიქცა და, მაშასადამე, ის ყოფილა ერთი ფორმათაგანი ბუნების ძალისა. ასეთივე ქიმიურ ენერჯიის შემწეობით ჩნდება დანაყილ გოგირდისაგან და რკინის ფხენილისაგან ახალი რთული ნივთიერება კაჟივით მაგარი გოგირდოვანი რკინა. როგორც ვიცით, საკმარისია მექანიკურად შეზავებული რკინა და გოგირდი მხოლოდ ერთ ადგილას გავახუროთ, რომ ცოტა ხნის განმავლობაში დიდის სითბოს წარმოშობით რკინა მთლად შეუერთდეს გოგირდს და ამნაირად გაჩნდეს ახალი ნივთიერება. სჩანს, ორ მარტივ ნივთიერებაში,—რკინასა და გოგირდშიაც შენახული ყოფილა პოტენციალური ენერჯია ანუ შემძლე ძალა, რომელმაც თავი იჩინა ნივთიერებათა ერთ ადგილას გახურებით და შემდეგ, იწყო რა რკინის გოგირდთან შეერთება, იმავე დროსვე გადაიქცა ხილულ ძალათ, სითბოდ. სჩანს, ყველა მარტივ და რთულ ნივთიერებებშიაც იმყოფება ესრედ წოდებული პოტენციალური ენერჯია, რომელიც თავს იჩენს მხოლოდ შესაფერ პირობებში და ამ დროს აჩენს ხოლმე ქიმიურ რეაქციას, ესე იგი ან ნივთიერებათა დაშლას ან მათ შეერთებას. რადგან ნივთიერების დაშლა-შეერთების დროს, როგორც დავინახეთ, ქიმიური ენერჯია საბოლოოდ ჩვეულებრივ ფიზიკურ ძალად იქცევა ან მოძრაობად ან სითბოდ, აშკარაა შესაძლოა გავიგოთ—რამოდენი ქიმიური ძალა ანუ ენერჯია უნდა იმყოფებოდეს

ფებოდეს ნივთიერებაში პოტენციალურად ან მომქმედათ რეაქციის დროს.

მეცნიერებაში მიღებული არის ქიმიურ ენერჯის რაოდენობის გასაგებად ამავე ძალის ჩვეულებრივ ფორმის ე. ი. სითბოს ზომა. პირველ დაწყებით ანუ უმცირეს ზომად მიღებულია ის რაოდენობა სითბოსი, რომელიც ჩნდება ერთ კუბიკურ სანტიმეტრ წმინდა წყალში ცელზის 0<sup>0</sup>-დგან ერთ გრადუსამდე გათბობის დროს.

ამ უმცირეს ზომას სითბოს რაოდენობისას უძახიან სახელად კალორის; ეს არის პატარა კალორი. ესრედ წოდებული დიდი კალორი კი არის სითბოს ის რაოდენობა, რომელიც ჩნდება, ერთ კილოგრამ წყლის 0<sup>0</sup>-დგან 1 გრადუსამდე გათბობის დროს. იმის გასაგებად, თუ რამდენ კალორის უდრის ქიმიურ რეაქციის დროს გაჩენილი სითბო, მეცნიერები ხმარობენ ერთგვარ უბრალოდ გაკეთებულ ხელსაწყობს, კალორიმეტრს, ანუ კალორის მზომს. კალორი მეტრი შესდგება ორის ერთი მეორეში ჩამდგარ თხელ ლითონის ქილბისაგან. გარეგანი ქალი ბევრად უფრო ფართოა, ვიდრე მასში ჩამდგარი პატარა და გარედან შეხვეული არის სხვა და სხვა სითბოს გლახად გამყვან ნივთიერებებით. დიდ ქილაში ჩაასხამენ ხოლმე წმინდა წყალს განსაზღვრულ რაოდენობით კუბიკურ სანტიმეტრების ანგარიშით და სახურავში მოწყობილ სარევით წყალს ხშირად აურ - დაურევენ, რომ ის ყველგან ერთნაირის ტემპერატურისა იყოს; წყლის ტემპერატურის გასაგებად კი წყალში ჩაკიდებული არის ცელზის ტერმომეტრი. ვსთქვათ ჩვენ გვსურს ვავიგოთ, რამდენი კალორი სითბო ჩნდება განსაზღვრულ რაოდენობის გოგირდის და რკინის ქიმიურად შეერთების დროს; ამისათვის ეს ორი მექანიკურად შეზავებული ნივთიერებანი უნდა ჩავდოთ რაიმე შესაფერ კურკელში, ვსთქვათ ფარფორის პაწაწა ჯამში, და ამრიგად მოვათავსოთ ის ლითონის პატარა ქილაში; გარეგან ქილაში უნდა ჩავასხათ განსაზღვრულ რაოდენობით წმინდა წყალი კუბიკურ სანტიმეტრების ანგარიშით. შემდეგ გოგირდ რკინის ნარევის რაიმე შესაფერ საშუალებით ერთ ადგილას



ძალიან გავახურებთ და, დაიწყება რა ამ ორ ნივთიერებათა ქიმიურად შეერთება, კალორიმეტრს სწრაფად დაეახურავთ ზევიდან თავსახურავს და დავიწყებთ სატრიალებელით წყლის არევი-დარევას. რასაკვირველია, აქ მხედველობაში უნდა მივიღოთ იმ სითბოს რაოდენობაც, რომელიც რკინის და გოგირდის პირველ გახურებაზედ დაიხარჯა, ამას კი ადვილად გავიგებთ იმავე კალორიმეტრის შემწეობით. როდესაც ბოლოს წყლის ტემპერატურა ტერმომეტრის ერთ მაჩვენებელზედ გაჩერდება, ესე იგი სითბო აღარც მატულობს და აღარც კლებულობს, საკმარისია ტერმომეტრით ნაჩვენები გრადუსთა რიცხვი გავამრავლოთ წყლის კუბიკურ სანტიმეტრების რიცხვზედ და ჩვენ მივიღებთ საესებით კალორიებში იმ სითბოს რაოდენობას, რომელიც გაჩნდა განსაზღვრულ რაოდენობის რკინის და გოგირდის შეერთების დროს.\*) მეცნიერებმა ამგვარის საშუალებით რკინა და გოგირდი და სხვა მარტივი ნივთიერებები სხვა და სხვა რიგად ერთი ერთმანეთს შეუერთეს, ვაიგეს ამ შეერთების ან ამგვარად გაჩენილ რთულ ნივთიერების დარღვევის დროს წარმოშობილ სითბოს რაოდენობა და შესაფერ გამოანგარიშებით მიიღეს ყველა ნივთიერებების პოტენციალური ენერგია, რომლის შემწეობითაც აიხსნება ნივთიერებების დაშლა-შეზავება და საზოგადოდ ქიმიური რეაქცია. არის ისეთი მაგალითებიც, როდესაც ქიმიურ რეაქციის დროს სჩნდება მოძრაობა და ამიტომაც საჭიროა ვიცოდეთ, ასეთ შემთხვევებში როგორ უნდა გამოვიანგარიშოთ რეაქციის დროს წარმოშობილი ძალა.

ამისთვის ერთი ფორმის ენერგიის მოძრაობას ანგარიშობენ ხალმე მეორე ფორმის ენერგიაზედ სითბოზედ. ეს ორ გვარი ენერგია, როგორც ვიცით, ადვილად იღებს ერთი მეორის ფორმას და ამიტომაც ქიმიურ ენერგიის გამოსაანგარი-

\*) ეს საზოგადოდ აღწერილობაც საკმარისია კალორიმეტრის მნიშვნელობისა და ხმარების გასაგებად; მეცნიერულ გამოკვლევებისათვის კი საჭირო არის უფრო რთული და საზოგადოდ ჯერჯერობად მოწყობილი კალორიმეტრი.

შებლად შემოდებულ იქმნა კიდევ ერთი საზომი ესრედ წოდებული სითბოს მექანიკური ეკვივალენტი ანუ სითბოს თანაბარ (ეკვივალენტი) მექანიკური ძალის მაჩვენებელი რიცხვი და უდრის 423,5. ეს რიცხვი იმას ნიშნავს, რომ 423,5 კილოგრამ სიმძიმის ერთი მეტრის სიმაღლეზედ აწევის დროს იხარჯება იმოდენივე სითბო (ამწვე ძალის მისაღებად), რამოდენიც სჩნდება ერთ კილოგრამ წყლის 0<sup>0</sup>—1<sup>0</sup> ცელზის გრადუსამდე გათბობის დროს, სხვანაირად რომ ვსთქვათ ერთი დიდი კალორი უდრის 423,5 კილოგრამ მეტრს.

ზევით აღწერილ საშუალებების შემწვობით შესაძლოა ყოველგვარ ნივთიერების ქიმიურ ენერჯის გაგება. რასაკვირველია, ქიმიური ენერჯია სხვა და სხვა მარტივ ან რთულ ნივთიერებებისა სხვა და სხვა არის და ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ სხვა და სხვა ნივთიერებების დაშლა-შეერთებისათვის საჭირო არის სხვა და სხვა პირობებიც. ქიმიური ენერჯია არის ერთი უმთავრესი თვისება ყოველივე ნივთიერებისა; როგორც ზევით ვსთქვით, ამით აიხსნება ყოველგვარი ქიმიური მიმზიდველობა ნივთიერებათა შორის.

ა. გ. კლდიაშვილი.

(დასასრული იქნება)

## უცხოეთის მიმოხილვა

1. ჰუნგრეთი და ავსტრია.—2. მანჯურა.—3. კიდევ „საერთო ნიადაგი“ს გამო.

ჰუნგრეთისა და ავსტრიის კავშირის საფუძველია 1867 წლის შეთანხმება, რომელსაც საფუძვლად დაუდევს 1723 წლის მორიგება. შინაარსი ამ შეთანხმებისა ის არის, რომ ავსტრიისა და ჰუნგრეთს ერთი ხელმწიფე ჰყავთ (ჰუნგრეთს მეფე, ავსტრიის იმპერატორი) ჰაბსბურგის დინასტიისა და რომ ორივე მხარე ვალდებულია ერთმანეთს დახმარება გაუწიოს საჭიროების დროს. რაკი ეს ურთიერთი დახმარება სავალდებულო იყო, ამიტომ ჰუნგრეთსა და ავსტრიის საერთო საქმეებიც უნდა ჰქონებოდათ; ასეთი საერთო საქმეა „გარეშე პოლიტიკა (ურთიერთი დახმარება მშვიდობიანობის დროს), სამხედრო წესწყობილება (ურთიერთი დახმარება ომიანობის დროს) და ამ ორ საქმისათვის საჭირო ფინანსები“. რადგან საერთო პარლამენტი ჰუნგრეთის დამოუკიდებელი მდგომარეობას ჩრდილს მიაყენებდა, ამიტომ დადგენილ იქნა, რომ ამ საერთო საქმეების გასაძღოლად და მოსაფლელად ავსტრიის რეიხსრატი და ჰუნგრეთის პარლამენტი თავის წევრებ შორის ამოირჩევდნენ დელეგატებს; მაგრამ ამ დელეგატებსაც თავ-თავისი სხდომა აქვთ, რომ კიდევ უფრო ცხადი ყოფილიყო ჰუნგრეთის განკერძოებითი არსებობა, მისი დამოუკიდებლობა. ავსტრიისა და ჰუნგრეთის საფინანსო და სადამოყონო კონვენცია ახლდება ყოველ ათ წელს; ავსტრიის ხარჯი გაცილებით მეტია ჰუნგრეთისაზე საერთო საქმეებისათვის.



ხალხი, რომელიც თითქმის სრულ დამოუკიდებლობამდე მისულა, რომელსაც უგემნია დამოუკიდებელი სახელმწიფო არსებობა და უნარიც გამოუჩენია ასეთ მდგომარეობის მოხმარებისა, ბუნებრივად მოწადინებულია ეს „თითქმის დამოუკიდებლობა“ სრულ დამოუკიდებლობად გადაქციოს და მოსპოს გარეგანი ნიშანიც კი სხვათაგან დამოკიდებულებისა. ჯერ კიდევ 1867-ში ძლიერი პარტია იყო წინააღმდეგი ავსტრია-ჰუნგრეთის ხსენებულ შეთანხმებისა, მაშინაც ხედავდნენ შორს გამჭვრეტი პოლიტიკოსები, რომ დეაკის მიერ შექმნილი დუალისმი ვერ დააკმაყოფილებს ჰუნგრეთის ხალხის ბუნებრივ სურვილსა და მისწრაფებას.

მით უფრო შეუფერებელია ეს დუალისმი ეხლანდელ მდგომარეობასთან: ჰუნგრეთი დაწინაურდა, გაძლიერდა, შექმნა უფრო ნამდვილი საპარლამენტო ცხოვრება,\*) ვიდრე ეს ავსტრიაში არის, და, რა გასაკვირველია, რომ ეხლა მეტის ენერგიითა და სიმტკიცით მიისწრაფოდეს სრულ დამოუკიდებლობისადმი

თუ რამდენად მოძველდა ავსტრია-ჰუნგრეთის დუალისმი, მარტო იქიდანაც სჩანს, რომ ორივე მხრის თითქმის მთელი პოლიტიკური ცხოვრება უნდება ამ დუალისმის მოვლის საქმეს. ყოველთვის, როცა კი ვადა გაუვა ავსტრია-ჰუნგრეთის საფინანსო კონვენციას, ისეთი დავიდარაბა ატყდება მონარქიის ორივე მხარეში, რომ გარდა ამ კითხვისა სხვა ყველა მივიწყებულია. სრული ექვსი წელიწადი მოუნდა უკანასკნელ შეთანხმების შემუშავებას; რამდენი სამინისტრო გადადადგა ამ საქმის გამო ამ ხნის განმავლობაში!

1867 წლის შეთანხმებამ მოკამა თავისი სოფელი და ეს არის მთავარი მიზეზი, რომ ეგრედ წოდებული „ჰუნგრეთის კრიზისი“ ასე გაუთავებელი და გამწვავებულია. უკანასკნელი საფუძველიც ერღვევა ავსტრია—ჰუნგრეთის დუალისმს და მა-

\*) „კვალს“ არ სცოდნია, რომ ჰუნგრეთში სხვა საარჩევანო წესია და ავსტრიაში სხვა.

ლე ჰუნგრეთის ხალხი მიაღწევს კიდევ მიზანს. ამისი საბუთი უკანასკნელი კრიზისია.

ჰუნგრეთის ჯარის უფროსი მეფეა; ჯარის საქმეში აქამდე ვერაფერს ჩაერეოდა, რადგან ეს მეფის უფლებების შელახვად ითვლებოდა. ჰუნგრეთის ჯარს საერთო საიმპერიო დროშები ჰქონდა, საკომანდო ენა გერმანული იყო, აფიცრების გადაყვან-გმდმოყვანა ჰუნგრეთიდან ავსტრიაში და ავსტრიიდან ჰუნგრეთში მეფის სურვილზე იყო დამოკიდებული; საქმის წარმოება, მიწერ-მოწერა გერმანულ ენაზე სწარმოებდა და სხვა. ჰუნგრეთის ნაციონალისტებს ეს წესი არ მოსწონდათ და მოითხოვეს მისი შეცვლა. ფრანც-იოსები მეტად გააჩნისხა ასეთმა მოთხოვნამ და გამოაცხადა საქვეყნოდ, რომ იგი არასოდეს არ დასთმობს თავის უფლებას, ე. ი. ნებას არავის მისცემს ჯარის საქმეში ჩაერიოს. ამ ამბავმა სულ ცეცხლი მოუკიდა ჰუნგრეთის პორლამენტს და, სანამ მეფემ უკან არ წაიღო მისი სიტყვები, სანამ თითქმის სავსებით არ დააკმაყოფილეს ნაციონალისტების მოთხოვნანი, მთელ ჰუნგრეთში საშიში მღელვარება იყო გამეფებული. ესლა ჰუნგრეთის ჯარს განსაკუთრებული დროშები და ნიშნები ექნება; ჰუნგრი აფიცრები მარტო ჰუნგრების პოლკებში იმსახურებენ; ამას გარდა ჰუნგრების პოლკებში მარტო ჰუნგრი აფიცრები იქნებიან; ჰუნგრეთის სამხედრო სასწავლებლებში ჰუნგრულ ენის სწავლება სავალდებულო იქნება, ჰუნგრეთის სამხედრო სასამართლოებში საქმეებს ჰუნგრულ ენაზე აწარმოებენ; ჯარის უფროსებმა და ყველა სამხედრო მოხელემ მიწერ-მოწერა ჰუნგრეთის ყველა სამოქალაქო დაწესებულებასთან ჰუნგრულ ენაზე უნდა იქონიონ და სხვა.“

ამ გვარად ჰუნგრეთმა გაიჩინა საკუთარი ეროვნული ჯარი და ამით გადადგა დიდი ნაბიჯი სრულ დამოუკიდებლობისაკენ.

ავსტრიაში ჰუნგრეთის ასეთმა გამარჯვებამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია და პირველმა მინისტრმა იმით მოინდომა ამ უკმაყოფილების დაწყნარება, რომ გამოაცხადა—მიუხედავთ ახალ დათმობისა, ჰუნგრეთი ავსტრიის ნებადაურთველად

ვერავითარ ცვლილებას ვერ მოახდენს ჯარშიო. ამაზედ ჰუნგრეთის პირველ მინისტრმა გასცა პასუხი ჰუნგრეთის პარლამენტში — ჰუნგრეთი თავის დღეში ნებას არ მისცემს ავსტრიას, რომ მის (ჰუნგრეთის) საქმეებში გაერიოსო და კერბერს დაცივით „წარჩინებული უცხოელი“ უწოდა, რომელსაც ჰუნგრეთის წესწყობილების ცოტა რამ გაეგება: ჰუნგრეთში ყველა საქვეყნო საქმეების (მაშასადამე სამხედრო საქმისაც) გამგებელი ჰუნგრეთის პარლამენტი და არა მეფე ან ავსტრიის მთავრობა და ამ პარლამენტის ნებადაურთველად ვერაფერი ვერ გადაწყდება.

პარლამენტის გაძლიერება და მეფის უფლების შემცირება არის მეტად მნიშვნელოვანი შედეგი უკანასკნელ კრიზისა.

რატომ არის, რომ ავსტრია უფრო სუსტი გამოდის ჰუნგრეთზე და იძულებული ხდება ყოველთვის დაუთმოს მას? ან საიდან წარმოსდგება ჰუნგრეთის ძალა?

აი რა პასუხს იძლევიან ამ კითხვებზე მცოდნე პირები: მთავარი მიზეზი ავსტრიის სისუსტისა ის არის, რომ აქ ჰაბსბურგების დინასტიურ ინტერესებს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვთ და პარლამენტი კი სუსტია; ეს დინასტიური ინტერესებია, რომ თხოულობენ 1867-ის დუალისმის შენახვას და, რადგან ჰუნგრეთის პარლამენტი ძლიერია და მეფის გულისათვის არ დასთმობს ჰუნგრეთის ეროვნულ ინტერესებს, ამიტომ ავსტრიის სუსტ პარლამენტს სჭიდებენ ხელს, რომ ნებას დაიყოლიონ. ავსტრიის ყოველ სამინისტროს პირველად ყოველისა დავალებული აქვთ იმპერატორისაგან, რომ როგორმე მოაგვაროს ჰუნგრეთთან შეთანხმება; ეს არის მთავარი მიზანი და დანიშნულება ავსტრიის მთავრობისა; და რადგან პარლამენტის უმრავლესობა ძნელად თუ დასთანხმდება ავსტრიის ინტერესები ჰუნგრეთს შესწიროს მსხვერპლად, მთავრობა „ვაჭრობას“ იწყებს სხვა-და-სხვა პარტიასთან, რომ ხელოვნური უმრავლესობა შექმნას. ავსტრიასაც რომ ძლიერი პარლამენტი ჰყავდეს და სამეფო ტახტს ნაკლები უფლებები, სამინისტრო რომ პარლამენტის წინაშე იყოს პასუხის მგებელი, დინასტიური



ინტერესები თავისას ვერ გაიტანდნენ და ჰუნგრეთის საქმე სხვანაირად გადაწყდებოდა: თუ ავსტრიისათვის საზარალო აღმოჩნდებოდა არსებული დუალისმი, ასეთი კავშირი ერთბაშად მოისპობოდა. ამიტომაც არის, რომ ავსტრიის მთავრობა იმის ცდაშია, რომ აქ პარლამენტი არ გახდეს ის, რაც უნდა იყოს—საქვეყნო საქმეების ნამდვილი გამგებელი.

თუ რას წარმოადგენს ავსტრიის ეხლანდელი პარლამენტი, იქიდან სჩანს, რომ აღუშფოთებლად, თითქმის დამშვიდებით მოისმინა პირველ მინისტრის კერბერის სიტყვა, სადაც იგი ამტკიცებდა, რომ ხალხისა და სახელმწიფოს ცხოვრებაში არის ისეთი მეტად მნიშვნელოვანი მხარეები, რომელნიც მხოლოდ მეფის საქმეა, მისი კომპეტენციაა და რომელთაც პარლამენტი ვერ შეეხებაო.

„ეს ხომ პარლამენტარისმის სამასხაროდ ამგდები აბსურდია, რომელსაც ყოველი პარლამენტი ენერგიითა და მხურვალედ წინააღუდგებოდა! ავსტრიის პარლამენტი კი კერბერისთანა მინისტრის ღირსი გამოდგა. როდის იქნება, რომ ჩვენ, ავსტრიელებსაც, გვესმოდეს დეაკის ღრმა სიტყვა, რომ ის უფლება კი არ არის დაკარგული, რომელიც ძალით წაგვართვეს, არამედ ის უფლება, რომელზედაც ჩვენ თვითონ ვამბობთ უარს! მეფის უფლებანი, შეიძლება, ღმერთის წყალობიდან მომდინარეობდნენ, მაგრამ ხალხის უფლებანი კი მიწიერ ჩამომავლობისანი არიან და ამიტომ მათი მოპოვება მხოლოდ ბრძოლით შეიძლებაო, სწერს ერთი ავსტრიელი გერმანელი ავსტრიისა და ჰუნგრეთის ურთიერთობის ესმო.

ავსტრიაში ხალხის წარმომადგენლობის საქმე ისეა დაყენებული, თითქოს ეს წარმომადგენლობა ხალხის უფლება არ იყოს, არამედ მონარქის „ნაბოძები საჩუქარი“. საარჩევნო სისტემა ისეა მოწყობილი, რომ ხალხის უმრავლესობას უმცირესობაზე ნაკლები წარმომადგენელი ჰყავს.

ჰუნგრეთის ძალაც ავსტრიის სისუსტეა. მაგრამ თვით იგი რომ არ არის სუსტი, ეს იმის შედეგია, რომ აქ პარლამენტი სულ სხვა ძალას წარმოადგენს და ამ გარემოებას თავისი ღრმა მიზეზები აქვს,

გერმანელი საზოგადოთ და ავსტრიელი გერმანელი კერძოდ ვერ არის მეგობრულად განწყობილი ჰუნგრელების მიმართ, მაგრამ მაინც იძულებულია დააფასოს ჰუნგრეთის ხალხის ნამდვილი ღირსება. ჯერ კიდევ სულ ახალი დაწყებული იყო სამხედრო კითხვებით გამოწვეული კრიზისი, როცა ერთი გერმანელი პუბლიცისტი სწერდა ვენურ „ცაიტ“ში: ჯერ ცხადათ არა სჩანს, როგორ გადაწყდება უკანასკნელი დიდი კრიზისი, მაგრამ იმის მიუხედავად, თუ როგორი არიან ამ საქმის გადასაწყვეტად არჩეული საშუალებანი და პირები, ერთი რამ ექვს გარეშეა: ამ ბრძოლიდან ჰუნგრეთი დიდის დავლით დაბრუნდება სახლში... უძნელეს პოლიტიკურ კითხვაში, ისეთ სფერაში, სადაც ავსტრიის პარტიები სულსაც ვერ დაბერავენ, ჰუნგრელები გამარჯვებული ყოფილან. ძალა-უნებურად ჰკითხულობ, თუ რა აძლევს ძალას ამ პატარა ერს, რომ ასე გამარჯვებულია ყოველთვის. კულტურულისა და ეკონომიურის განვითარებით ავსტრიელ გერმანელებზე დაბლა დგანან ჰუნგრელები; თვითონ ჰუნგრეთში სცხოვრობს ჰუნგრელებზე მეტი სხვა ხალხების წარმომადგენელი და ყველა მტრულად არის განწყობილი გაბატონებული ელემენტთან; მიუხედავად ამისა ჰუნგრელი ძლიერია და ანხორციელებს ყველა თავის ეროვნულ მისწრაფებას.

ექვს გარეშეა, რომ ისტორიული გარემოებანი ხელს უწყობდა უნგრეთს. რადგან საშიშ ოსძალეთს კრიჰაში უდგა ჰუნგრელი, ამიტომ მთავრობა მას მეტის მორიდებით ეკიდებოდა და ამიტომ ჰუნგრეთში დარჩა ძველი წოდებრივი კონსტიტუცია, რომელიც მთელ ევროპაში მოსპო გამარჯვებულ აბსოლიუტიზმმა. ჰაბსბურგებს მეტად რთული საქმეები ჰქონდათ მთელ ევროპაში და ამიტომ ერიდებოდნენ ჰუნგრელებ შორის უკმაყოფილების გამოწვევას: უკმაყოფილონი ყოველთვის მზად იყვნენ ავსტრიის სამფლობელოების საზღვრებ გარედ მოეძებნათ მოკავშირენი და ადვილადაც ჰპოულობდნენ.

ჰუნგრეთს ავსტრიის გარეშე პოლიტიკაზედ მუდამ დიდი გავლენა ჰქონდა. ჰუნგრეთსა და მეფის შორის არსებული

დამოკიდებულება ყოველთვის ისეთი იყო, რომ მზგავსის პოვნა სხვაგან შეუძლებელია. ამ გვარად ბევრი მიზეზი იყო, რომ ჰუნგრეთის ხალხს როგორც წარსულში, ისე ეხლაც, განსაკუთრებული მდგომარეობა ჰქონოდა. მაგრამ საგანგებო მნიშვნელობა ჰქონდა ერთ გარემოებას: ყოველ დროს არსებოდა ისეთი მინიმალური პროგრამა, რომლის განხორციელებას სცდილობდნენ ჰუნგრეთის ყველა პარტიები. შესაძლებელია, რომ ამ პარტიებ შორის გამწვავებული ბრძოლა ყოფილიყო, მაგრამ ყოველთვის იყო ისეთი საერთო ნიადაგი—ვენის ცენტრალურ მთავრობის წინააღმდეგ ბრძოლა, რომელზედაც ყველა თანხმობით და ერთად მოქმედებდა.

რასაკვირველია, დიდი მემამულენი სხვებზე უფრო მზად იყვნენ მეფის სასამსახუროდ, კათოლიკები კალვინისტებზე ერთგულნი იყვნენ ტახტისა, მაგრამ ყოველთვის იყო საზღვარი, სადაც განსხვავება იკარგებოდა და მთელი ერთი რკინის კედელსავით იდგა მეფის წინააღმდეგ. და ამ საზღვრის მაჩვენებელი ყოველთვის ოპაზიცია ყოფილა ჰუნგრეთში. როცა კი რადიკალურ ოპოზიციას მოუთხოვია სერიოზულად ერის რომელიმე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, მთავრობისა და სასახლის პარტიაც კი გარდუვალ ოპოზიციის გზას ადგა. და ასეთი მოვლენა ახალი არ არის ჰუნგრეთისათვის. წარსულშიც ასეთ მაგალითებს ვხედავთ. ბოგემიაში როცა ჩეხის ხალხი ამდგარი იყო მთავრობის წინააღმდეგ, რომ თავისი ვინაობა და სინიღისი დაეცვა, ადგილობრივი კათოლიკე თავდაზნაურობა მხარში უდგა მთავრობას და ამ თავდაზნაურობის წყალობით იყო, რომ ადგილობრივი თვითმართველობა მოისპო. ჰუნგრეთში კი ასეთ მაგალითს ვერ შეხვდებით. ბევრი ყოფილა ისეთი პირი, რომ ძალიან ერთგულებდა ჰაბსბურგებს, ბევრი ყოფილა ფანატიკოსი კათოლიკე, რომელიც მზად იყო გადაებუვა და აღეგავა პირისაგან ქვეყნისა სხვებ მორწმუნე თანამემამულენი (კალვინისტები); მაგრამ როცა საქმე ადგილობრივ თვითმართველობას, „ძველ თავისუფლებას“ ეხებოდა, ესენიც წინააღმდეგობოდნენ მეფეს. თუ ავსტრიის მთავრობას ისე-



თი პირი ეკირვებოდა, რომელიც ყველაფრისათვის მზად იყო, ისევე ავსტრიის არისტოკრატიაში უნდა მოეძებნა. ეს არის საიდუმლო ჰუნგრეთის ერის გამარჯვებისა. ნიკოლოზ ზრინი იეზუიტების სკოლაში გაზრდილი მართლ მორწმუნე კათოლიკე იყო, მაგრამ აი რა უთხრა 1662 წელს სარწმუნოების თავისუფლებისათვის მებრძოლ პროტესტანტებს: „მე სხვა სარწმუნოებას ვეკუთვნი, თქვენ სხვას, მაგრამ თქვენი თავისუფლება ჩემი თავისუფლებაა, თქვენ რომ უსამართლოდ გექცევიან, მაშინ მეც მექცევიან უსამართლოდ“.

ჰუნგრელი იმ თავითვე იყო პოლიტიკურად გაწრთვნილი და განვითარებული, იმ თავითვე ესმოდა მას, რომ უცხო მტერის წინაშე ჰუნგრეთი ერთიანი უნდა ყოფილიყო და იყო კიდევ.

მშვენიერი აზრია გამოთქმული მანჯუურიის კითხვის შესახებ „ვესტნიკ ევროპი“-ს ნოემბრის ნომერში.

მანჯუურიის კითხვა სამედიატორო სამართალს რომ გადაეცემოდეს, ემჯობინებაო, ამბობს რუსული ჟურნალი, რადგან იგი არ ეხება არც ჩვენ (რუსების) ეროვნულ სახელს და არც რუსეთის არსებითს ინტერესებს. ეროვნული სახელი რუსებისა სრულებით არ თხოულობს, რომ საბოლოოდ შემოვიერთოთ მანჯურია, საიდანაც, თანახმად დაპირებისა, ჯარები უნდა გამოგვეყვანაო. რუსეთის არსებითი ინტერესები კი პირდაპირ თხოულობენ, რომ თავიდან მოვიშოროთ ეს მძიმე ტვირთი და ამოდენა ფული არ ვხარჯოთ ჩინეთის პროვინციის მოსაწყობად, სადაც დიდძალი ჩვენთვის სრულებით უცხო ელემენტი დასახლებული, გარდა ამისა ეს საქმე არეგ-დარეგს რუსეთის საერთაშორისო დამოკიდებულებას შორეულმოსავლეთში, აიძულებს მთავრობას დიდძალი ჯარი იყოლიოს მანჯურიაში, რაც მავნებელია რუსეთის ინტერესებისათვის ევროპაში და ხალხის არსებით საჭიროებისათვის.

მაგრამ კითხვას ის აძნელებს, რომ მანჯურიაში ორი ტოტია რკინის გზისა გაყვანილი — ერთი ვლადივასტოკამდე,

მეორე პორტ-არტურისაკენ. „ვლადივსტოკის გზას ვერ გადავსცემთ სხვასაო, განაგრძობს ქურნალი, პორტ-არტურის გზა კი თავისუფლად შეიძლება გადავიდეს ჩინელების ან უცხოელების ხელში, თუ უარს ვიტყვით კვანტუნის ნახევარ-კუნძულზე დაწყებულ ვრცელ განზრახვების აღსრულებაზე. ექვს გარეშეა, რომ დიდი შეცდომა მოგვივიდა, როცა დიდ-ოკეანესთან შემაერთებელი რკინის გზა გავიყვანეთ ჩინეთის ტერიტორიაზე: არ არის გარანტია გზის უზრუნველყოფისა; საჭირო არ იყო, რომ ისე შორეულ ქვეყანაში შევქმენით წყარო დაუსრულებელ სიძნელეთა, მაშინ როდესაც ეს მხარე თავის კულტურულ განვითარებისათვის საჭიროებს სრულ მშვიდობიანობას. ეს შორეული მხარე ისედაც მეტად ძვირად უჯდება სახელმწიფო ბიუჯეტს, რომელიც იკვებება გაღარიბებულ რუსების მცირე ღონისძიებით; ათის წლის განმავლობაში, 1888 წლიდან 1898-მდე, ხაზინა იღებდა წლიურად „პრიმორსკაია ობლასტის“ ისათვის 150 მილიონ მანეთს; სამხედრო და საზღვაო ხარჯი კიდევ სხვა იყო. რუსეთის ვაჭრობა შორე აღმოსავლეთში სრულებით უმნიშვნელოა და არც არავითარი მომავალი აქვს, სანამ რუსეთში არსებობს მფარველობითი სისტემა, რომელიც მხარს აძლევს ცუდ ღირსების საქონლის წაჭმოებას და ყველა უსაჭიროეს საგნების საშინელ სიძვირეს; ადგილობრივ მცხოვრები რუსები, თვით უსასტიკესი პატრიოტებიც კი, იძულებული არიან შეიძინონ საზღვარ-გარეთელი საქონელი, უფრო ამერიკული, მიუხედავად საშინელ სადამოქნო გადასახადისა. ჩვენ რომ კონკურენციას ვერ გავუწევთ მანჩურიაში ინგლისელებს, ამერიკელებს და იაპონელებს, ამაზედ არც ღირს ლაპარაკი, და სასარგებლო ხელსაყრელი რუსული ვაჭრობა არ გაჩნდება იქ მაშინაც კი, თუ ხელოვნურ საშუალებით სრულებით აკრძალვენ საზღვარ-გარეთელ საქონელს; აქ გაჩნდებიან დიდძალი მტაცებლები, რომელნიც თამამად გაინაწილებენ და გაჭფლანგავენ ხაზინის მილიონებს. ჩვენ ვერ ვხედავთ საბუთს, თუ რად უნდა ვუწყობდეთ ხელს ამ ახალ ჯიშის „მანჯურელების“ მადის განვითარებას. მაღალ-მაღალი სიტყვები რუსეთის



დიდებასა და სახელზე ვერვის მოატყვილებენ: აქ საქმე ის არის, რომ სურთ ახალ-ახალი გზები გამონახონ ჩქარ და ადვილ გამდიდრებისათვის, რასაკერეღია, ხაზინის ხარჯზე. რუსეთისთვის საჭირო არ არის, რომ თავისი სიძლიერე ახალის ომით დაამტკიცოს; იაპონიისთან ომი ძალების უაზრო და-ხარჯვა იქნება, მით უფრო, რომ ინგლისი და ამერიკა მტრულად გვიყურებენ. რადგან იაპონელებს ზურგს უკან ინგლისე-ლები უდგანან, რუსეთის ფლოტი დიდ ოკეანეში ადვილად იქნება მოსპობილი; კიდევ რომ გავიმარჯვოთ, მაინც არა გამოვა რა, რადგან საიმედო მშვიდობიანობა შორე ადმოსავ-ლეთში მაინც არ იქნებოდა უზრუნველყოფილი: იაპონია გახდებოდა ჩვენი შეურიგებელი მტერი და ჩვენც იძულებუ-ლი ვიქნებოდით მუდამ ფრთხილად ყოფნას მოუსვენარ მე-ზობლობის გამო. იაპონიისათვის ხომ აზიის მატერიკზე ვად-მოსვლა სიკვდილ-სიცოცხლის კითხვაა. და მერე რათ უნდა ჩავიდინოთ ასეთი საქმე? იმ სიამოვნებისათვის, რომ ყოველ წელს რამდენიმე ასი მილიონი მანეთი ვხარჯოთ ჩინეთის პროვინციისათვის, სადაც ჩვენ არავითარი საქმე არა გვაქვს, და იმისათვის, რომ კარგი და იაფი უცხოელი საქონელი არ შემოუშვათ!... გაზეთის პატრიოტები ტყვი-ლა უბრალოდ გვითითებენ იაპონელ მოღვაწეებისა და ჟურ-ნალისტების მეტად ვაბედულსა და თამამ კილოზე: თუ იაპო-ნიის საზოგადოებრივი აზრი აღელვებული და აშფოთებულია, ეს მხოლოდ იმას მოწმობს, რომ იქ რუსეთს აწერენ ფარულსა და ხერხიან აგრესიულ პოლიტიკას, რომელიც იაპონიის არსე-ბით ინტერესების წინააღმდეგ არის მიმართული... როცა ია-პონელები დარწმუნდებიან, რომ მათი ეჭვი უსაფუძვლოა, მაშინვე დამშვიდდებიან... რუსეთის სარგებლობა თხოულობს, რომ მანჩურის საქმე სამართლიანად და მშვიდობიანად გადა-წყდეს, რაც არ უნდა იყვირონ ხაზინის მილიონების მძებნელ პატრიოტებმაო, ათავენს თავის შენიშვნას ჟურნალი.



„რუსკია ვედომოსტი“ს 321 ნომბერში დაბეჭდილია ფელეტონი ამ სათაურით: „სურათები ბელგიის ცხოვრებიდან“. სხვათა შორის აწერილია ერთი მანიფესტაცია სათემო არჩევნების წინ.

„სექტემბრის დასასრული იყო, მაგრამ მაინც წყნარი და თბილი საღამო იყო, როცა ჩვენ რვა საათზე მივედით იმ ადგილას, სადაც უნდა შეკრებილიყვნენ მანიფესტანტები — სოციალისტები და ლიბერალები; ამ მანიფესტაციისათვის ემხადებოდნენ მთელი კვირის განმავლობაში... უკვე შორიდან მოსჩანდნენ ხალხის პატარა ჯგუფები. იმ რესტორანის ფანჯრებიდან, სადაც ჩვეულებრივ იკრიბება ლიბერალური კავშირი, გამოკიდებული იყო ორი დიდი ბაირაღი: ერთი წითელი სოციალისტებისა და მეორე ცისფერი ლიბერალებისა.

ყველა ეს ხდებოდა ბრიუსელის ერთ განაპირა უბანში ეტერბეკში, სადაც ადგილობრივი საბჭო სულ კლერიკალებისაგან შესდგება და ეს პარტია იმდენად ძლიერია, რომ ვერც სოციალისტებმა და ვერც ლიბერალებმა ვერ გაბედეს ცალკე-ცალკე შებრძოლებოვნენ მათ. ამიტომ მათ შეადგინეს ანტი-კლერიკალური კავშირი პროპაგანდისათვის და გადაწყვეტილი ჰქონდათ წარედგინათ არჩევანზე საერთო სია კანდიდატებისა“.

შეერთებული ლიბერალები და სოციალისტები დაიძრნენ ადგილიდან და მუსიკითა და დიდის ხმაურობით გაიარეს რამდენიმე ქუჩა, მოისმინეს ორატორების სიტყვა და ისევ თავთავიანთ ადგილს დაბრუნდნენ.

„ძირს ხალხის დამშფევეები“ო გაიძახოდნენ შეერთებული მანიფესტანტები კლერიკალების წინააღმდეგ, რომელნიც თავიანთ მდიდარ ამომჩვევლების გულის მოსაგებად, უცხოეთიდან შემოსულ სანოვაგეს დიდ ბაეებს ადებენ და ხალხს საქმეს უჭირვებენ.

სოციალისტები წავიდნენ „სახალხო სახლისაკენ“; ლიბერალურების ერთი წილი გაჰყვა მათ პატივსაცემლად; მივიდნენ იმ ადგილამდე, საიდანაც უნდა დაბრუნებულიყვნენ ლიბერალები: ესენი გამოვიდნენ დაწყობილ რაზმიდან და ქუჩის გასწვრივ დაეწყვნენ; მათ წინ გაიარეს სოციალისტებმა და „ვაშა-ვაშა“ს ძახილით ერთმანერთს გამოეთხოვნენ.

„ვისაც რამდენჯერმე უნახავს საარჩევნო კამპანიაო, ამ ბოზს ფელეტონის ავტორი, მისთვის დიდათ საინტერესოა ამ გვარი შეერთებული მიტინგები: ჩვეულებრივ პირობებში სოციალისტები და ლიბერალები არჩევნების დროს სასტიკი მეტოქეები არიან და რაც შეუძლიათ, ერთმანეთს ლანძღავენ; მათი ლაპარაკი რომ გესმის, ძნელად წარმოიდგენ, რომ მათ შორის რამე საერთო იყოს; ეხლა კი ისინი იძულებული არიან გვერდი აუხვიონ ისეთ პუნქტებს, რომელთა შესახებ სხვა და სხვა შეხედულებისანი არიან, აქონ ერთმანერთი და უჩვენონ საერთო ტენდენციები. საინტერესოა, რომ ამავე დროს სხვა კომუნებში ლიბერალები და სოციალისტები დამოუკიდებლად მოჰქმედებენ და თავ-თავიანთ კრებებზე ერთმანერთს არ ზოგვენ“.

მოყვანილი პატარა ფაქტი მშვენიერი ილიუსტრაციაა „მომამბე“ში და „ცნობის ფურცელ“ში რამდენჯერმე გამოთქმულ მოსაზრებისა შესახებ „საერთო ნიადაგი“ სა.

ბელგიელი ლიბერალები და სოციალისტები, მიუხედავად იმისა, რომ მათი სახელმძღვანელო პროგრამები ძალიან შორი შორს არიან, შეთანხმებულად მოქმედებენ კლერიკალების წინააღმდეგ; გამარჯვების შემდეგ, რასაკვირელია, ერთიცა და მეორეც თავ-თავისთვის იმოქმედებენ.

ხვალ რომ ბელგია გერმანიამ დაიპყრას და თავისებურ პოლიტიკას დაადგეს, ე. ი. ბელგიელების გაგერმანელება მოინდომოს, როგორც ამას პოლონელების შესახებ სჩადის, ბელგიის სამივე პარტია, ესე იგი კლერიკალები, სოციალის-

ტები და ლიბერალები, ერთად შეებრძოლებიან უცხოელების მძიმე უღელს, თუმცა საბოლოო მიზანი ამ პარტიებისა სულ სხვა და სხვაა.

სანამ საერთო მტერი ძლიერი და გაბატონებულია, პარტიების შეთანხმება და საერთო მოქმედებაც შესაძლებელია.



რედაქტორი  
 ალ. ჭყონია

გამომცემელი  
 ალ. ჯაბაძე